

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

YALTA KONFERANSI'NA GÖRE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ASYA POLİTİKASI

Cihan BİLGİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

**YALTA KONFERANSI'NA GÖRE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN
ASYA POLİTİKASI**

Cihan BİLGİLİ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

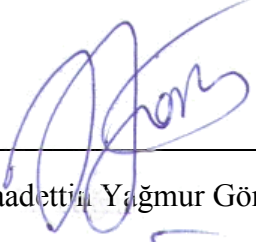
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Cihan BİLGİLİ tarafından hazırlanan “Yalta Konferansı’na Göre Sovyetler Birliği’nin Asya Politikası” başlıklı bu çalışma, 07.07.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur Gömeç (Başkan)

Doç. Dr. Erkin EKREM (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN

Doç. Dr. Saime Selenga GÖKGÖZ

Dr. Anar SOMUNCUOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.08.2015

Cihan BİLGİLİ

TEŞEKKÜR

Tez danıőmanlıęımı yapan ve tezimi yazdığım süre boyunca büyük bir anlayıő ve sabırla benden hiçbir yardımı esirgemeyen Sayın Doğent Doktor Erkin Ekrem'e teőekkürlerimi sunuyorum. Tez konusunu belirleme safhası ve yazım konusunda yardımları olmasaydı bu ęalıőmayı tamamlayamazdım.

Tezi yazdığım süre boyunca bana maddi manevî her türlü desteği veren sevgili aileme ve yakın arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Tezim ile ilgili bütün hatalar, eksiklikler ve yetersizlik tamamıyla bana aittir.

ÖZET

BİLGİLİ, Cihan. *Yalta Konferansı'na Göre Sovyetler Birliği'nin Asya Politikası*. Ankara, 2015- 07- 07.

Tez, esas olarak, dört kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak Çarlık Rusya'sının gelişimi ve ilk hedefleri anlatılacaktır. Bolşevik İhtilali'nin öncesinde ve sonrasında uygulanan Asya politikası ile Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığı incelenecektir. İkinci kısımda ise II. Dünya Savaşı'na doğru giden süreçte Sovyetler Birliği ve diğer devletlerin ilişkileri ele alınacak; bu savaşta Asya, Amerika ve Avrupa'da yer alan devletlerin durumu ve önemli güçlerin barış için yaptıkları girişimler anlatılacaktır.

Üçüncü kısımda II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Cephesi hakkında bilgi verilecek ve cephede yer alan ülkelerin savaş stratejileri üzerine kısa açıklamalarda bulunulacaktır. Böylelikle Pasifik Cephesi'nde devam eden savaşa farklı yönlerden bakılacaktır. Ayrıca savaş süresince düzenlenen konferanslar anlatılacak ve her biri hakkında detaylı açıklamalar yapılacaktır.

Dördüncü kısımda ise Yalta Konferansı'nın ışığında Uzakdoğu'daki gelişmeler ve Rusya'nın Japonya'ya karşı savaşa girme süreci incelenecektir. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sonrasında Uzakdoğu'daki durum Yalta Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda ele alınacaktır.

Sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler ışığında, kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Yalta Konferansı, Sovyetler Birliği, Pasifik, Uzakdoğu, II. Dünya Savaşı

ABSTRACT

BİLGİLİ, Cihan. : *According to Yalta Conference Soviet Union's Asia Policy*. Ankara, 2015- 07- 07.

The thesis is mainly built up of four parts. First of all, growing of Tsarist Russia and its initial objectives shall be expressed. Asia policy practiced before and after the Bolshevik Revolution and the presence of Soviet Union in that are shall be examined. In the second part, in the process that brought the World to the war, the relations of Soviet Union and the other states shall be analyzed and the situation of every country placed on Asia, Europe and America and attempts of significant powers for peace shall be described.

In the third part of the thesis, some information shall be yield about the front of Pacific in the Second World War and all countries' strategies that involved in that front shall be elaborated briefly. Thus, it might be aimed at the war keeping on with different perspectives. Furthermore, in that part, the conferences held during the war shall be examined and given information in details.

In the fourth part, at the light of Yalta Conference, the period of Russia's admission to the war against Japan and the events in Far East shall be elaborated and explained. Also, the situation of Far East according to decisions had been taken in Yalta Conferences shall be examined in that part.

In the conclusion part, with the help of data and information that were obtained, a short evaluation shall be done.

KEY WORDS

Yalta Conference, Soviet Union, Pacific, Far East, World War II

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	iv
BİLDİRİM	ivi
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YÜKSELEN ÇARLIK RUSYA ’SININ ASYA POLİTİKASI.....	4
1.1 RUSYA’NIN YÜKSELİŞİ	5
1.2 İLK HEDEFLER: SİBİRYA, KAFKASYA VE ORTA ASYA.....	7
1.3 ÇİN VE UZAKDOĞU	13
1.4 RUS-JAPON SAVAŞI.....	15
1.5 BOLŞEVİK İHTİLALİ SONRASINDA SSCB VE ASYA	17
2. BÖLÜM: II. DÜNYA SAVAŞI’NA DOĞRU ASYA-AMERİKA-AVRUPA	
DEVLETLERİ VE SSCB	21
2.1 UZAKDOĞU’DA JAPONYA VE ÇİN MÜCADELESİ.....	21
2.2 AMERİKA KITASI’NIN YÜKSELEN GÜCÜ: ABD.....	23
2.3 AVRUPA DEVLETLERİ VE SSCB.....	25
2.4 1919 ANTLAŞMALARININ YANSIMASI.....	28
2.5 DÜNYA’DA BARIŞI SAĞLAMA GİRİŞİMLERİ	32
2.6 İTTİFAK ARAYIŞLARI VE II. DÜNYA SAVAŞI’NIN BAŞLAMASI.....	35
3. BÖLÜM: PASİFİK CEPHESİ STRATEJİLERİ VE KONFERANSLAR.....	40
3.1 II. DÜNYA SAVAŞI’NDA PASİFİK CEPHESİ.....	40
3.1.1 ABD ve Pasifik Savaşı Stratejisi.....	44
3.1.2 İngiltere ve Pasifik Savaşı Stratejisi.....	47
3.1.3 Japonya ve Pasifik Savaşı Stratejisi	49
3.1.4 SSCB ve Pasifik Savaşı Stratejisi	51
3.2 SAVAŞ SIRASINDA DÜZENLENEN ÖNEMLİ KONFERANSLAR	52
3.2.1 Casablanca Konferansı (14-24 Ocak 1943)	53
3.2.2 Washington Konferansı (12-26 Mayıs 1943).....	54

3.2.3 Kahire Konferansı (22-26 Kasım 1943).....	55
3.2.4 Tahran Konferansı (28 Kasım-1 Aralık 1943).....	56
3.2.5 Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945).....	57
3.2.6 Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945).....	58
4. BÖLÜM: YALTA KONFERANSI'NA GÖRE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ASYA POLİTİKASI.....	61
4.1 YALTA KONFERANSI'NDA SOVYETLER BİRLİĞİ VE UZAKDOĞU.....	62
4.1.1 Konferans Öncesi Yazışmalar.....	62
4.1.2 Konferansın Ayarlanması.....	63
4.1.3 Yalta Konferansı Tutanakları.....	64
4.1.4 Konferansın Başlaması ve ilk Resmi Temasların Kurulması.....	69
4.1.5 Uzakdoğu'ya İlişkin Görüşmeler ve Pazarlıklar.....	78
4.1.6 Değerlendirmelerin Yapılması ve Nihai Anlaşma.....	86
4.2 YALTA KONFERANSI SONRASINDA ALINAN KARARLARIN YENİ DÜZENE ETKİSİ.....	89
4.2.1 Bitmeyen Rus-Japon Mücadelesi: Sahalin ve Küril Adaları.....	89
4.2.2 Soğuk Savaş Dönemi'ne Giriş: Mançurya ve Rus-Çin Mücadelesi.....	92
5. BÖLÜM: SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	105
EKLER.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABDA: Amerika-İngiltere-Hollanda-Avustralya Komutası (Ordusu)

ÇKP: Çin Komünist Partisi

J.C.S: Müşterek Kurmay Başkanları

SACSEA: Güneydoğu Asya Büyük Müttefik Komutası (Ordusu)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Avrupa'da Almanya'ya karşı ve Asya'da Japonya'ya karşı sürdürülen mücadele dünya tarihinin dönüm noktalarından biri olmuş ve ortaya çıkan tablo birçok acı gerçeği de beraberinde getirmiştir.¹ II. Dünya Savaşı'ndan sonra kapsamlı bir barış görüşmesi düzenlenmedi. Bunun yerine daha çok Tahran Konferansı, Yalta Konferansı ve Potsdam Konferansı kararları uygulanmaya çalışılmıştır. Uzakdoğu'yu ilgilendiren önemli bir konumda olan Yalta Konferansı kararları da Soyvetler Birliği'nin Japonya'ya karşı yürüttüğü mücadele kapsamında incelenmelidir. Bu konuyu açıklığa kavuşturmak için de zihnimizi doğru yönlendirecek bazı noktaların bilinmesi gereklidir. Japonya'nın Versay Antlaşması sonrasına denk gelen istekleri, Japon yayılmacılığına karşı tedbirler ve Japonya'nın SSCB ile olan mücadelesi Yalta Konferansı kararlarının alınmasna giden süreci anlayabilmemize katkıda bulunacaktır.

I. Dünya Savaşı öncesinde Rusya'nın genişlemesine karşı Japonya ile anlaşılan İngiltere böylelikle Rusya'yı durdurmayı başarabilmişti. 1905 Rus-Japon Savaşı sonrası Sahalin adasının güney yarısının yanında elde ettiği diğer kazanımlar ile Japonya bölgedeki varlığını zaten kabul ettirmişti. Bilindiği üzere, I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versay Antlaşmasında da Almanya'nın Çin üzerindeki hakları ve Kuzey Pasifik'teki adaların Japonya'ya verilmesi de karara bağlandı.² Böylelikle ihtilal sonrası düzenini kurmaya çalışan SSCB, zayıf bir Çin ve I. Dünya Savaşı sonrası ekonomilerini düzeltmeye çalışan Avrupa devletlerinin çekimser davranmalarının yanında ABD'nin de dış ilişkilerinde izolasyon politikası izlemesi Japonya'nın yayılmacılığını kolaylaştıran etkenler oldu. Ayrıca Mançurya'nın 1931 yılında işgal edilmesi olayında bile Japonya'ya karşı sert tedbirler alınamaması bu duruma katkı sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Japonya'nın Avrupa'yı tehdit eden Almanya ile anlaşmasına karşılık bölgede güçlü bir SSCB varlığı dengelerin korunabilmesi için gereklidi. SSCB de bu fırsatı değerlendirerek savaşın bitirilebilmesi için Yalta Konferansı'nda elde edeceği kazanımlara karşılık Japonya'ya savaş açacağını belirterek

¹ II. Dünya Savaşı kayıplarını liste halinde görmek için bakınız, <http://www.nationalww2museum.org/learn/education/for-teachers/lesson-plans/pdfs/by-the-numbers.pdf>

² Antony Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, (İstanbul: Yayınodası, 2006), 62.

ABD ve İngiltere ile pazarlık yaptı. Böylece Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesi savaşın bitirici hamlelerinden biri olacaktı ve bunun sağlanması halinde istenilen düzenin kurulması hızlanacaktı.

Bu çalışmanın konusu da Sovyetlerin Japonya'ya karşı savaşa girmesi karşılığında Uzakdoğu'da elde edeceği topraklar için Yalta Konferansı'nda yaptığı görüşmelerdir. Öncelikle konferansın düzenlenmesinden önce yapılan yazışmalar ve konferans yerinin belirlenmesi gibi aşamalar incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan ana kaynak ise Wisconsin Üniversitesi dijital kayıtlarından elde edilen, ABD Dışişleri'ne ait arşiv belgeleridir. Yalta Konferansı belgelerinde Roosevelt'in bölgeye gelmesi ve günlük toplantılara katılması anlatılır. Tutulan kayıtlar ve ilgili belgeler görüşmelerin kronolojik sırasına göre düzenlenmiştir. Hazırlanan bu belgeler ise toplantılarda yer alan Dışişleri Bakan Yardımcısı Charles E. Bohlen, Dışişleri Bakanlığı Avrupa Dairesi Müdürü H. Freeman Matthews ve Dışişleri Bakanlığı Özel Siyaset Ofisi Müdür Yardımcısı Alger Hiss tarafından alınan notları içermektedir. Toplantılarda tutulan günlük kayıtlar, ABD devlet görevlilerinin birbirleri ile olan yazışmalar ve Roosevelt'in yazışmaları bu çalışma içinde önemli bir yer tutar. Fakat konferans belgeleri derlenirken bazı önemli devlet adamlarının kişisel notlarına ulaşmak mümkün olmamıştır. Bahsedilen arşiv belgeleri arasında kişisel notları olmayan devlet adamlarından bazıları Harp Seferberliği Ofisi Müdürü James F. Byrnes, ABD Moskova Büyükelçisi W. Averell Harriman ve Dışişleri Bakanı Edward R. Stettinius'tur.

Çalışmada adı geçen yer adları ve kişiler belgedeki halleriyle aktarılmıştır. Yeri geldikçe dipnotlar verilerek bu isimler hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılmıştır. Kayıtlarda *Kırım Konferansı*³ olarak geçen Yalta Konferansı'na ait bu belgeler -SSCB'nin Uzakdoğu üzerindeki amaçları- günlük görüşmeler şeklinde sınıflandırılmıştır. Yapılan günlük toplantıların her birinde, Uzakdoğu ve Asya Kıtası hakkında Sovyetleri ilgilendiren her bir detayın incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

³ Detay için dipnot 188'e bakınız.

Bu çalışmanın hazırlanma sebebi Uzakdoğu'da Rusya'nın hedeflerini ⁴ gerçekleştirebilmesi açısından önemli bir adım olan Yalta anlaşma metninin bilinmesine rağmen Türkçe literatürde görüşmelerde bu kararların nasıl ve hangi şartlarda alındığına özellikle tarafların birbirlerine ne tür yaklaşımlarda bulduklarına dair bir çalışmanın henüz yapılmamış olmasıdır. Hatta İngilizce olarak Yalta Konferansı'na dair birçok eser bulunsa da, yoruma dayalı olarak yapılan bu çalışmalar içinde genellikle Uzakdoğu'daki Rus varlığı incelenmiştir. Konferans sonunda gizli anlaşma metninin imzalanması sonucu SSCB'nin edindiği kazanımların ABD ve Büyük Britanya tarafından da onaylandığı sekiz günlük Yalta sürecinde yapılan görüşmelerin incelendiği çalışma bu anlamda bir ilktir ve içeriği özgündür.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk olarak Çarlık Rusya'sının gelişimi ve ilk hedefleri anlatılacaktır. Bolşevik İhtilali'nin öncesinde ve sonrasında uygulanan Asya politikası ile Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığı incelenecektir. İkinci kısımda ise II. Dünya Savaşı'na doğru giden süreçte Sovyetler Birliği ve diğer devletlerin ilişkileri ele alınacak; bu savaşta Asya, Amerika ve Avrupa'da yer alan devletlerin durumu ve önemli güçlerin barış için yaptıkları girişimler anlatılacaktır.

Üçüncü kısımda II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Cephesi hakkında bilgi verilecek ve cephede yer alan ülkelerin savaş stratejileri üzerine kısa açıklamalarda bulunulacaktır. Böylelikle Pasifik Cephesi'nde devam eden savaşa farklı yönlerden bakılacaktır. Ayrıca savaş süresince düzenlenen konferanslar anlatılacak ve her biri hakkında detaylı açıklamalar yapılacaktır.

Dördüncü kısımda ise Yalta Konferansı'nın ışığında Uzakdoğu'daki gelişmeler ve Rusya'nın Japonya'ya karşı savaşa girme süreci incelenecektir. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sonrasında Uzakdoğu'daki durum Yalta Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda ele alınacaktır. Sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler ışığında, kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

⁴ Sovyetlerin kuruluşundan itibaren yıkılışına kadar olan süreçte izlediği politikalar için bakınız, Paul Kennedy, *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler* içerisinde Condoleezza Rice, Büyük Sovyet Stratejisinin Evrimi, 168-190. (İstanbul: Totem, 2014).

1. BÖLÜM: YÜKSELEN ÇARLIK RUSYA'SININ ASYA POLİTİKASI

Artan sanayi üretimi, hammadde ve pazar ihtiyacı büyük devletleri Afrika ve Uzakdoğu'ya yöneltti. Bu emperyalizmin öncüleri İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Almanya, İtalya ve İspanya oldu. Ayrıca ABD, Japonya ve Rusya da emperyalist düşünce ile hareket etmiştir. Jeopolitik konumu yüzünden Afrika'dan uzak kalan Rusya, kendisine en yakın ve elverişli bölge olan Asya kıtasında girişimlerde bulundu. Fransa ile imzaladığı anlaşma Rusya'ya etkin bir politika izlemek için gerekli desteği zaten vermişti. Bunun yanında Balkanlardan Rusya'yı uzak tutmak isteyen Almanya da Uzakdoğu için Rusya'ya destek vermiştir. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in II. Nikolay'a yazdığı bir mektupta "*Rusya'nın gelecekteki en büyük görevi, Asya kıtasını ehlileştirmek ve Avrupa'yı büyük sarı ırkın akınlarından korumaktır. Bu konuda, beni her zaman yanınızda, size elimden geldiğince yardım ederken bulacaksınız.*" diyerek Uzakdoğu ve Asya'nın geri kalan bölümleri için Rusya'yı teşvik ettiği görülmektedir.⁵ İlginin yöneleceği bölgelerden biri olan Orta Asya, pamuk üretiminde önemli bir merkezdi ve Rus malları için büyük bir pazar olarak görüldü. Ayrıca sınırların güvenliğinin sağlanması ve bölgenin düzene sokulması da gerekçelerden biridir. Bunu yaparken de -Batı ideolojisine benzer şekilde- Rusya geri kalmış halkları kontrol edip onları yönetme mantığını kullandı.⁶

Aslında Rusya'nın Doğu'ya yönelmesi gerekliydi. Böylelikle bölgeyi kontrol ederek Sibirya'yı ve Pasifik'teki Rus kolonilerinin korunmasını sağlayacaktı. Bu sebeple inşa edilen Trans-Sibirya demiryolu da hızlandırıldı ve bölgeye göçler teşvik edildi. 1899 yılının Haziran ayında Rus yönetiminin çıkardığı bir kanunla;

*"Sibirya ve bozkır bölgesine yerleşim için isteyenlere yol parası, tarım malzemeleri, tohumluk tahıl ve ev inşası için inşaat malzemeleri, yapım için devlete ait ormanlık araziden kereste verilmesi kabul edildi. Ayrıca, yeni gelenlere verilecek kredilerden hiçbir faiz alınmaması esasa bağlandı."*⁷

Böylece elde edilen toprakların kalıcı koloniler haline getirilmesi amaçlandı. Mançurya ve Kore ise Rusya'nın Japonya, Uzakdoğu ve Avrupa arasındaki bağlantısını

⁵ Kezban Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 324.

⁶ Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011.), 401.

⁷ Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 324.

sağlayabilecek önemli bir konumda bulunan iki bölgeydi. Kore daha çok sahip olduğu limanlar ile göz önündeydi. Mançurya ve Kore bölgesine sahip olabilmek için karşı karşıya gelen Çin ve Japonya ise 1894-1895 yıllarında yapılan savaşta Japonya galip çıkmış ve önemli kazanımlar elde etmişti.⁸

Genel olarak ifade edilen bu durumun yanında II. Dünya Savaşı'na giden süreci ve Yalta Konferansı'nı daha iyi anlayabilmek için Çarlık Rusya'dan itibaren Rusların Asya'ya yönelmesi ve uyguladığı politikalar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.1 RUSYA'NIN YÜKSELİŞİ

XIII. yüzyılda Moğol hâkimiyetinde olan birçok Rus knezliği, önceleri Moğol İmparatorluğu'na bağlıydı fakat otorite zayıflayınca bağımsız birer devlet haline geldiler. Altın Ordu'ya bağlı Ruslar, Moskova prensi Dmitri sayesinde ön plana çıkmaya başladı. Bağımsızlığını da 1480 yılında ilan eden Moskova Knezliği artık Moğol himayesinden çıkmış ve bu coğrafyanın tarihteki akışına yön veren unsurlardan biri olmuştur.

“Rusya’yı” oluşturan birçok knezlikten biri olan Moskova Knezliği'nin yükselişi III. Ivan ile başlamıştır. 1471 yılında III. Ivan, Novgorod'u yenip topraklarını genişletmiştir. Bizans prensesi ile evlenerek statü kazanan III. Ivan, Rusları Katolik olan Papa'nın hâkimiyeti altına alabilmek ve Türklere karşı oluşturulmuş olan cepheyi daha fazla genişletebilmek inancıyla (Bizans ve Ruslar tarafından) teşvik edildi.⁹ Bu girişim başarısız olsa da Moskovalı yöneticilerin statüsü yükselmiş ve buna uygun olarak III. Ivan çar ve otokrat unvanlarını kullanmaya ve kilisede yapılacak ayin ile taç giyme töreni uygulamasına başladı.

“Moskova'da kullanıldığı hali ile otokrat Moskovalı hükümdarın herhangi bir hamiden tam bağımsızlığına ve bu nedenle Moğol boyunduruğunun bitişine atıfta bulunsa da kelimenin kendisi-Rusçaya samoderzhets olarak tercüme edilmesine rağmen- ve ilişkili güç ve azamet kavramı Yunandı, tıpkı Roma dilinden ve bu nedenle Bizans dilinde caesar'dan çıkan tsar gibi.”¹⁰

⁸ A.g.e, 325.

⁹ Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 104.

¹⁰ A.g.e, 105.

Bağımsızlığından ödün vermeyi reddeden III. Ivan, Kutsal Roma İmparatoru kendisine bir krallık tacı teklif ettiğinde de şu cevabı verdi: “Tanrıya, bize ve şimdi bizim olduğumuz gibi çocuklarımıza kendi topraklarımızın efendisi olma olanağı vermesi için dua ederiz; tayin edilmeye gelince, daha önce hiç arzu etmediğimiz gibi şimdi de arzu etmiyoruz.”¹¹

III. Ivan’dan sonra tahta geçen III. Vasili döneminde de Moskova gelişimini sürdürdü. Yeni bölgelerin katılmasıyla güçlenen Moskova yönetimi bu dönemde bölgedeki etkisini artırdı. 1533 yılında tahta geçen IV. Ivan: “Çar olarak taç giyen, bu eylemi Doğu’daki patrikler tarafından onaylanan ve bu unvanı hem topraklarını yönetip hem de dış ilişkileri yürütürken düzenli ve resmi olarak kullanan ilk Moskovalı yöneticiydi.”¹² Çar unvanının kesin olarak kullanılması da IV. Ivan tahta çıktığında başladı.

Kendinden öncekilere göre daha farklı politikalar yürüten, *korkunç* unvanlı ve hakkında en çok yazılan liderlerden biri olan IV. Ivan bir takım reformlar gerçekleştirerek Moskova yönetiminin yapısına katkıda bulundu. İdari alanda yapılan bir reformla *zemskiisobor* adı verilen bir danışma meclisi kuruldu. Temsilci meclis niteliğinden uzak olan bu meclis, çara önemli konularda yardımcı olan dini ve seküler liderlerden oluşturuldu. Bunun yanında yasal alanda yapılan reformla adaletin nasıl sağlanacağı, mahkemelerin nasıl yürütüleceği hükümlerin nasıl verileceği belirlendi. Yolsuzluğun engellenmesi ve eyaletlerdeki merkezi otoritenin artırılması amacıyla yapılan bu düzenlemeler yanında oluşturulan bakanlıklar ile ülke yönetimi kolaylaştırıldı.¹³

Dönemin siyasi şartları incelendiğinde ise IV. Ivan başa geldiğinde Novgorod Cumhuriyeti zaten fethedilmişti. Batı sınırlarında Ruslar kadar güçlü Litvanya ve onun destekçisi Polonya krallığı bulunmaktaydı. Ayrıca sınırları Müslüman topluluklarla çevrili olan, halkının çoğu göçebe Kırım Hanlığı, Nogay Hanlığı, Sibiryaya, Kazan ve Astrahan hanlıkları bulunmaktaydı. Balkanların ve Anadolu’nun hâkimi, Ortadoğu’nun en güçlü devleti Osmanlı Devleti ise güneyde yer alıyordu.¹⁴ Bu şartlar altında yayılmak ve gücünü genişletmek isteyen IV. Ivan, Batı’da başarısız olsa da, doğu sınırlarına

¹¹ A.g.e, 105.

¹² A.g.e, 143.

¹³ Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 94-96.

¹⁴ Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 157.

sürekli akınlar düzenleyen Tatar topluluklarından en yakındaki Kazan Hanlığına karşı saldırılarda bulunmaya başladı. Kazan Hanlığının alınmasından sonra Astrahan'ın da kontrol altına alınmasıyla, Rusya farklı toplulukları yönetmeye başladı. “Ayrıca Kazan’ın fethi, Ruslara Volga yolunun kontrolünü sağladı; Ivan ve halkına başarı duygusu verdi ve Sibiryaya’ya giden yolu açtı.”¹⁵

1.2 İLK HEDEFLER: SİBİRYA, KAFKASYA VE ORTA ASYA

Sibiryaya

Güney steplerindeki ilerlemesine Kazan ve Astrahan Hanlıklarını da alarak devam eden Rusların sadece 1610 ile 1640 arasında 483 km kadar ilerlediği tahmin edilmektedir. Rus askeri hattının ve kolonicilerin steplere olan bu ilerleyişi Kırım Tatarları’na ve diğer göçebelere rağmen gerçekleşti. Fakat en büyük gelişme ise doğu yönünde yapılan neredeyse 4828 kilometrelik bir ilerlemeydi.¹⁶ Sibiryada yapılan ilerleyiş tuz işleri yapan bir aileden olan Grigori Stroganov sayesinde oldu. Volga hanlıklarının fethinden sonra Kama nehri boyunca uzanan *boş toprakların* ele geçirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması için Stroganov’a IV. Ivan tarafından berat verilmiştir.¹⁷ 20 yıl boyunca vergi ve gümrük muafiyetinden yararlanacak olan Stroganovlar tuz kaynakları yanında, balıkçılık, avcılık, madencilik ve tarım alanlarında faaliyet gösteren bir aile imparatorluğuna dönüştü.¹⁸

Sibiryaya Hanı Kuçum’a karşı kazanımlarını koruyabilmek için mücadele eden Stroganovlar bölgede yayılcı bir politika izledi. Bölgedeki direnişlere karşı ateşli silahlar ile kolaylıkla üstünlük sağlayan Ruslar 1573 yılında Kuçum’un oğlu Mamet-Kul’un olumsuz tavırları ile karşılaştı. Mamet-Kul Kırgız-Kazak ordusuyla görüşmeye giden Rus elçisini öldürtünce Stroganovlara açıkça savaş açma izni verildi. Bu sebeple Ataman Yermak liderliğindeki Volga Kazakları¹⁹ orduya alındı.²⁰ Diğer bir kroniğe göre de “*Stroganovlar Kazakları çağırdı; onlara silah, top, barut, yiyecek, giyecek ve*

¹⁵ Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 99.

¹⁶ Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 199-200.

¹⁷ Anlaşma metni için lütfen bakınız: Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 102.

¹⁸ Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 202-203.

¹⁹ Volga Kazakları Doğu Slav insanlarından çoğunlukla Ukrayna’da yaşayanlara denilir.

²⁰ Vasilij Viladimiroviç Barthold, *Asya’nın Keşfi: Rusya’da ve Avrupa’da Şarkiyatçılığın Tarihi*, (İstanbul: Yöneliş, 2000), 309.

kendi adamlarından 300 tanesini, bazı Almanları ve Litvanyalıları verdi ve onlar da Sibiryaya'ya gitti.”²¹ 1582 yılında Urallar'a düzenlenen seferde hem Sibiryaya Hanlığı'nın ordusu mağlup edildi hem de başkent İsker ele geçirildi. Bölgeyi korumaya çalışan Ruslar, Kazakların yardımıyla 1598'de Kuçum'u son bir kez daha yendiler ve Sibiryaya Hanlığını kontrol altına aldılar.²² Hızla ilerleyişine devam eden Ruslar, Yermak'ın seferinden 60 yıl sonra Pasifik kıyılarında görüldü. “Yani, Sibiryaya gibi çok geniş bir bölgenin fethi için iki nesil yeterli olmuştu.”²³

Sahip olduğu önemli kürk hayvanları sayesinde Sibiryaya kürk ticaretinin çekim merkeziydi ve Sibiryaya'da yaşayan yerli halka kürk vergisi, *yasak*, ödemesi zorunlu hale getirildi. Böylelikle Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu çeşitli kürk ihtiyacını karşılayan Moskova için Sibiryaya'yı ele geçirmek gayet karlı bir girişimdi.²⁴

“1589 ile 1605 yılları arasında devletin kürkten elde ettiği gelir üç kat arttı ve 1680'lere kadar bu, sekiz kata çıktı ve toplam gelirin %10'una karşılık geldi. Kürkleri değerli hayvanlar kısa sürede tükendi ki doğuya doğru hızla hareketin sebebi de budur. Sibiryaya'nın kolonileştirilmesi, bir anlamda, 19. yüzyılın ortasında Kaliforniya'daki altına hücumu benzer şekilde bir tür kürk ateşi yüzündendi.”²⁵

Kısa sürede ele geçirdiği topraklar ile Rusya, sadece Ortodoksların değil aynı zamanda Budist ve Müslümanların yaşadığı bir imparatorluk olmuştu. Bu geniş toprakların hem mesafeden hem de sert iklimden dolayı sadece küçük bir bölümünü kullanabilen Ruslar, Sibiryaya'yı uzun dönemde sürgün yeri olarak da kullandı.²⁶

Kafkasya

Moskova Knezliği olarak gücünü pekiştiren Rusların *mutlak* hükümdarlık prensibince hareket edip emperyalist bir imparatorluğa geçiş sürecinde belirli olan etkenler vardı. Akdes N. Kurat'a göre bütün Rus yurtlarında hâkim olan III. Ivan ve III. Vasili, Ortodoks birliğini sağladıktan sonra Rus olmayanlarla mücadeleye başlayınca milli birlik fikri yaygınlaştı. Güçlenen bu duygu Moğol Hanları ve Bizans uygulamaları örnek alınarak sağlamlaştırıldı. Ayrıca Bizans prensesi ile Moskova Knezi'nin evlenmesi sayesinde Moskova'nın hâkimiyet haklarında yeni bir ideoloji meydana geldi

²¹ Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 103-104.

²² Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 203.

²³ Barthold, *Asya'nın Keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, 308.

²⁴ Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 200.

²⁵ Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 206.

²⁶ A.g.e, 208.

ve Moskova'nın Bizans imparatorluğunun halefi olduğu iddiası yayıldı. İstanbul'un fethinden sonra Ortodoksluğun temsilcisinin Moskova olduğu görüşü ise şöyle açıklandı:

“Evvelce dünya hâkimiyetinin merkezi Roma idi; sonra Yeni Roma (yani İstanbul) oldu. Her iki Roma da düştü. Hâlbuki üçüncü Roma ayaktadır, o da Moskova'dır. Hristiyanlıktaki mukaddes üçlük hükmünce dördüncü Roma olmayacaktır; şu halde Moskova, dünya hâkimiyetinin yeni merkezidir.”²⁷

Bu niyetle hareket eden Rusların Osmanlı üzerindeki yayılmacılığına İngiltere ve Fransa karşı çıkınca Rusya da yönünü doğuya çevirdi. Osmanlı ile yapılan Prut Savaşı (1710-11) sonunda Karadeniz'deki kazanımlarını kaybedince Petro, Hazar Denizi sahillerinde ilerledi. İran'la yapılan anlaşmaya göre Derbent, Bakü şehirleri yanında Hazar'ın güneyindeki Geylan, Mazenderan ve Astrabad bölgeleri de ele geçirildi.²⁸ Büyük Petro zamanında bugünkü Azerbaycan bölgesini ele geçiren Rusya'nın bu işgali geçici oldu. Osmanlı'nın zayıflamasından sonra ise Gürcistan bölgesinde de etkinliğini arttıran Rusya, II. Katerina Dönemi'nde de (1762-96) Gürcistan'ın resmen Rus himayesine alındığı ilan etti.²⁹ Bölgede Rusya, Osmanlı ve İran ile mücadele etmek zorunda kaldı. Bu mücadele sonunda İran ile yapılan “*Türkmençay Antlaşması Rusya'ya Erivan şehri ile birlikte Ermenistan'ın bir kısmını, Hazar Denizi'nde bir donanma bulundurma ayrıcalıklı hakkını, ticari tavizler ve büyük bir tazminat hakkı sağladı.*”³⁰ 1810 yılına gelindiğinde ise Kafkasların büyük bir kısmı Rus himayesine geçmişti.³¹ Daha sonra I. Nikolay'ın izlediği dış politikaya bağlı olarak 1829 yılında Osmanlı ile savaşan Rus komutan General Ivan Debiç, Kulevçi'de Osmanlı ordusunu yendi ve Balkanları aşarak Edirne'ye kadar ilerledi. Aynı zamanda General Ivan Paskeviç de Osmanlı'nın doğu sınırlarını ihlal ederek Erzurum'a kadar ilerledi. İmzalanan anlaşmaya göre Rus toprakları Karadeniz boyunca genişleyerek Kafkasya'ya kadar ulaştı.³²

I. Nikolay Dönemi'nde (1825-55)II. Aleksandr Dönemi'nde de (1855-81) Kafkasya ve Orta Asya'da ilerlemeye devam edildi. 1816 yılında Kafkasya valisi olan General Aleksey Yermolov Kafkasya ve Mavera'nın işgali ile görevlendirilmişti. Fakat;

²⁷ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 139-140.

²⁸ A.g.e, 262-263.

²⁹ A.g.e, 299.

³⁰ Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 343.

³¹ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 299.

³² George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009), 267.

*“ne Yermolov ne de kendisinden sonra gelen halefleri Kafkasya halklarını tam anlamıyla boyunduruk altına almayı başarabilmişlerdi. I. Nikolay döneminin başından sonuna kadar Rusya, Kafkasya’daki pozisyonlarını yerli dağlı halkların saldırılarına karşı koruyabilmek için sürekli olarak bölgeye askeri birlikler sevk etmek zorunda kalmıştı.”*³³

Tam olarak kontrol edilmesi Kafkas Kartalı olarak bilinen Şeyh Şamil’in 1859’da esir alınmasından sonra gerçekleşti. Gürcistan askeri yolundan Hazar Denizi kıyılarına kadar Doğu Kafkasya’nın tamamını ele geçiren Ruslar Batı Kafkasya’ya yöneldi. Yapılan baskılar sonucu burada yaşayan 200.000 Çerkez Ruslar yerine Türklerle yaşamayı tercih edip göç etti.³⁴

Orta Asya

Orta Asya toplulukları, XVI. yüzyıl başlarından XVIII. yüzyıl ortalarına kadar genel olarak siyasi, ekonomik ve kültürel düşüş yaşamışlardır. Seymour Becker’e göre XVI. yüzyıl başlarındaki üç önemli olay Orta Asya tarihini kalıcı olarak değiştirmiştir. En önemlisi Portekiz’in Batı Avrupa’dan Hindistan ve Çin’e doğrudan deniz yoluyla ulaşmasıdır. Bu durum Orta Asya’ya stratejik ve ticari değer kaybettirmiştir. İkincisi, aynı zamanda kültürel aktivitelerinde ve refah seviyelerinde düşüşe sebebiyet veren Özbek göçebelerin bu bölgeyi işgal etmeleridir. Sonuncusu ise İran’da iktidarın Şii hanedanlara geçmiş olmasıdır. Bu ise Orta Asya’nın Yakın Doğu’daki Müslüman dünyası ile arasındaki doğrudan bağlantısını kesmiştir.³⁵

Bölgede yaşayan Orta Asya toplulukları, Rus egemenliğine girmeden önce etkili bir kolonileştirme çalışması yapıldı. Buna bağlı olarak, İngiliz tüccar Anthony Jenkinson Moskova’dan Orta Asya’ya geldikten sonra (1558) Rus ve Orta Asya tüccarları arasında ticaret başladı.³⁶ Kürk, deri, ahşap ve metal eşya Rusya’dan; Asya atları, ipek ve pamuk elbiseler, şifalı otlar, parfüm ve baharat ise Orta Asya’dan değiş tokuş edildi. Bu esnada;

*“Jenkinson’un Orta Asya’dan Çin’e giden bir yol bulma çabası başarısızlıkla neticelenmiş ve tekrar denenmemiştir. 1559’da Orta Asya’dan Jenkinson ile birlikte Buhara’dan, Belh’ten ve Hive Hanlığının başkenti Ürgenç’ten elçilerin gelmesi, Özbek hanlıkları ile Rusya arasında geçecek diplomatik ilişkilerin başlangıcı olmuştur.”*³⁷

³³ A.g.e, 277.

³⁴ A.g.e, 277-278.

³⁵ Seymour Becker, *Russia’s Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva: 1865–1924*, (New York: Routledge Curzon, 2004), 2-3.

³⁶ Peter L. Roudik, *The History of the Central Asian Republics*, (Londra: Greenwood Press, 2007), 64.

³⁷ Barthold, *Asya’nın Keşfi: Rusya’da ve Avrupa’da Şarkiyatçılığın Tarihi*, 295.

Köle ticareti ise XVII. yüzyılda Rus-Orta Asya ilişkilerinin bir bölümü olmuştu. Bu ilişki Buhara elçileri 1619 yılında ilk Romanov hanedanlığının çarı ile görüştüğünde başladı ve daha sonra 3 Rus delegesi de Buhara'yı ziyaret etti. 1868 yılına kadar olan süre boyunca, tüccarlar hammaddeyi işlenmiş Rus ürünleri karşılığında verdi. Buna pamuk da dâhildi. Pamuk bu ticaretin çok önemli bir bölümü olmuştu. Bölge ayrıca yün, halı ve tarım ürünlerini de ihraç etmişti.

1675'te Orta Asya'yı geçerek Hindistan'a ulaşmak isteyen Rusya'nın görevlendirdiği kişilerden biri olan Kazan Tatarı Muhammed Yusuf Kasimov Hindistan'a ulaşmayı denerken Rus ticareti ve sömürgeleri için büyük önem taşıyan nehir yollarına bilhassa dikkat etmeliydi. Zaten *Amu Derya* nehrinin varlığını bilen Rusya'nın Kasimov'dan istediği, *"bu nehrin nereden doğduğunu, hangi sınırlar içinde yol bulduğunu, bu nehrin kıyılarında hangi milletlerin ikamet ettiğini, ne tür sanayilerin bulunduğunu, hangi geçitlerden geçtiğini ve bu nehrin etrafında hangi ülke insanların bulunduğunu"*³⁸ öğrenmesiydi. Fakat Kasimov tarafından hazırlanan rapor Moskova arşivlerinde bulunamadı. Bütün çabalara rağmen 17. yüzyılda Orta Asya Hanlıkları ile kurulan ilişkiler esirlerin kurtulmasına da Hint yolunun bulunmasına da yardımcı olmamıştır.³⁹

Orta Asya ile olan ticari ilişkiler aynı ölçüde Rusya'nın bölgedeki askeri ve siyasi varlığı için de önemliydi. Bu dönemde Rusya kendini dünyanın bu kısmında lider konuma getirmeye çalışırken pozisyonunu daha da güçlendirmeye çalıştı. Bunun için Orta Asya ile yakın ilişkiler kurdu. Büyük Petro'nun Özbek Hanlıkları'nın aralarındaki mücadeleden faydalanıp onları Rusya'ya dâhil etme planları vardı. Bu da Buhara ve Hive Hanlıkları'nın korunmasını sağlamak için bölgeye asker yerleştirilmesi şeklinde olacak ve böylece hanlıklar Rus egemenliğine girecekti.⁴⁰ Bunun yanında Doğu Türkistan'daki Yarkend bölgelerinde zengin altın yatakları olduğunu öğrenen Petro 1715 yılında girişimde bulunsa da bir sonu elde edemedi.⁴¹ Hive Hanlığına 1717 yılındaki trajik bir seferden sonra Rusya, ilgisini Küçük Orda Kazakları'nın topraklarına çevirdi. Bu ilgi onların coğrafik olarak Rus sınırına yakınlığından kaynaklanıyordu ve bu ilgi 100 yıldan fazla sürdü. 1730 yıllarında, Ebul Hayr Han sınıra yakın yerlere

³⁸ A.g.e, 300.

³⁹ A.g.e, 300-303.

⁴⁰ A.g.e, 333.

⁴¹ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 262-263.

yerleşimde bulunmuştu. Bu bölge Güney Ural dağları ile Kuzey Hazar denizi arasındadır. 1748 yılında Kazaklar Ruslara vergi vermek şartı ile onların egemenliğini kabul etti. XVIII. yüzyıl bitiminde Kazaklar steplerdeki otlakların kullanımını için izin istediklerinde, çar bu izni verdi. Bir grup Kazak terk edilmiş steplere yerleşti. XVIII. yüzyıl ortalarında Rusya ile olan sınır gittikçe güneye ve doğuya doğru şekillendi.

Rusya'nın ilerleyişini takiben askeri, idari, ticaret ve iletişim amaçları doğrultusunda şehirler kuruldu. Bu şehirlerden bazıları günümüz Kazakistan'ında yer almaktadır. Daha ileri olan aşamada ise 1820-1850 yılları arasında Doğu Kazakistan ele geçirildi ve kabileler yönetim altına alındı. Rus yönetimi bir hayli fazlaca olmak üzere yerel direnişle karşılaştı. Bu süreçte otlak bulamayan Kazaklar, nehirlere yakın olan otlakların sahipleri Ruslar için bu isyanların bastırılmasında onlara yardım etmişlerdir. Ciddi Rus karşıtı hareketler 1783-1797 yıllarında Rus bölgelerine aralıklı olarak baskın ve sefer yapmak şeklindeydi. Sınırdaki bu saldırılar Rusya için büyük bir sıkıntıydı. Elebaşı yakalandığında bazen hapse atılırdı fakat daha sonra Kazak Hanları fidye ödeyince serbest bırakılırdı.⁴² XIX. yüzyıl ikinci çeyreğinde Orta Orda Hanı Kenasarı tarafından güçlü bir Rus muhalefeti başlatıldı. Kenasarı Rusya'ya karşı bağımsız Taşkent ile birleşmeye kalkışınca Taşkent yöneticisi tarafından hapse atıldı fakat sonra Hive Hanlığının dâhil olmasıyla serbest bırakıldı. Farklı kabileler için ise Rus vatandaşlığını alabilmek gayet ilgi çekiciydi. Bütün faydalarından yararlanıp karşılığında bir şey vermeyecek olmak göçebe toplulukların Rusya ile yakınlaşmasına katkı sağlamıştı.⁴³ Böylece, bölgeler daha kolay Rus yönetimine girmişti. Ayrıca o zamanlar Ruslara karşı koyacak güçlü bir devletin olmaması, boylar arasındaki tarihi rekabetin oradaki Türk hanlıklarını zayıflatması, Türkistan'daki askerlerin çoğunun göçebe yaşamaları ve ileri düzeyde Rus teşkilat ve askeri gücüne karşılık verecek güçlerin olmaması gibi nedenler Rus ordusunun Orta Asya'yı işgalini kolaylaştırmıştır.

Orta Asya'nın Türkistan bölgesi açısından ise, XVIII. yüzyılda Rusya askeri ya da siyasi herhangi bir girişimde bulunmadı. Büyük Katherina'nın danışmanlarının Orta Asya'daki kolonilerin yararlı ve gerekli olduğuna dair ortak fikirleri yoktu. Çoğu güneye doğru hızlı bir şekilde ilerlemenin anlamsız olduğunu savundu. 1825 yılında St.

⁴² Roudik, *The History of the Central Asian Republics*, 65.

⁴³ A.g.e, 66.

Petersburg'da birçok yenilik görüşüldü ve kabul edildi. Buna göre Rusya Ortodoks Hıristiyan bir devlet olarak bölünmez bir imparatorlukta ve Rusça tek dildi. Diğer önemli husus ise, Orta Asya bu imparatorlukta yer almalıydı ve Rus çarına itaat etmeyen yerliler Batı Rusya'ya yerleştirilmeliydi.⁴⁴ XIX. yüzyıl ortalarında Türkistan üzerinde yeniden oluşturulmuş politikasıyla Rusya görülmektedir. Bölgede Afganistan ve İran'a girmeye çalışan İngiliz etkisine karşı Rusların önlem alması gerekiyordu. 1860 yıllarına geldiğimizde Ruslar stepleri ve Hazar denizi kıyısındaki yarı-çöl toprakları ele geçirmişti. Tek tek eski şehirler, ticaret merkezleri ve hanlıklar Rusların eline geçti. Aral denizine ulaşan Rusya, Çin ile sınırları paylaşmaktaydı.

Bu dönemde Büyük Britanya, Orta Asya'ya girebilmek için başarısız birkaç girişimde bulundu. Daha sonra 1834 yılında araştırmacı, yazar ve aynı zamanda casus olan Arthur Conolly Moskova'dan Hazar ve Orta Asya üzerinden Herat'a olan seyahatini anlatan bir kitap yazdı. Conolly'nin fikirlerinden biri de; Türkistan, Hive, Buhara ve Hokand'ı birleştirip, onlara Hıristiyanlığı ve medeniyeti götürüp, köleliği yasaklayıp, Afganistan ile dost olan ve Rusların kuzeyden tehdidine karşı doğal bir koruma alanı oluşturmaktı. Böylece Hindistan'ın güvenliğini sağlayabilirdi. Bu fikir Londra'da popüler hale geldi ve uygulamak için girişimlerde bulunuldu.⁴⁵

1.3 ÇİN VE UZAKDOĞU

İlk Rus-Çin ilişkileri Sibirya'nın işgalinden sonra kurulmuştur. Çin bölgelerine giren Ruslar Amur Nehri boyunca Rus hâkimiyetini yaydı. Çin, Rusların Albazin ve Nercinsk Kaleleri'ni ele geçirince Rus ilerleyişi durduruldu. Yapılan anlaşmayla (1689) Amur'un aşağı kısmı Çin'e bırakıldı ve Amur'a dökülen Argun Nehri iki ülke sınırını oluşturdu. Yapılan bu anlaşma uzun bir süre Rus-Çin ilişkilerini düzenleyen bir unsur olarak kaldı.⁴⁶ Büyük Petro'nun ölümü ile II. Katerina'nın tahta geçişi arasındaki dönem, Rus dış politikasının Avrupa'da durgun olduğu bir dönemdir (1725-1762). Doğu'da ise Rus politikası daha etkindir. Büyük Petro'nun belirlediği yeni Doğu politikasının hem Orta Asya'da hem de Uzakdoğu'da takip edeceği ana hatlar belirlenmişti. Petro ayrıca Asya

⁴⁴ A.g.e, 66.

⁴⁵ A.g.e, 67.

⁴⁶ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 237-238.

ve Amerika'nın bağlantılı olup olmadığı konusunda Bering Keşif Seferi'ni organize etti. Hâlbuki 1648 yılında bölgeye giden Dejnev bu meseleyi zaten çözmüştü.⁴⁷ Bölgenin coğrafi özelliklerinin keşfine yardımcı olacak bu boğaz seferi daha sonra I. Kamçatka Seferi adını aldı.⁴⁸ Devam eden 1733-1743 yılları arasında da *Büyük Kuzey Seferi* düzenlendi.⁴⁹ Kamçatka Bölgesi ise 1695 yılında Vladimir Atlasov'a bağlı Rus Anadır tabyasınca daha önce ele geçirilmişti.⁵⁰

Bu dönemde Petro, Çin ve Japonya ile ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Petro'dan sonra Rusya'nın Çin ile yaptığı kalıcı bir anlaşmayla (Kiakhta Anlaşması, 14 Haziran 1728) Çin-Rus sınırı belirlendi. Rusya Pekin'de diplomatik yetkileri olan dini bir heyet bulundurma hakkını elde etti. Ayrıca ticari ilişkiler Kiakhta-Maymaçen sınır noktasında gerçekleştirilmekteydi. *“İki güç arasındaki ilişkileri uzun bir zaman için belirleyen Kiakhta Antlaşması, Batı Avrupa Devletleri üzerinde Rusya'ya büyük avantajlar sağlamaktaydı. Rusya, Çin ile kesintisiz bir ticari ilişkiye sahip ve Pekin'de daimi temsilciliği bulunan tek ülkeydi.”*⁵¹

II. Katerina döneminde ise Uzakdoğu ve Orta Asya yerine Yakındoğu ve Batı daha önem kazandı. Böyle olunca Uzakdoğu'da ticari amaç taşıyan tüccarlar etkin hale geldi. 18. yüzyılın ikinci yarısında Alaska ve bölgedeki adalara göç edildi. Kurulan ticari şirketler değerli fok ve kunduz kürkleri ticareti yaparak bölgedeki etkinliklerini artırdılar. Bunlardan biri de Grigoriy Şelehov idi. Bölge adalarına deniz yolculukları düzenleyen Şelehov, Kodiak Adası'nı da işgal etti.⁵² I. Aleksandr döneminde Kuzey Pasifik bölgesinde etkinliğini artırmak isteyen Rusya Şelehov'un şirketini yeniden düzenledi ve Pasifik'teki Rus kolonileri için yönetim merkezi haline getirdi. 1805 yılında Novoarhangelsk Kalesi Alaska'daki Rus merkezi haline geldi. Tüccar Boranov 1812 yılında Kaliforniya'da bir koloni kurdu ve 1815 yılında Hawaii adalarına sefer düzenledi. Pasifik Okyanusu'nu Rus denizi haline getirmek istese de, tüccar Boranov başarısız oldu.⁵³

⁴⁷ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 206.

⁴⁸ Barthold, *Asya'nın Keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, 342.

⁴⁹ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 206.

⁵⁰ Barthold, *Asya'nın Keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, 326.

⁵¹ A.g.e, 324-325.

⁵² Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 208.

⁵³ A.g.e, 248-249.

I. Aleksandr döneminde (1801-25) Alaska'da başlayan Kuzey Amerika yönlü genişleme devam etti. Rusya, Alaska yanında Kuzey Kaliforniya'da da girişimde bulundu. 1840 yıllarında bilimsel araştırmalar için Sibiry'a da bulunan zoooljist Aleksandr Middendorf dönüş yolunda Amur bölgesinde hiçbir Çinli ile karşılaşmadığını rapor edince Rusya'da yeni bir heyecan oluştu. Yapılan deniz keşifleri ile Sahalin'in bir ada olduğu kanıtlanınca bölge daha önemli hale geldi. 1858 yılında Rusya Amur Bölgesi'ni işgal etti. 1860 yılında da Çin bölgeden çekilince Vladivostok kenti kuruldu.

*“Sahalin uzunca süre Rusya ve Japonya'nın ortak idaresi altındaki bir dominyon olarak kaldı. 1875'te Japonya ada üzerindeki haklarından feragat ederek idaresini tamamen Rusya'ya bıraktı. Karşılığında ise Rusya da aynı uygulamayı Küril Adaları için yapmış ve yönetimi Japonya'ya bırakmıştı.”*⁵⁴

Çin, hâkim olduğu Türkistan bölgesinde Dungan ayaklanmasını bastırmada zorluk çekince Çin sınırındaki Kulca bölgesi 1871-1882 yılları arasında işgal edildi. Böylelikle Ruslar, kendi bölgesindeki Kırgızlar için oluşabilecek herhangi bir tehdidi engellemek istedi.⁵⁵ Berlin Kongresi'yle yayılmacı siyasetinin engellendiğinden yönünü Çin Mançuryası'na ve Uzakdoğu'ya çeviren Rusya, bunun için bütün Sibiry'yı bağlayacak demiryolu yapımına girişti. (1891) Böylece Petersburg ve Vladivostok bağlanacak ve ayrıca Port Arthur limanı'na giden bir demiryolu da Mançurya üzerinden inşa edilecekti.⁵⁶ 1891'de inşa edilen Sibiry demiryolu Uzakdoğu'da Rusya'nın etki alanını genişletti.

1.4 RUS-JAPON SAVAŞI

Riasanovsky ve Steinberg 19. yüzyıldaki Rusya'nın politikasını şöyle açıklar;

*“Öncelikle, Rusya Batı'da rekabet edemediğinden, işlenmiş ürünlerini Doğu'ya satabiliyordu. O zamana kadar Rusya'nın Doğu'daki emperyalizmi barışçıl fetihlere dayanırken, bundan sonra durum gerilmeye başladı. Rusya yeni fırsatlar karşısında daha da saldırgan davranmaya başladı.”*⁵⁷

Japonya 1894-1895 yılları arasında Çin ile savaşmış, karşılığında Shimonoseki Antlaşmasıyla Formoza, Pescadores Adaları ve Liao-Tung Yarımadası'nı ve bazı

⁵⁴ A.g.e, 279-280.

⁵⁵ A.g.e, 282.

⁵⁶ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 363.

⁵⁷ Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 417.

toprakları elde etmiş, Kore'nin bağımsızlığının tanınmasına destek olmuş, bölgede Rusya'ya rakip olabilecek önemli bir güçtü. Orta Asya ve Uzakdoğu'daki ekonomik çıkarları koruyabilmek için 1890'ların başlarında devlet adamlarından Serge Witte yeni politika geliştirdi. 1894'teki Çin-Japonya savaşından sonra Çin'in yanında yer alan Rusya, Almanya ve Fransa'yı karşısına almak istemeyen Japonya geri çekilmek zorunda kaldı. Liao-tung Yarımadası'nı Japonya'dan geri alan Çin'e Fransa'nın da yardımıyla ekonomik destek sağlandı. 1896 yılında Çin ile özel dostluk anlaşması imzalandı. Japonya'ya karşı oluşturulan bu anlaşma ile Rusya ayrıca Vladivostok'u Kuzey Mançurya üzerinden birbirine bağlayan demiryolu yapımı hakkını da kazandı. Çoğu hissesi Çinli yatırımcılara ait olan demiryolu hayata geçtiğinde Kuzey Mançurya'yı Rus etkisine maruz bırakacak ve bu güzergâh Ruslar tarafından korunacaktı.⁵⁸ Ayrıca Mançurya'dan geçecek demiryolu 80 yıl sonra karşılıksız Çin'e devredilecekti. Bu demiryolunun bir önemi de Vladivostok'a giden yolu 720 km daha kısaltmasıdır.⁵⁹

Sibiry demiryolunun Rusya, Mançurya, Çin, Kore ve hatta Japonya'ya kadar etkisini göstermesi Japonya'yı rahatsız etti. Çok uzun sürmeyen bu barış Çin'e yardım eden Avrupalı devletlerin Çin limanlarının işgal edilebileceği yönünde kışkırtmalar ile son buldu. “*Yapılan paylaşıma göre Liao-tung Yarımadası Rusya'ya, Kiao-chao Almanya'ya ve Wei-hai-wei ise Büyük Britanya'ya bırakılacaktı.*” Bunun üzerine 27 Mart 1898 yılında Ruslar Liao-tung'u işgal etti ve 25 yıllığına Çin'den kiraladı. Ayrıca Rusya'nın 1900 yılındaki yabancıların varlığına karşı çıkan isyanda Avrupalı devletlerin yanında yer alması ve Mançurya'nın bu dönemde işgal edilmesi Çin-Rus ilişkilerini bozduğu gibi Rus-Japon ilişkilerini de gerginleştirdi. Liao-tung Yarımadası'nın işgaline Kore üzerindeki ekonomik çekişme ve Uzakdoğu Valisi Amiral Yevgeni Aleksiyev'in agresif politikası da eklenince Japonya ve Rusya arasındaki mesele büyüdü.⁶⁰

Demiryolunun güvenliğini korumak için Mançurya'da kalmaya devam eden Ruslar, Yaalu nehrindeki keresteciliği bahane ederek Kore'ye girmek istedi. Mançurya, Liao-Tung Yarımadası, Port Arthur limanı ve Kore bölgesinde etkinliklerini artırmak isteyen Rusya'ya karşı Japonya da savaş hazırlıklarına başladı ve 1904 yılında Port Arthur limanı'ndaki Rus filosuna saldırı düzenledi. Peş peşe yenilgiler alan Rusya Portsmouth

⁵⁸ A.g.e, 416.

⁵⁹ Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 326.

⁶⁰ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 295-298.

Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı.⁶¹ İngiltere'nin bu savaşta Japonya'ya verdiği desteğin sebebi ise Rusya'nın Uzakdoğu'daki genişlemesidir. Daha önce Almanya ile anlaşmayı deneyen İngiltere Rusya'nın yayılmasını engellemek istemişti. Almanya tepki vermeyince Japonya ile 1902 yılında anlaşma imzalandı. Böylece Japonya, Kore için İngiliz desteğini elde ederken İngiltere de Rusya'nın Çin'deki genişlemesine ket vurdu. Bunlardan daha önce ise Japonya Rusya ile anlaşmayı denemiş fakat bir sonuç elde edememişti.⁶²

Japonya ile yapılan anlaşma hükümleri uyarınca;

*“Japonya doğal hakkı olarak Rusya'dan alması gereken savaş tazminatından vazgeçecek, fakat karşılığında Sahalin adasının güney yarısı Japonya'ya bırakılacaktır; ayrıca Rusya, Kuzey Mançurya'dan geçen demiryollarının kontrolünü elinde bulundurmak şartıyla Liao-tung Yarımadasını da Japonya'ya terk edecektir.”*⁶³

Savaş sonunda (1904-1905) Rusların, kendilerine göre küçük bir ülke olan Japonya'ya yenilmeleri, bütün dünyaya Rusya İmparatorluğu'nun zaafını açıkça göstermiş oldu.⁶⁴ İngiltere'nin teşvikiyle yapılan Rus-Japon anlaşması ise 1907 yılında karşılıklı olarak devletlerin hâkimiyet alanlarını belirledi ve Japonya Rusya'nın Uzakdoğu'daki varlığını kabul etti.⁶⁵ 1907 ve 1910 yıllarında Rusya ve Japonya anlaşmalar yaparak bölgenin paylaşılmasına devam ettiler. Japonya Kore'de, Güney Mançurya ve İç Moğolistan'da kontrol kurarken, Rusya dış Moğolistan ve Kuzey Mançurya'da egemenlik kurdu. 1911 yılında Rus destekli Dış Moğolistan Çin'e karşı bağımsızlığını ilan etti. 1912 yılında ise Japonya ve Rusya arasında Çin'e karşı yeni bir paylaşma anlaşması hazırlandı. I. Dünya Savaşı başladığında Rusya-İngiltere-Japonya ittifakı çoktan hazırlanmıştı bile.⁶⁶

1.5 BOLŞEVİK İHTİLALİ SONRASINDA SSCB VE ASYA

Yeni Sovyet devleti, dış ilişkilerini diplomatik hamleler ile sağlamlaştırma yoluna giderek yapmış olduğu devrimi güvence altına almak istedi. Hatta bunu sağlamlaştırmanın en etkili yolu I. Dünya Savaşı sonrasında etnik ve sosyal mücadeleler

⁶¹ Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 417-418.

⁶² Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 327.

⁶³ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 298.

⁶⁴ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 371.

⁶⁵ A.g.e, 406-407.

⁶⁶ Acar, *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*, 329.

ile parçalanmış devletlerin devrime katılması ile olacaktı. Fakat uluslararası istikrar ve dış politikada amaçsız kalan Sovyetlerin bu belirsizliklerden dolayı iki savaş arası dönemdeki uluslararası ilişkileri olumsuz etkilendi ve dünya devrimi fikrinden uzaklaşıldı. Öncelik olarak ise devletin yeniden gücünü toparlaması ve ekonomik gelişmeyi sağlaması şeklinde belirlendi. “*Sosyalizmi inşa etmek şimdi dünya devrimi için gayret etmektense, Sovyetler Birliği’ni savunmak ve güçlendirmek anlamına geliyordu.*”⁶⁷ Oluşturulan Sovyet sisteminin ekonomik farklılığı dünyanın yaşadığı ekonomik kriz döneminde koruyucu bir görev üstlenmiştir. Çünkü bu dönemde 1929 Ekonomik Krizi’nin oluşturduğu yıkıcı etkilere maruz kalmayan ülkelerden biri de kapitalist sistemden ayrılmış olan Sovyetler Birliği idi. Dünyanın geri kalan kısmı, en azından, liberal Batı kapitalizmi durgunluk içindeyken, SSCB yeni beş yıllık planlarla son derece hızlı bir sanayileşmeye geçmişti. 1929’dan 1940’a kadar, Sovyet sanayi üretimi üç kat arttı. Dahası, birçok Batılı devletin aksine Sovyet Rusya’da işsizlik yoktu.⁶⁸

Siyasi gelişmeleri değerlendirmek gerekirse, iktidarı ele geçirdikten sonra yeni bir ekonomik sistem kurmaya çalışan Bolşevikler, hem özerklik veya bağımsızlık isteyen topluluklar hem de çarlık yanlısı kişiler ile mücadele etmek zorunda kalmıştı. Batılı devletlerin de desteklediği bu ayrılıkçı mücadeleleri kazanan Bolşevikler ise 1921 yılında tüm ülkeye hâkim olan düzenin kurulmasına muvaffak oldu. İvedi biçimde, düzeni kurma ve sağlamlaştırma girişimlerine başlayan Bolşevik hükümeti, 1921’de Ukrayna ile birleşti ve Sovyet Ukrayna kuruldu. 1922’de de bu birliğe Beyaz Rusya ve Trans Kafkasya da katıldı ve böylece anayasası 6 Temmuz 1923’te yürürlüğe giren “*Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği*” doğdu. Kısa süre sonra, 1924’te Özbekistan ve Türkmenistan, 1929’da da Tacikistan birliğe dâhil oldu. Geniş Sovyet topraklarında oturan tüm uluslara ulusal ve kültürel özerklik verilmekle birlikte Komünist Partisi, çarlar zamanındakinden daha sıkı bir merkezîyetçilikle her bölgeyi Moskova’ya bağladı.⁶⁹

Bu girişimler esnasında SSCB’nin Uzakdoğu ile ilişkileri ayrı bir bölüm olarak incelenmelidir. Yaşanan ihtilal döneminde Bolşevik rejimi karşıtı komutanların ve dış

⁶⁷ Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 671-672.

⁶⁸ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2012), 127.

⁶⁹ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975), 258-259.

güçlerin etkisiyle Sibirya ile olan bağlantı kopmuştu. Çin ve Uzakdoğu ile irtibat kurulamaması Sovyetlerin hareket alanını daraltmıştı. İç savaşı bitirip tekrar düzeni kurabilmek için yapılan mücadele Polonya'da ve Güney Rusya'da devam etti. Sibirya'da ise Kolçak'ın⁷⁰ yenilmesi ve Mançurya sınırına kadar çekilmeleri ile büyük bir alan boş kaldı. Bu alanda ise Sovyet Hükümeti 14 Mayıs 1920'de Uzakdoğu Cumhuriyeti'ni kurdu. Aynı zamanda hem Çek hem de Amerikan askerlerinin çekilmesi ile Vladivostok Bölgesi Japonlar'ın kontrolünde bulunmaktaydı. 1921'den sonra Japonya'nın bölgeden gönüllü olarak çekilmesi gündeme geldi ve Sahalin Adası'nın kuzeyi hariç Japonya Sibirya'dan çekildi. Bu gelişme sonrasında Vladivostok işgal edildi ve kurulan Baykal Gölü'nün doğusunda kurulan Uzakdoğu Cumhuriyeti'ne ihtiyaç kalmadı. 1925 yılında ise Japonya ve Rusya yeni bir anlaşma imzalamıştır. Rusya'nın Kuzey Sahalin'de bazı ayrıcalıklar elde ettiği bu anlaşma sonrası Japonya bölgeden çekilmiştir.

Çin ile olan ilişkilerde devam eden iki temel sorun vardı: Doğu-Çin demiryolları ve Moğolistan. 1921 yılında Dış Moğolistan'daki devrimci hükümet ile anlaşma imzalayan Rusya'nın bu hamlesi Çin'i rahatsız etmiştir. Hâlbuki Çarlık Rusya'sı ve Çin arasında 1915 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre Dış Moğolistan bu iki devletin himayesinde olacaktı. Fakat önce Çin bölgeyi işgal etmiş, daha sonra da Sovyetler söz hakkı kazanmıştır. Demiryollarının işletilmesi ile ilgili olan problem ise Beyaz Ordu ile yapılan mücadele döneminde Sovyetlerin tüm haklarından vazgeçtiğini belirtmesidir. Tehlike geçince ise Doğu-Çin Demiryolları tekrar Sovyetlerin gündemine gelmiştir. Vladivostok'un alınmasından sonra bu demiryolu hattı Rus topraklarını birleştiren en kısa güzergâh olduğu için ekstra önem kazanmış bir mesele oldu. Çin ile anlaşmaya varan Sovyetler Birliği Dış Moğolistan'ın Çin'e ait olduğunu kabul etme karşılığında demiryollarının yönetiminin yarısının Rusya'ya kazandırılmasını sağlamıştır. Doğu-Çin Demiryolları'nın kontrolü ise Çin'de olacaktı. Ayrıca Çin ile olan ilişkilerden biri de komünist hareketinin Çin'de yayılması sırasında Sovyetler ve Kuomintang Partisi işbirliğidir. Daha önce 1. kısımda bahsedilmiş olan bu işbirliği 1927 yılının Nisan

⁷⁰ Rus ordusunda görevli amiral, Bolşevik ihtilalinden sonra isyan eden komutanlardan biridir.

ayında Pekin'deki Sovyet elçiliğine yapılan baskın sonrası bitme noktasına gelmiş ve Çin'deki komünist hareketin bastırılmasıyla sonlanmışır.⁷¹

İlerleyen yıllarda ise Çin-Japon sorununda da tarafsız kalmış olan Sovyetler Birliği önce kendi ekonomik gelişmesini tamamlamak istemişti. Fakat Asya'daki en önemli rakibi olan Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'yı işgal etmesi gelecekteki sıkıntılı günlerin habercisi olmuştur.

“Kuzey Mançurya'nın istilası, Rusya'nın Asya'daki menfaatlerine ters düşüyordu. 1907'de Japonlar bu bölgenin Rusya'ya tabi olduğunu kabul etmişti. Diplomatik taahhütler dışında Japon birliklerinin Doğu-Çin Demiryollarına bu kadar yakın oluşu Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'daki askeri konumunu ve bölgedeki Rus ticari ilişkilerini olumsuz etkiledi. Eğer Sovyetler Birliği Doğu Çin'deki kontrolünü korumak istiyorsa Japonya'yı diplomatik alanda şiddetle protesto etmeli ve herhangi bir savaşa hazır olmalıydı. Fakat Rusya ne bir savaşın çıkmasını istiyor, ne de çıkabilecek bir savaşa hazır gözüküyordu.”⁷²

Mançurya'nın işgalinden sonra, Kuzey Mançurya'daki Doğu-Çin demiryolunu işletmekte güçlükler yaşanınca Sovyetler bütün haklarını satarak bölgeden çıktı.⁷³

Uzakdoğu'daki 1904 Rus-Japon savaşında kaybedilen topraklardan sonra demiryollarının da kaybedilmesi SSCB için ekonomik sorunları da beraberinde getirdi. Sahip olduğu pazar ve limanlar ile cazip bir bölge artık saldırgan Japonya tarafından kontrol edilmekteydi. Japonların yayılcı politikaları bölgede rahatsızlık oluştursa da, Sovyetler karşı hamle yapmakta acele etmemiştir. 1938 yılında Hasan Gölü yakınlarında yapılan mücadele ardından Sovyet-Mançurya sınırında gerginlik oluşmuş ve 1939 yılında General Georgi Jukov'un Kızıl Ordu birliği Halkın-Gol'de Japonlara karşı saldırıda bulunmuştur. Japonların bölgeden uzaklaşmasını sağlayan bu hamle onların Güney Asya ve Pasifik'te kalmalarını sağlayan, hatta tam zamanında yapılmış bir hamleydi. Çünkü Avrupa'da beliren tehlike çok daha büyük bir tehlikeydi.⁷⁴

⁷¹ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 396-401.

⁷² A.g.e, 437.

⁷³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 235.

⁷⁴ Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 673.

2. BÖLÜM: II. DÜNYA SAVAŞI'NA DOĞRU ASYA-AMERİKA-AVRUPA DEVLETLERİ VE SSCB

2.1 UZAKDOĞU'DA JAPONYA VE ÇİN MÜCADELESİ

Japonya

I. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'nın ihtiyaçlarını karşılayarak ihracatını arttıran Japonya kendini hem siyasi hem de ekonomik açıdan kuvvetlendirme fırsatı buldu. Böylece Japonya'nın ekonomik gelişimi ve sanayisinin kurulması sağlandı. Zenginleşen ekonomisi ve modernleşen yapısıyla, Asya kıtasına doğru yayılmak isteyen Japonya hem Britanya'nın hem de ABD'nin muhalefeti ile karşılaştı. 1919 Paris Konferansı'na giderken üç hedef belirleyen Japonya:

1. Kira hakkına bağlı olarak Jiaozhou bölgesindeki kontrolünü resmileştirmek,
2. Batı Pasifik'teki Alman adalarını ele geçirmek,
3. Milletler Cemiyeti Anayasası'na, ırkçı ayrımcılığa karşı bir madde ekleme- bu sayede yayılmacı siyasetini gerçekleştirme- peşindeydi.⁷⁵

Konferanstan kısmen memnun ayrılan Japonya'ya karşı 1921 yılında Washington Konferansı'nda bir dizi önlem alındı. Bu önlemler Japonya'nın Çin üzerindeki yayılmacı siyasetini sınırlandırdığından askeri kesimin hoşuna gitmese de, Japonya yönetiminde bulunan Liberal Parti 1922 yılından itibaren Çin'e karşı yumuşak bir politika yürütmeye karar verdi. Bu politikanın esası Çin'in bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek, iç işlerine müdahil olmamak ve böylece iki millet arasında ekonomik yakınlaşma, işbirliği ve dayanışma kurmaktı.⁷⁶ Ancak 1927 yılında liberal yönetimin yerine askerlerin desteklediği Giichi Tanaka iktidara geldi ve Çin'e karşı izlenecek olan stratejiyi imparatora sundu. "*Tanaka Memorandumu*" adıyla anılan bu belgede, Japonya'nın varlığı için Çin'in ele geçirilmesi gerekiyordu ve ilk adım olarak Mançurya ile Moğolistan'ın hâkimiyet altına alınması şarttı.⁷⁷ Tanaka görevinden ayrıldıktan sonra

⁷⁵ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 62.

⁷⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 232.

⁷⁷ A.g.e, 233.

belirlediği hedeflerin savunucuları halen vardı ve 1931 yılına gelindiğinde askerler Mançurya'nın ele geçirilmesi için harekete geçtiler.⁷⁸ Demiryolunu koruma bahanesiyle Mançurya işgal edildi ve Japon yönetiminde bir devlet kuruldu. Çin'in, Milletler Cemiyeti'ne başvurmasına rağmen, Japonya'yı ikna edebilecek güçlü tedbirler alınmadığı için sonuç değişmedi. Mançurya'nın Japonya tarafından işgali, Oral Sander'e göre I. Dünya Savaşı sonrası tarihinin dönüm noktalarından biridir. Çünkü Washington Deniz Silahları Konferansı'nda alınan karar gereği uygulanmayan "*kuvvet mücadelesi*" yeniden başlamıştı.⁷⁹ Mançurya'nın işgalinden sonra, Sovyetler Birliği demiryollarının işletilmesinde sorunlar yaşamaya başladı. Bu sorunlar Japonya ile SSCB'yi karşı karşıya getirebilirdi. Bunu istemeyen SSCB'nin sahip olduğu demiryollarını satması ve bölgeden çıkmasıyla Mançurya'daki kontrolünü daha da sağlamlaştıran Japonya, Çin ile savaşmak için artık hazırды.

Çin

1912'de Cumhuriyet ilan edildikten sonra istikrarı yakalayamayan Çin'de kuzey ve güney bölünmüş, tüm topraklarda yerel güçler hâkim olmuştu. Güneyde etkin olan Kuamintang Partisi'nin lideri Dr. Sun Yat-Sen 1921 yılında verdiği bir söylevde, partinin programını şu üç nokta da topladı:

- “1) Milliyetçilik: Çin'deki bütün yabancı imtiyaz ve hakların tasfiye edilmesi,
- 2) Demokrasi: Kuamintang'ın geçici bir vesayet rejimi ile Çin halkının demokrasiye alıştırılmasından sonra tam demokrasiye geçiş,
- 3) Sosyal Adalet: Her Çinli aile için asgari bir refah seviyesi ve gelirin adil bir dağılışı.”⁸⁰

Otoritesini sağlamlaştırmak için girişimlerde bulunsa da Dr. Sun Yat-Sen, yerel vali ve derebeylerine karşı başarı sağlayamadı. Bunun üzerine Sovyetler Birliği'nden yardım istedi. Zaten Moskova için Çin, komünist faaliyetlerin uygulanabilmesi için uygun bir alandı ve özellikle Sun Yat-Sen liderliğindeki Kuamintang Partisi emperyalizm karşıtı fikirleriyle öne çıktığı için Batılı devletlere karşı koyabilmek adına iyi bir ortaktı. 1923'te Sovyet ajanı Alfred Joffe ile Sun Yat-Sen Şanghai'da buluştu ve Sovyetler

⁷⁸ Japonya'yı savaşa götüren ve Asya'da yapacağı hamlelere yönlendiren olayların başında 1920'lerde Hollanda'ya karşı Endonezya'da çıkan isyanlar ve aynı şekilde Vietnam'da Fransa yönetimine karşı çıkan ayaklanmalar gelir. Keza 1929- Büyük Buhran'dan sonra, hem İngilizler hem de Hollandalılar Japon malı almaktan kaçınmaya başladılar. Bu durum Japonya'yı büyük bir darboğaza soktu.

⁷⁹ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 65.

⁸⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 269.

Birliği'nin Çin'e yardım etmesi kararlaştırıldı. Ayrıca anlaşma Çinli komünistlerinde milliyetçilere yardım etmesini kapsıyordu.⁸¹ Aldığı destek ile Kuamintang Partisi mevcut konumunu sağlamlaştırdı ve Sun Yat-Sen'in ölümü üzerine parti lideri olan Chiang Kai-Shek askeri anlamda ülkeyi birleştirmek için Kuzey Seferine başladı. Mançurya Krizi sonrasında komünizm etkisinden kurtulmak için çabalayan Chiang Kai-Shek, ülkesinde milliyetçi yapıyı pekiştirmek istedi. Çin'in geçirmeye başladığı dönüşüm büyük güçlerin "*Çin politikasını*" tekrar gözden geçirmelerine neden oldu ve Britanya gibi ABD de çıkarlarını korumak adına buradaki sahip olduğu imtiyazlardan vazgeçmeye hazır hale geldi.⁸² Fakat Mançurya'daki haklarından vazgeçmek istemeyen Japonya ile Çin karşı karşıya kaldı. 1935-36 yıllarında artan Japon tehlikesine karşı Komünistler, Milliyetçiler ile anlaşma sağladı ve bu işbirliği II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etti.⁸³

Mançurya Krizi'nde ne Britanya, ne Sovyetler Birliği ne de ABD Çin'e yardım için hazırlıklıydı ve istemeden de olsa bu işgal kabul edilecekti. Milletler Cemiyeti kararlarının da bağlayıcılığı olmadığı için Japonya'yı caydırıcı herhangi bir önlem alınamadı. Fakat Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ve Washington Antlaşması'nı feshetmesi ile mevcut topraklarını korumaktan çok Çin'e saldırmayı amaçladığı aşikârdır. Doğu Asya için kendi Monroe Doktrini'ni uygulamaya çalışan Japonya 1937 yılında hem Çin'in iç karışıklığından hem de Avrupa'daki durumdan faydalanarak Çin'i işgal etmeye başladı.

2.2 AMERİKA KITASI'NIN YÜKSELEN GÜCÜ: ABD

I. Dünya Savaşı sonunda Almanya'ya dayatılan Versay Antlaşması maddelerini Amerika Birleşik Devletleri Senatosu reddetti. Aynı zamanda Senato'nun Milletler Cemiyeti'ne karşı olumsuz tavır sergilemesi ve antlaşmanın reddedilmesi ABD başkanı Wilson'u üzmüş ve "*Şimdi onlar ne kaybettiklerini acı bir tecrübe ile öğreneceklerdir... Dünyanın liderliğini kazanmak için elimize bir fırsat geçmişti. Fakat bu fırsatı kaybettik*

⁸¹ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 64.

⁸² Japonlar ABD'nin Asya'daki bir problem için kendilerine savaş açacaklarını ummuyorlardı. Roberts, *Twentieth Century: The History of The World, 1901 to 2000*, 383.

⁸³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 271.

ve yakında bu kaybın nasıl bir trajedi olduğunu göreceğiz.” demişti.⁸⁴ Cumhuriyetçilerin seçimi kazanması ve Warren G. Harding’in “Başkan” olmasıyla ABD kendi iç siyasetine dönmüştür ve Monroe Doktrini savunulmaya devam etmiştir. Savaş sonrası dönemde ekonomik açıdan da dünyanın en önemli gücü haline gelen ABD, 1920'lerin başında dünyadaki petrolün %70'ini, kömürün % 40'nı üretmiş ve dünya endüstriyel üretimine katkısı %46 olmuştur. En çok ihracat yapan ülke konumuna yükselen ABD, 1929'da ise büyük bir kriz ile karşı karşıya kalacaktı.⁸⁵

Ünlü iktisatçı Keynes'e göre, 1921-1929 arasında düşük hammadde fiyatları ve yükselen ücretler ürünlerin fiyatını ve sanayilerin kâr oranını artırmıştır. Yüksek miktarda kârların ve yatırımların varlığı borsada spekülasyonlara yol açmış, bu da üretimin talepten daha fazla olmasına sebep olmuştur. Bu durumda oluşan belirsizlik kâr oranının düşmesine yol açmış ve borsada kaosa sebep olmuştur.⁸⁶ New York'ta ortaya çıkan ekonomik bunalım ise sadece ABD'yi etkilemekle kalmamış, neredeyse bütün dünya ekonomilerinin düşüşüne yol açmıştır. 1932 yılında yapılan seçim ile ABD Başkanı olan Roosevelt bu ekonomik bunalımın giderilmesi için birtakım tedbirler aldı. Serbest piyasa için devlet fonu kullanmak, arzı düzenlemek, fiyatları sabitlemek genel olarak alınan tedbirlerdi. Ama bunların yanında Başkan Roosevelt Amerikan ekonomisini yeni bir temel üzerine kurma çabasına da girişti. “New Deal” adı verilen Roosevelt'in ekonomik tedbirleri arasında devletin ekonomik yaşamın hemen hemen her alanına yardımda ve dolayısıyla müdahalede bulunması, yurttaşlar için işsizlik sigortası ve toplumsal güvenlikle ilgili uygulamalar sayılabilir. Tutucular yeni ekonomik politikayı “sosyalist” nitelikte bulup eleştirmişlerse de Roosevelt'in 1936, 1940 ve 1944'te yeniden başkan seçilmesinin gösterdiği gibi var olan politikaların halk tarafından benimsendiği de gözlemlenmiştir.⁸⁷ Roosevelt öncülüğünde ekonomisini iyileştirmeye başlayan ABD, dış ilişkilerinde “izolasyon” politikası izlemiş ve bu politika gereği Avrupa ve Uzakdoğu'daki siyasi gelişmelere müdahale etmemiştir. 1939 yılında savaş başladığında da “Tarafsızlık” ilkesini seçen ABD, 1941 yılında Japonya ve Almanya'nın kışkırtması sonucu II. Dünya Savaşı'na dâhil olmuştur.

⁸⁴ A.g.e, 215.

⁸⁵ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 139.

⁸⁶ Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabaları: 1919-1929*, 267.

⁸⁷ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 62.

Bolşevik ihtilalinden sonra ABD ve SSCB ilişkileri ise kısaca şu şekilde gelişmiştir: ABD ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkinin dönüm noktalarından biri, 17 Kasım 1933'te Sovyetlerin ABD tarafından tanınmasıdır. Bundan önce Amerikan şirketlerinin yaptığı girişimlerle Bolşevik sonrası ilk olumlu ilişkiler kurulmuştu. Yükselen ticari potansiyel diplomatik girişimlere de katkıda bulunmuştu. Kurulan ticari ilişkilerin temelinde petrol önemli yer tuttu. Amerikan ve İngiliz şirketlerinin Sovyetlerden petrol alımı konusunda yaptıkları girişimler tepki çekse de ilerleyen dönemlerde karşılıklı anlaşmalar sağlanmıştır. Bu gelişmelerden sonra Nazi tehlikesi ortaya çıkınca, ABD ve Sovyet Rusya arasında diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi zorunlu hale geldi. Çünkü Hitler tehlikesine karşı Sovyetler ile anlaşmak Avrupa'da denge kurabilmek açısından önemliydi.

2.3 AVRUPA DEVLETLERİ VE SSCB

I. Dünya Savaşı'ndan sonra yenilen İttifak Devletleri'ne imzalatılan anlaşmalar hem Avrupa'da hem de dünyada muhtelif değişikliklere yol açmış ve birçok yeni sorunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Viyana Kongresi'nde Napolyon sonrası Avrupa'yı düzenleyen galip devletler gibi İngiltere ve Fransa başta olmak üzere İtilaf Devletleri de, I. Dünya Savaşı sonrası, kendi ihtiyaçlarına göre dünyayı düzenlediler. İttifak Devletleri'nin saf dışı bırakıldığı bu yeni düzen içerisinde ise birçok ulusal devletin ve buna bağlı azınlık sorunlarının ortaya çıkışı da kaçınılmaz oldu.

Almanya'nın yenilgisi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması, Rusya'ya komünizmin hâkim olması gibi problemler, hiç şüphesiz Avrupa'nın tüm dengesini değiştirmiş ve İtilaf Devletleri'nin çıkarları gözetilerek yeni bir düzenin inşasına başlanmıştır. Bundan dolayı hammadde ihtiyaçlarından yoksun bırakılan devletlerden Almanya özellikle daha radikal ve katı bir tutum benimsemiş ve nispeten "*rövanşist*" bir duygu içerisine girmiştir. Bunun yanında Wilson İlkeleri'nin aksine, küçük ve kendini koruyamayan devletler için "*Manda*" sistemi uygulanmış ve İtilaf Devletlerinin birçok ulusu boyunduruk altına almasına kılıf uydurulmuştur. Aynı şekilde, olası bir savaştan kaçınmak ve azınlık hareketlerini bastırmak için İtilaf Devletleri de aralarında silahlanma yarışını hızlandırmıştır. Savaş sonrasında devletlerin sorunlarını gidermek ve

barış ortamını sürdürmek için oluşturulan Milletler Cemiyeti ise yaptırım gücü açısından yetersiz kalmıştır.

İttifak Devletleri kadar İtilaf Devletleri de I. Dünya Savaşı'nda büyük kayıplar vermiştir. Bu yüzden ekonomik ve sosyal dengeleri değişmiş olan bütün devletlerin kısa sürede toparlanma girişimlerinde bulunması gayet normal karşılanabilir. Fakat savaş yüzünden tüm dünya büyük bir yıkıma uğramış, her türlü maddi unsurun değeri düşmüş ve halkların fakirleşmesi, enflasyonun devasa boyutlara ulaşması ve alım gücünün düşmesi gibi önemli problemler ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde askeri ve silah sanayi normalden fazla güçlense de, alım gücü olmayan halk arasında işsizlik başlamıştır. Artan işsizlik ise büyük sosyal karışıklıklara ve sıkıntılara sebep olmuş bu da devletleri güç durumda bırakmıştı. Oluşan bu yeni düzende ise sağcı veya solcu yönetimler başa gelecek ve II. Dünya Savaşı'na giden ortamı hızlandıracaklardı. Avrupa, Asya ve Amerika kıtalarında ortaya çıkan bu olumsuz tablo ise adeta bir "*Domino Etkisi*" yaratacak ve tüm dengelerin hassas ve kırılğan bir yapıya oturmasına neden olacaktı. Nitekim 1939'da Avrupa'da patlak veren savaş öncesi, birçok kimse için savaşın patlaması sürpriz olmayacaktı zira birçok ülke yeni bir düzen kurarak, içinde bulunduğu kötü tablodan dışarı çıkmaya çalışacaktı.

Sovyetler Birliği'nin Avrupa Devletleri ile olan ilişkisi

Bolşevik Devrimi Rusya'nın ülke içi durumlarının yanı sıra dış ilişkilerini de alt üst etti. Bunun görünen iki sebebinden biri Bolşevik liderlerin Batılı güçlere karşı sergiledikleri aşırı düşmanlıktır. Öyle ki liderler yeni komünist rejimin hayatta kalmasına önkoşul olarak Batılı güçlerin er geç çökecek olmasına ve hatta bunun gerekliliğine inanıyorlardı. İkincisi de Almanya'ya karşı yapılan mücadelede Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesidir. Bu gelişme Batılı müttefikleri olumsuz etkilediği için müttefikler Versay'da aldıkları bir karar ile askeri müdahale gerekse bile Rusya'nın çatışma içine geri çekilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu yüzden İngiliz güçleri Murmansk, Archangel ve Hazar Denizi bölgesine gönderildi. Fransızlar Karadeniz bölgesini; Japonlar ve Amerikalılar da Doğu Sibirya ve Vladivostok'u işgal etti. Bu işgaller devrim karşıtlarına verilen destekle daha da büyüdü. Kolchak, Yudenitch, Denikin ve Wrangel Beyaz Ordularının oluşturduğu tehdit, Bolşeviklerin Kızıl Ordusu tarafından zor da olsa bertaraf edildi. Kapitalistlerden ve devrim karşıtlarından gelen

ciddi tehditlere rağmen hayatta kalan Bolşevik rejiminin dış politikasında bazı değişiklikler yapmak zorunlu hale gelmiş bu sırada zaten Batılı devletler de devrimci hareketlerin etkisiyle parçalanmaya dair tek bir işaret göstermemişti. Bu da Sovyetlerin dış politikasını oluşturan temel stratejilerin yönünü “*bir arada yaşamaya*” çevirmişti. Bundan sonra Sovyetlerin hedefi Versay Antlaşması ile yalnız bırakılan Almanya olmuştur. İmzaladıkları antlaşma ile Ruslar, Alman yatırımını ve önemli askeri bilgiyi ülkelerine taşımıştır.⁸⁸ Ayrıca, Almanya ile 1922 yılında imzalanan Rapallo Anlaşması “*emperyalist devletler arasındaki bölünmeden*” faydalanarak Sovyetleri yalnızlıktan kurtarıyordu.⁸⁹

Dış politikasını barışçıl temeller üzerine oturtmak isteyen SSCB, Türkiye, Afganistan ve İran gibi diğer komşuları ile saldırmazlık paktları ve dostluk anlaşmaları imzaladı. Fakat Almanya’da yönetime gelen ve hem Yahudi hem de komünist düşmanlığını temel alan hasımane propagandalar ile hareket eden Hitler, Doğu’ya doğru genişlemeyi istemekteydi. Hitler’in ülke içindeki bütün rakiplerini bertaraf etmesi Nazi rejiminin, Weimar Cumhuriyeti’nin sosyal faşizminden daha tehlikeli olduğunu gösterdi. Dahası Sovyetler Birliği’nin güvenliği 1934 tarihli Nazi-Polonya saldırmazlık antlaşması tarafından tehlikeye atılmış görünüyordu. Bundan dolayı Stalin diplomasiye dönerek yeni bir politika oluşturdu. 3 aşamadan oluşan bu politikanın birincisi, Doğu Avrupa’da karşılıklı güvenlik arayışıdır. Bu, ortak garanti veren devletleri birbirine bağlayan 1925 Lokarno Paketi’ne benziyordu. Eğer bu mümkün olmazsa uygun müttefik bulmak için (Almanya hariç) Batı’ya dönmek gerekiyordu. Bu aşama da Fransız-Sovyet Paketi ve Sovyet-Çekoslovak Paketi ile sonuçlanmıştır. Son aşama ise faşizmin yükselişine direnmek için Avrupa’nın her yerinde halk cepheleri oluşturmak ve Almanya gibi başa gelen iç felaketin tekrarını engellemektir.⁹⁰

Diğer yandan Çekoslovakya ve Romanya tarafından tanınmış olan Sovyetler Birliği aynı yıl Milletler Cemiyeti’ne üye olmuştu (1934). Hitler’e karşı Fransa ile karşılıklı işbirliği anlaşması da Milletler Cemiyeti çatısı altında yapılmıştı. Ayrıca II. Dünya Savaşı’nın provası sayılan İspanya İç Savaşı devam ederken Almanya’nın Avusturya ile Çekoslovakya’yı işgal etmesi üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya anlaşarak Polonya ve

⁸⁸ Stephen J. Lee, *Aspects of European History 1789-1980*, (London: Routledge, 2007), 154-155.

⁸⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, (Ankara: Kültür Yayınları, 1987), 167.

⁹⁰ Lee, *Aspects of European History: 1789-1980*, 157-158.

Romanya'ya güvence vermek istemişlerdi. Hitler'e karşı geliştirilen bu hamleler Sovyetler Birliği'nin dışişleri yeni bakanı Molotov'un da etkisiyle manevra yaparak gizlice Almanya ile anlaşmasıyla etkisini yitirmiştir. Yapılan bu anlaşmayla (1939 Sovyet-Alman Paktı)⁹¹ Sovyetler Birliği, kapitalist ve faşistler arasında çıkacak savaştan güçlenerek çıkmayı planlamıştır.⁹²

Sovyetlerin genel anlamda yalnızlığı kapitalist düzene olan bakış açısından kaynaklanmaktadır. Mart 1919'da kurulan Komintern ise dünya devriminin gerçekleştirilme isteği yüzünden;

*“Avrupa'nın diplomatik düzenlemeleri için yeni bir sorun teşkil etmekteydi: Bu sorun diplomatik ortaklarına zarar vermeyi ve onların sosyopolitik sistemlerini devirmeyi amaçlayan; üstelik bu amaçları yerine getirmek için dizayn edilen organizasyonları finansal olarak ya da gerekirse güçle destekleyeceğini ilan eden bir gücün, Avrupa diplomatik düzenlemeleri içerisine nasıl dâhil edileceği meselesiydi.”*⁹³

Avrupa devletleri ve Sovyetlerin ilişkisinin genel hatları ile ifade edilmesinin yanında iki savaş arası dönemi daha iyi kavrayabilmek için Avrupa'nın büyük güçlerinin ne tür ilişkiler kurduğunu ve bu dönemde nasıl mücadele ettiklerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

2.4 1919 ANTLAŞMALARININ YANSIMASI

Oral Sander iki savaş arası dönemi 3'e ayırır; Barış Antlaşmalarının Korunması Dönemi, Lokarno Dönemi ve Yıkılma Dönemi.⁹⁴ Bu dönemler içinde temel olarak barışı sürdürme çabaları ve Avrupa'da istikrar arayışı göze çarpsa da I. Dünya Savaşı sonunda yenilen devletler ile imzalanan ağır antlaşmalar barışın tek taraflı olmayacağını kanıtlıydı.

Versay Antlaşması

Almanya ile imzalanan antlaşmaya göre; Alsas-Loren Fransa'ya geri verilecek, Danzig Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde özgür olacak ve Doğu Prusya'yı Almanya'nın diğer

⁹¹ Detaylar için İttifak Arayışları başlığına bakınız.

⁹² Üçok, *Siyasal Tarih*, 261.

⁹³ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 670.

⁹⁴ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 15.

bölgelerinden ayırmak için Leh koridoru oluşturulacak, Batı Prusya, Yukarı Silezya ve Poznan da Polonya'ya verilecekti. Sömürgeleri elinden alınan Almanya'nın olası bir "*Büyük Alman Çözümü*" politikası dâhilinde Avusturya ile birleşmesi de yasaklanacak ve ordusu 100.000 kişiye düşürülen Almanya'nın Ren Nehri'nin sol kıyısı bir süreliğine müttefiklerin kontrolünde olacaktı. Ayrıca savaşın sorumluluğunu üstlenen Almanya'nın ödeyeceği tazminat daha sonra belirlenecekti. 1921 yılında Paris Konferansı'nda belirlenen tazminat koşulları antlaşmanın diğer koşulları kadar büyük bir öfke uyandıracaktı.⁹⁵ Zira Alman halkı büyük bir ekonomik yıkım ve bunun getireceği işsizliğin sebep olacağı sonuçlarla yüzleşmeye terk edilecekti.⁹⁶ Savaşın sonunda hem ekonomik hem siyasi çöküntü yaşayan ülkede liberaller yerine sosyal demokratlar yeni kurulan Weimar Cumhuriyeti'nde çoğunluğa sahipti. Münih'te ve Berlin'de ayrılıkçı hareketler ile mücadele eden sosyal demokratlar ordunun da yardımıyla bu hareketleri bastırdı. Bunun yanı sıra sosyal demokratlar militarizm ve aşırı milliyetçilik yanlılarıyla da mücadele etmek zorunda kaldılar. İtilaf güçleri ile yapılan Versay Antlaşması'nın sorumlusu olarak görülen sosyal demokratlar bu süreçte Kapp Darbesiyle ve ardından 1923 yılında Hitler'in darbe girişimiyle karşılaştı. Bu açık bir şekilde Almanya'da sağ cenahın kuvvetlenmeye başladığı gösterecekti. Kısa bir süre sonra Versay Antlaşması gereği serbest kalan askerlerin etkin olduğu Nazi Partisi Almanya'nın en önemli siyasi yapısı haline gelecekti.

Versay Antlaşması'nın Alman iç siyasetine olan etkisinin yanında sınırlarda yapılan yeni düzenlemeler de başka bir önemli noktaydı. Polonya sınırı, Belçika sınırı, Almanya'nın güney sınırları, Fransa sınırı, Danimarka sınırı ve Almanya'nın sömürgeleri de Versay Antlaşması hükümlerince garanti altına alınmak istendi. Fakat yeni düzenlemelere göre birçok Alman, Almanya'dan zorunlu olarak ayrılmak zorunda kalacaktı. Hâlbuki "*İngiltere ve ABD gibi ülkeler, 7 milyon Alman nüfusu Almanya'dan ayırmaya razı değildir. Aksi halde, uğrunda savaştıkları ilkeyi 'self determination' çığnemiş olacaklardı.*"⁹⁷ Buna rağmen, Versay Antlaşması gereği birçok Alman azınlıklar halinde Sovyet Rusya'dan sonra Avrupa'nın en kalabalık ülkesi olan

⁹⁵ Mary Fulbrook, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2004), 159.

⁹⁶ Üçok, *Siyasal Tarih*, 234.

⁹⁷ Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabaları: 1919-1929*, 68.

Almanya'dan ayrı yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu durum, Almanya'nın dış politikasını da etkileyen en önemli etmenlerden biridir.⁹⁸

Almanya'nın sınır düzenlemelerinin en büyük destekçisi doğal olarak Fransa olmuştur. Çünkü Fransa Başbakanı Georges Clemenceau için Fransa'nın güvenliğinin sağlanması birinci derecede önem arz etmekteydi. Bu güvenliği sağlamak için izlenecek üç yol vardı. Bunlar: Almanya'yı bir daha toparlanamayacak şekilde zayıflatmak, kalıcı bir Fransız-Alman antlaşması yapmak ve ABD ve Britanya ile güvenlik ittifakı kurmaktır.⁹⁹ Ancak ABD'de Wilson İlkeleri'ne ters düşen antlaşmanın ABD Senatosu'nda onaylanmaması Fransa'yı beklediği destekten yoksun bıraktı. ABD neredeyse tamamen antlaşmanın dışında kaldı ve Avrupa merkezli olmayan ve Avrupa'nın belirlemediği büyük bir dünya gücünün yazmadığı hiçbir anlaşma tam olarak geçerli olamazdı.¹⁰⁰ Bunun yanında, İngiltere'nin tek taraflı teklif ettiği anlaşma şartları içerisinde, Fransa'nın istediği destek açık bir şekilde belirtilmemiştir. Çünkü İngiltere Fransa ile yapacağı ittifakın olası bir Alman-Rus bağlaşımına yol açabileceğinden korkuyordu.¹⁰¹ Oluşan bu durum, Fransa'yı Almanya'nın etrafındaki küçük devletlerle antlaşma yapmaya itti. Belçika, Polonya ve Küçük Antant devletleri ile yapılan bu ittifaklar sistemi 1815'ten sonra Metternich'in aldığı tedbirlere benziyordu ve Fransa bu anlaşmalarla modern bir Kutsal İttifak meydana getirmişti.¹⁰²

Versay Antlaşması'nın Almanya ve İtilaf güçleri arasında vücuda getirdiği bir diğer konu ise savaşın sorumlusu Almanya'nın ödemesi gereken tazminat miktarıydı. Çünkü 27 Nisan 1921'de Tazminatlar Komisyonu Almanya'nın ödeyeceği tazminatı 132 milyar Mark olarak belirledi. Fakat Alman siyasetçiler bu miktarı ödememek için çeşitli bahaneler buldu. Bu borç meselesi savaşın ardından gelen ilk on yılın en önemli sorunlarından biridir. Fakat İngiltere'de, Fransa ve Almanya arasındaki ilişkilerin gidişatını belirleyen borçlara karşı zamanla yumuşama belirtileri görülmüştür. Özellikle Londra yönetimi, Almanya'nın ekonomisinin iyileşmesini ve satın alma gücünün yükselmesini istiyordu. Fakat Fransa tazminatların takipçisi olmuş ve Almanya'nın bu bedeli ödemesi konusunda ısrarcı olmuştur. Kısa bir süre sonra yapılan 26 Aralık 1922

⁹⁸ A.g.e, 170.

⁹⁹ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 40.

¹⁰⁰ Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, 44.

¹⁰¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 154.

¹⁰² A.g.e, 155.

tarifli oturumda Tazminatlar Komisyonu bire (Britanya) karşı üç (Fransa, Belçika ve İtalya) oyla, Almanya'nın tazminat ödemelerini zamanında yapmadığını ilan etti. Bunun üzerine 11 Ocak 1923 tarihinde Fransız ve Belçika birlikleri Ren Bölgesini işgal etti.¹⁰³ Aslında bu işgali gerçekleştiren Fransız hükümetinin temelde iki amacı vardı. Bu iki amaç Duroselle'e göre şunlardı: "1. Ruhr'daki fabrikaları rehin tutarak tazminat borçlarının ödenmesini sağlamak, 2. Alman ekonomisine baskı yaparak Fransa'nın çıkarlarına uygun bir politika izlettirmek".¹⁰⁴ Bu problemlerin bir an önce çözümlenmesini isteyen İngiltere ve ABD bir komite kurarak Almanya için ödeme planı hazırladı. Charles G. Dawes'in hazırlamış olduğu ödeme planı 1924 yılının Ağustos ayında kabul edildi ve böylece daha esnek hale gelen ödeme planı kısa süreliğine de olsa Almanya'yı rahatlattı.¹⁰⁵ 5 yıllık Dawes Planı'na benzer olarak değerlendirebileceğimiz "Young Planı" 1929 yılında uygulamaya koyuldu. Fakat 1929 Ekonomik Krizi ortaya çıkınca ekonomik kalkınmasını hızlandırmış Almanya tekrar durgunlaşarak İtilaf güçlerine Versay Antlaşması'nda geçen borçlarını ödeyemeyeceğini bildirdi. Bu yüzden Tazminat Komisyonu Almanya'nın son defa 750 milyon dolar ödemesine ve borç meselesinin kapatılmasına karar vermiştir.¹⁰⁶

Diğer Antlaşmalar ve Sonuçları

I. Dünya Savaşı sonunda Avusturya ile St. Germain, Macaristan ile Trianon, Bulgaristan ile Neuilly ve Osmanlı ile Sevr Barış Antlaşmaları imzalandı. St. Germain ve Trianon antlaşmaları ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmış, bu imparatorluğun yerine küçük ve ekonomik birliği olmayan devletler kurulmuştu. Nitekim yeterince siyasi güce sahip olamayan bu devletçikler de zamanla güçlenecek olan Almanya ve Sovyet Rusya etkisine girecekti.¹⁰⁷ Neuilly Antlaşması'nda da görüleceği üzere kurulan yeni devletlerin içerisinde diğer topluluklardan ayrılmış azınlık gruplar vardı ve azınlık hakları ne kadar garanti altına alınmış olsa da Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri azınlık meseleleri ile uğraşmak zorunda kalacaklardı.

¹⁰³ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 48.

¹⁰⁴ Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabaları: 1919-1929*, 190.

¹⁰⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 159.

¹⁰⁶ A.g.e, 159.

¹⁰⁷ Üçok, *Siyasal Tarih*, 235.

Diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan Sevr Antlaşması'nda milliyetçilik ilkesi de tam olarak uygulanmamış ve oluşturulmak istenen barış ortamı sağlanamamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin eski topraklarında 1919-1939 arası dönemin en önemli sorunu Arap milliyetçiliğidir.¹⁰⁸ İngiltere ve Fransa'nın manda yönetimi ile himaye etmek istediği Orta Doğu toprakları, üzerinde bulunan önemli doğal kaynaklarıyla büyük devletlerin ilgisini çekmiştir. Kısacası yapılan barış antlaşmaları Sevr Antlaşması hariç galip devletlerin istediği gibi sonuçlanmış fakat beraberinde yeni sorunları da getirmiştir.

2.5 DÜNYA'DA BARIŞI SAĞLAMA GİRİŞİMLERİ

Tazminat Sorunu

"*Dawes Planı*" sayesinde Fransız-Alman ilişkileri normale dönmeye başlamış ve ilk girişim Lokarno Antlaşmaları ile yapılmıştır. Lokarno Antlaşmaları'nın temeli 1922 yılında Almanya'nın İngiltere, Fransa ve Belçika arasında savaşmama teklifidir. Fakat 1922 yılında Fransa'nın Almanya'ya saldırma ihtimali gündemde olduğundan dolayı bu teklif Fransa tarafından kabul edilmemiştir. Akabinde Fransa-Alman ekonomik birliğinin kurulması ve güçlendirilmesi fikri ortaya konmuş ve bu doğrultuda görüşmelere başlanmıştır. Oral Sander'in dönemi tanımlarken kullandığı Lokarno Dönemi (1925-1930) görüşmelerinde yapılan antlaşmalara göre, Avrupalı güçler aşağıdaki konularda mutabakata vardı:

- 1- *Almanya'nın batı sınırları ve Ren bölgesi güvenlik altına alındı ve Almanya doğu sınırlarını silah yoluyla değiştirmeyeceği garantisini verdi.*
- 2- *Almanya, Fransa, Belçika, Çekoslovakya, Polonya arasında herhangi bir sorunun çözümü için hakemlik yapılması konusunda anlaşma sağlandı.*
- 3- *Fransa, Çekoslovakya ve Polonya arasında güvenlik antlaşmaları sağlandı.*¹⁰⁹

Lokarno Antlaşmaları'nın uluslararası alanda hem kısa hem de uzun vadeli etkileri olmuştur.

"Kısa vadeli sonuç olarak, savaştan sonra ilk kez Fransa ile Almanya'nın istekleri arasında haklı bir denge kurarak iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirdi. Ayrıca, Almanya'yı yeniden Avrupa'nın büyük devletleri arasında alarak, Dawes Planı'nın başlattığı işi bitirdi. Uzun vadeli sonuçlarına gelince, bunlar kısa vadeli olan hususlar

¹⁰⁸ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-199*, 65.

¹⁰⁹ A.g.e, 31.

gibi olumlu nitelikte değildi. Bilhassa, tüm savaş sonrası düzenin üzerine oturduğu Versay Antlaşması'nın, başka antlaşmalar ile teyit edilmedikçe, bağlayıcı olmadığını üstü kapalı bir biçimde dile getirilmesi oldukça mühim bir nokta olarak göze çarpacaktı."¹¹⁰

Bunun yanında Lokarno Antlaşmaları Versay Antlaşmasını güçlendirmek yerine bu anlaşmanın zayıflamasına ve işlevsiz kalmasına neden olacaktı. Çünkü Versay Antlaşması'nda imzalanan ve kabul edilen sınır düzenlemeleri Lokarno Antlaşmaları ile garanti altına alınmıştı. Fakat Almanya doğu sınırları için bir güvence vermemiş ve İngiltere de bu durumu kabullenmişti.¹¹¹

Milletler Cemiyeti

Barışı sağlama girişimlerinden biri de Milletler Cemiyeti'nin kurulması fikriydi. Wilson savaşa girmeden önce bunu şart koşmuş ve bu fikir bilinen Wilson Prensipleri içinde yer almıştı. Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile ABD Başkanı Wilson, kendi vizyonuna sahip, dünya kamuoyunun baskısıyla barışı zorlayacak bir *Milletler Birliği*'nin hayata geçeceğini umuyordu. Britanya'nın resmi çevreleri içinde ve dışında Milletler Cemiyeti büyük bir hevesle karşılandı. Hatta Llyod George, başkan Wilson'ı bu konuda desteklerse, denizlerde özgürlük gibi daha dikenli konularda da Amerikan baskısını yumuşatacağını hesapladı.¹¹² Bu amaçla Amerikan ve İngiliz ortak tasarısı, 1919 yılı 28 Temmuz'unda kabul edildi. Fakat Wilson kısa bir süre sonra ABD seçimlerini kaybetti ve Cumhuriyetçi Parti'den Harding başkan seçildi. Avrupa politikasından uzak durmayı tercih eden yeni başkan ABD'yi Milletler Cemiyeti'nden uzak bırakmaya başlayacaktı. Bunun yanında, Sovyetler Birliği de Milletler Cemiyeti dışında olduğu için, kurulan bu organizasyon dünya uluslarının sorunlarına eğilmek yerine, Avrupalı devletlerin sorunlarını çözmek için oluşturulan bir kuruma dönüşecekti. Hatta Versay Antlaşması'nda İngiltere, Fransa ile Belçika'ya verdiği güvenceyi Almanya'nın doğu sınırları için vermemişti. Bu durum Hitler'in gözünden kaçmayacak ve Alman dış politikasında Polonya ya da Çekoslovakya'ya saldırdığı takdirde İngiltere'nin harekete geçmeyeceği varsayımı temel alınacaktı. Böylece Milletler Cemiyeti'nin korumaya çalıştığı uluslararası barış ve güvenlik, ilk *sessiz darbeyi* alacaktı.¹¹³ Daha sonra işlevini

¹¹⁰ A.g.e, 31-32.

¹¹¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980, 162.

¹¹² Best ve diğerleri, Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl, 39.

¹¹³ Sander, Siyasi Tarih: 1918-1994, 32-33.

iyiden iyiye kaybeden Milletler Cemiyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında yerini Birleşmiş Milletlere bırakmıştır.

Silahsızlanma Çabaları

I. Dünya Savaşı sonrasında Versay Antlaşması'nda da bahsedildiği üzere, belirlenen hedeflerden biri silahlanmanın azaltılmasıydı. ABD Başkanı Wilson da savaş öncesinde zaten fikrini belirtmiş ve savaş sonrasında silahsızlanma girişimlerinin başlamasını istemiştir. Almanya da savaşın sorumlusu sayıldığından, Versay Antlaşması'nda Almanya'nın askeri kabiliyetleri sınırlandırılmıştır. Fakat uygulama kısmında bu sınırlandırmanın etkili bir şekilde ifa edilemediği açık şekilde görülmektedir. Örneğin, sadece 100.000 kişilik askeri ve kolluk kuvveti olması gereken Almanya'da 150.000 kişilik polis gücünün yanı sıra spor dernekleri adı altında yetiştirilen genç bir nesil vardı.¹¹⁴

Dünya çapında silahsızlanma ihtiyacı ise Uzakdoğu'da artan Japonya-ABD rekabetinden kaynaklanmıştır. 1922 yılında Washington'da, 1927 yılında Cenevre'de ve 1930 yılında Londra'da konferanslar düzenlenmiş ve muhtelif antlaşmalar imzalanmıştır. Denizlerdeki silahlanmanın sınıflandırılmasına yönelik alınan kararlar sevindirici olsa da kısa ömürlü olmuştur. Çünkü 1931 yılından itibaren milletlerarası buhranların peş peşe çıkmasıyla denizde ve karada silahlanma muazzam bir ivme yakalayacaktı.¹¹⁵ Milletler Cemiyeti bünyesinde oluşturulan ve amacı tamamıyla silahsızlanma düşüncesi olan komisyon ise 1933 yılı Ekim ayında fiilen sonlanmıştı. Bu tarihten sonra da, silahsızlanma için harcanan çabalar Japonya ve Almanya'daki gelişmeler yüzünden sonuçsuz kalacaktı.¹¹⁶

Briand-Kellogg Pakti

Dünyadaki barışı sağlama girişimlerinden bir tanesi de ABD Dışişleri Bakanı Frank Kellogg tarafından Fransa'nın önerisine karşı yapılan ve "*savaşı ulusal politikanın bir aleti olmaktan çıkarma yükümlüğünün*" çok taraflı antlaşmalar ile sağlanması isteğidir. Briand-Kellogg Pakti adını alan ve 1928 yılında ABD, İngiltere, Fransa, Almanya,

¹¹⁴ Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabaları: 1919-1929*, 200.

¹¹⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980*, 221.

¹¹⁶ A.g.e, 226.

İtalya, Japonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalanan bu pakta başka devletler katılmış olsa da uzun ömürlü olmamıştır.¹¹⁷ Bu dönemde barışı korumaya yönelik çok fazla girişim olsa da neredeyse hepsi sonuçsuz kalmıştı. Bunun en önemli sebeplerinden birisi neredeyse 65 devletin paktlara imza atarken milletlerarası ilişkilerde etkin bir rol oynamak için değil, bu paktların dışında kalmamak için imza atmış olmalarıdır.¹¹⁸

2.6 İTTİFAK ARAYIŞLARI VE II. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI

Anti-Komintern Paktı

Anti-Komintern Pakt Almanya ve Japonya arasında 25 Kasım 1936 tarihinde Sovyet Rusya'ya karşı iki devletin ittifakını resmileştiren antlaşmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anti-Komintern Pakt, ayrıca, Roma-Berlin-Tokyo hattında kurulan birliğin de oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Bu ittifakın yapılmasının yolunu açan gelişmelere bakıldığında, özellikle SSCB'nin Batı sınırındaki Almanya'ya karşı Fransa ile ittifak yapması, hem de Japonya'nın kuzeydeki Çin ve Sovyet Rusya topraklarına saldırma ve İç Asya'ya doğru genişleme politikasına karşı Moğolistan Cumhuriyeti'yle yaptığı ittifak görülmektedir. Bu bağlamda, Sovyet Rusya'nın 1935 tarihinde Fransa ile yaptığı ittifak Alman iktidarında bulunan Nasional Sosyalist Partisi lideri Hitler'i oldukça rahatsız etmiş, aynı durum Fransa- Almanya ve Almanya- Sovyet Rusya ilişkilerini önemli ölçüde etkilemişti. Ayrıca, SSCB'nin bu ittifaktan sonra askeri kanadını güçlendirme girişimlerinin artması ve askerlik yaşını 21'den 19'a indirmesi aralarındaki ilişkileri daha da kızıştırdı. Bu gelişmeler karşısında Almanya'da Hitler'in "*Yaşam Alanı Politikası*" aracılığıyla Ukrayna ve Ural Dağları civarında bulunan zengin yer altı kaynaklarını Alman egemenliği altına almak istemesi, Sovyet Rusya ve Almanya'yı iyice karşı karşıya getirecekti. Nitekim Hitler bu düşmanlıktan bahsederken bir söylevinde "*Bolşevizm en büyük can düşmanımızdır*" diyecekti.¹¹⁹

¹¹⁷ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 36.

¹¹⁸ Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabaları: 1919-1929*, 221.

¹¹⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980*, 261.

Japonya ise Mançurya'yı ele geçirdikten sonra Asya'nın içlerine doğru genişleme politikası izliyordu. Doğal olarak bu durumdan Sovyet Rusya rahatsız olacak ve Almanya'ya karşı Avrupa'da Fransa ile yaptıkları ittifak gibi Japonya'ya karşıda Asya'da bir ittifak oluşturma çabasına girecekti. Bu ittifak arayışının sonunda Moğolistan Halk Cumhuriyeti ile ittifak yapan SSCB Japonya'ya karşı güney sınırlarında tedbir almış oldu. Japonya Moğolistan'ın dışında Çin'e de saldırmayı amaçlıyordu.¹²⁰

Bu durumda her iki devlet de ortak düşmanları olan Sovyet Rusya'ya karşı Anti-Komintern Paktı imzaladılar. Anlaşma açık ve gizli olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Açık kısımda kurulacak organizasyonun çerçevesi ortaya konmuştu:

"Taraflar Komünist Enternasyonalin (Komintern) faaliyetleri ve buna karşı savunma tedbirleri hakkında birbirlerine danışacaklar ve temas halinde bulunacaklardı. Memleketlerindeki komünist faaliyetlerine karşı sert tedbirler alacaklar ve bu konudaki işbirliğini sağlamak içinde devamlı bir komite kuracaklardı."

Gizli kısımda ise bu organizasyonun nasıl bir politika izlemesi gerektiği belirlenmişti:

"Taraflardan biri Sovyet Rusya'nın kışkırtılmamış bir saldırısına veya saldırı tehdidine hedef olursa ortak menfaatlerini korumak için alınacak tedbirler hakkında birbirlerine danışacaklar ve ayrıca birbirlerine haber vermeden Sovyet Rusya ile hiçbir siyasal anlaşma yapmayacaklardı".

Bu paktın süresi de 3. Enternasyonel'in devamıyla sınırlıydı.¹²¹

Sovyet-Alman Paktı

Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı, II. Dünya Savaşı arefesinde Almanya Dış İşleri Bakanı Ribbentrop ve Sovyet Rusya Dış İşleri Bakanı Molotov arasında imzalanan bir anlaşmadır. Bu anlaşmanın imzalanmasında, Rusya'nın izlediği çift taraflı politikanın da sebebi olan, Stalin'in Batılı devletlere yani İngiltere ve Fransa'ya duyduğu güvensizlik ön plana çıkmaktaydı.

Sovyet Rusya'nın Batılı devletlere olan güvensizliği Almanya ile yakınlaşmasıyla gün yüzüne çıktı. Sovyet Rusya, 17 Nisan'da Almanya'ya başvurarak ideolojik farklılıkların iki devlet arasındaki ekonomik münasebetleri engellememesi gerektiğini savunarak münasebetleri geliştirmek istedi. Doğal olarak bu süreç Sovyet-Alman yakınlaşmasının

¹²⁰ A.g.e, 261-262.

¹²¹ A.g.e, 262.

ilk adımıydı. Bu durumu kavrayan Almanya ve Hitler atılan adıma reaksiyon göstermekte gecikmedi. Oysa Hitler o zamana kadar her söyleminde çattığı Sovyet Rusya'dan ve *Yahudi Marksizmi*'nden 28 Nisan'da yaptığı konuşmasında hiç bahsetmedi. Diğer taraftan Sovyet Rusya kendi kartını oynayarak 10 senedir Sovyet Rusya Dış İşleri Komiserliği'ni yürüten ve aslen Yahudi olan Maxime Litvinov Dış İşleri Komiserliği görevinden alınarak yerine Molotov'u getirdi.¹²²

Sovyet Rusya ve Almanya birbirlerine fazla güvenmese de Almanya'nın 1 Eylül'de Polonya'ya saldırı planlaması ve Sovyet Rusya'nın Baltık ülkeleri, Letonya, Estonya gibi devletler üzerindeki nüfuzunu geliştirmek istemesi her iki tarafın kabul ettiği paktın imzasını bir an önce gerekli kılmıştı.

23 Ağustos 1939 tarihli Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı'nın en önemli maddeleri şöyle idi;

“Taraflar birbirine saldırmayacaklar, birisi bir üçüncü devlet ile savaşa tutuşursa, diğer taraf bu üçüncü devlete hiçbir şekilde yardım etmeyecek, taraflardan birine yönelen bir devletler grubuna katılmayacaklar ve nihayet, ortak menfaatlerini ilgilendiren meselelerde birbirleriyle temas edeceklerdi.”¹²³

Sovyet-Alman Paktı sadece on yıl geçerli olacak şekilde düzenlenmişti. Ayrıca pakta ek olarak iki devletin Baltık Bölgesi, Polonya ve Romanya'daki paylaşımlarını içeren gizli bir protokol de imzalanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın Başlaması

Versay Antlaşması'nda Almanya'dan koparılan bölgeler için harekete geçen Hitler, Avrupa'daki siyasi dengelerin bozukluğundan; İtalya'nın Habeşistan'ı işgalinden ve Japonya'nın Çin'e saldırmasıyla değişen gündemden faydalanmıştır. Öncelikle 1938 yılında Avusturya'yı ilhak eden Almanya dış politikasını daha saldırgan bir temel üzerine kuracaktı. 1935 yılından itibaren silahlanma yarışında önemli bir yol kat eden Nazi Almanya'sı için Versay Antlaşması hükümleri artık geçersizdi. Bu çizgide hareket eden Hitler, Versay Antlaşması'nı ihlal etmiş fakat güçlü bir tepkiyle karşılaşmamıştır. Zaten İngilizlerin 1935 yılından beri izlediği yatıştırma politikası gereğince

¹²² A.g.e, 300.

¹²³ A.g.e, 302.

Almanya'nın böyle bir hareketine tepki göstermeyeceğini daha önce açıklamıştı.¹²⁴ Fransa, ABD ve Sovyetler Birliği de bu olaya karışmak istemeyince “*bağımsız ve bağımsızlığı çeşitli Avrupa Devletleri tarafından güvence altına alınmış bulunan bir devlet*” haritadan silindi.¹²⁵ Bunun yanı sıra Çekoslovakya'daki Alman topluluğu da Almanya'daki Nazilerin yükselmesinden itibaren örgütlendi ve *Vatan Cephesi*'ni (Heimatfront) kurdu. Avusturya'nın Almanya'ya ilhak edilmesinden sonra Çekoslovakya da kendi içinde karışıklık çıkaran Almanların üstün çabaları sayesinde Hitler'e aradığı bahaneyi vermiş oldu.¹²⁶ Yapılan görüşmeler olumlu sonuç vermeyince, toprak bütünlüğü Rus, İngiliz ve Fransız güvencesinde olmasına rağmen 1939 yılı Mart ayında Çekoslovakya da Alman işgalin euğradı. Zaten büyük güçler -İngiltere ve Fransa- SSCB'nin askeri durumunun yeteri kadar yardıma imkân vermeyeceğini düşünüyorlardı. Bu nedendir ki İngiltere için Sovyetler yardıma gelse bile Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgaline karşı engel olunamazdı. Üstelik Çekoslovakya'nın yardımına gitmesi yüzünden sonucu belli olmayan genel bir savaş da çıkabilirdi.¹²⁷ İngiltere ve Sovyet Rusya gibi güçlerin bu savaşı yatıştırma politikaları oldukça zayıflamaya başlarken Almanlara kendi ideallerini gerçekleştirme fırsatı sunacaklardı.

Bir diğer görüşe göre ise, İngiliz ve Fransız devlet adamlarının istediği fakat dile getiremedikleri fikir şuydu: Komünizm'in Almanya tarafından yıkılması. Söz konusu mücadele her iki tarafı da bitkin düşürecek, böylece Nazizm ile Komünizm ortadan kaldırılacaktı.¹²⁸

Saldırgan tutumunu güçlendiren Hitler, daha sonra Memel'i bırakması için Litvanya'ya zorladı. Fahir Armaoğlu'nun da söylediği gibi Almanya Versay Antlaşması'nı yok saymaya devam ediyordu: “*23 Mart günü Hitler bizzat Memel'e girdi. Yeni bir Alman toprağı daha Alman sınırları içine katılmış ve Versay'dan bir sayfa daha yırtılmıştı*”.¹²⁹

Almanya hem İtalya hem de Sovyetler ile yapmış olduğu antlaşmalar sayesinde Doğu'ya doğru genişlemesini sürdürdü. Bir sonraki hedefi Danzig limanı olan Hitler,

¹²⁴ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 53.

¹²⁵ A.g.e, 54.

¹²⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980*, 283.

¹²⁷ A.g.e, 285.

¹²⁸ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 57.

¹²⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980*, 289.

başlangıçta Polonya'yı işgal etmeyi düşünmemişti. Liddell Hart'a göre SSCB Polonya'dan Doğu Prusya'ya serbestçe geçebilme hakkı ve Danzig limanı'nı ele geçirme talebinde bulundu.¹³⁰ Polonya bu talepleri reddedince, Almanya tarafından 1939'da Polonya işgali gerçekleştirilecekti. Bunun üzerine Sovyet Rusya ile birlikte Polonya topraklarını paylaşan Almanya'ya karşı Çekoslovakya ve Memel örneklerinin tersine Polonya topraklarını korumayı vadeden İngiltere ve Fransa savaş ilan etmiştir.

Bu sırada dünyanın geri kalanında durum şöyleydi: Japonya zaten 1937 yılında Çin'i işgal etmişti ve İtalya da 1939 yılında Arnavutluk'u ele geçirmişti.

¹³⁰ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi: Cilt I*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 19.

3. BÖLÜM: PASİFİK CEPHESİ STRATEJİLERİ VE KONFERANSLAR

3.1 II. DÜNYA SAVAŞI'NDA PASİFİK CEPHESİ

1937'de Japonya'nın Çin'e saldırmasının ardından ABD Başkanı Roosevelt Japonya'yı bu tutumunun değişmesi konusunda uyarıyordu. Bu uyarı, Japonya'yı Çin üzerindeki emellerinden vazgeçirmedi ve "*şimdilik*" ABD gönülsüz biçimde bu saldırıyı ve işgali kabul etmek zorunda kaldı. Çin saldırısı, tıpkı Nazi Almanyası'nın Çekoslovakya saldırısı örneğinde olduğu gibi Japonya'nın yayılmacı düşüncesinin emaresi olarak görülebilirdi. Ancak ABD, Japonya'ya karşı Çin'e destek vermeye başlayacak ve ilerleyen dönemde askeri ve maddi yardımlarda bulunurken¹³¹ birlikte organizasyonlar da yürüteceklerdi. 1938-9'da ABD Senatosu'nun kararlarıyla kabul ettiği "*Lend&Lease*" yasasıyla ABD'nin yabancı ülkelere ülke çıkarlarını ve savunmasını esas alarak, her türlü ham madde, petrol ve kredi sağlaması öngörüldü.¹³² Bu yasa ve düşünce, aslında, ABD'nin Pasifik Cephesi'nde izleyeceği savunmaya dayalı ve korumacı bir politikanın temelini oluştururken, burada çıkarları olan Hollanda, Yeni Zelanda, İngiltere ve Avustralya'ya önemli yardımlarda bulunulacaktı.

Çin'e saldırmasının akabinde Japonya, daha önce eline geçirdiği Mançurya üzerinden, Sovyet Rusya'ya saldırmaya karar vermişse de Almanlar ile Ruslar arasında imzalanan pakt nedeniyle bu saldırı planı iptal edildi.¹³³ Sovyet Rusya üzerinden planladığı savaş planlarını iptal etmek zorunda kalan Japonya ise artık Uzak Doğu ve Güney Pasifik gibi bölgelerde egemen olmaya çalışacaktı. ABD ve İngiltere'nin Avrupa meseleleri ile yakından ilgilenmeleri sonucunda Pasifik Cephesi'ne gerekli önemin verilmemesi ve

¹³¹ Japon yayılmasına karşı, ABD zor durumda kalan Çin'e, ilk olarak, 1937'de 25 milyon dolar ve sonrasında da, 1940'da, 100 milyon dolar yardım edecekti.

¹³² Bu yasa içerisinde, ABD kendi ulusal menfaatlerini ve çıkarlarını koruyabilmek adına her türlü ham madde, silah, cephane, mühimmat, makine, tarımsal gıda ve diğer birçok noktada uygun görülen devletlere destek verme hakkını elde etti. Detaylı bilgi ve yasanın tam metni için bakınız; <http://www-rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brian/docs/1941LendLeaseAct.pdf> (Erişim: 23 Nisan 2015).

¹³³ 1939'da Moğolistan tarafında başlayan ve yaklaşık 3 ay süren Halhin Göl Savaşı Sovyet Rusya ile Japonya arasında Alman- Rus Paktı imzalanmadan önce, yapılan bir savaştır. Japonların önemli kayıp verdiği bu savaş, Ağustos'ta imzalanan paktın haberinin Japonlar tarafından alınmasıyla sona erecek ve Japonlar Moğolistan taraflarına doğru yapmayı planladığı askeri seferden vazgeçecektir.

Nazilerin Fransa'yı işgali, Japonlara bu bölgelere saldırma fırsatı verdi. Nihayetinde 24 Temmuz 1941'de Hindi Çin'e saldıran Japonya'ya karşı, ABD'nin ambargo koyması ve ülkesinde bulunan tüm varlığını dondurması Pasifik'te savaşın başlamasına neden oldu. ABD'nin Japonya'ya sağladığı petrol ve diğer ham maddeleri olmadan Japonya'nın Çin'de ve diğer bölgelerde ilerlemesi imkânsızdı. 1941 yılı itibariyle, ABD petrolü olmadan Japonlar sadece 1944 yılına kadar ayakta kalabilirlerdi.¹³⁴ Savaş artık kaçınılmazdı. Japonlar da büyük bir strateji değişikliğine gidecekti. Eğer ABD Japonya'ya petrol sağlamıyorsa, Japonlar petrolü ve her türlü ham maddeyi şiddet kullanarak alacaktı. Güney Çin Denizi'nde ve Pasifik'te hızlı ve şok saldırılar ile ABD devre dışı bırakılmaya çalışılacaktı.¹³⁵ Böylelikle Japonya, Asya'da yapacağı diğer saldırılar için gerekli zamanı elde edip, önemli bir nüfuz alanına da sahip olacaktı.

Plan Dog ve ABC- 1 hamleleri nedeniyle, ABD ve diğer müttefikler önceliklerini Avrupa'da bulunan Almanlara ve İtalyanlara verme kararı alırken, Pasifik'te Singapur-Yangon- Hollanda Baharat Adaları üzerinden bir savunma hattı oluşturarak, defansif bir strateji takip edecekti. Japonya tarafında ise Hideki Tojo'nun başbakan olması ile Japonlar daha fazla yayılmacı politika izlemeye başlarken,¹³⁶ Avrupalı ve Amerikan devletlerinin tüm Asya kolonilerinin ele geçirilmesi ve Çin'in ilhak edilmesi gibi iki büyük plan doğrultusunda hazırlıklar yapılıyordu.

Yapılan birkaç aylık hazırlığın ardından Japonya 7 Aralık 1941'de tarihin en görkemli ve en başarılı askeri operasyonlarından birine imza attı. Amerika'nın Pasifik'teki en büyük petrol rezervinin ve askeri üssünün bulunduğu Hawai'ye saldıran Japonlar, büyük bir zafer elde ettiler. Ancak saldırı esnasında ABD planörlerinin liman'da bulunmaması ve petrol rezervlerine istenilen zararın verilememesi Japonların bu başarısına gölge düşürecekti.¹³⁷ Zira Japonların bu saldırı sonrasında ABD'nin daha doğuya çekilmesini

¹³⁴ David Horner, *the Second World War (1): The Pacific* (Oxford: Osprey, 2002), 25.

¹³⁵ Roberts, *Twentieth Century: The History of The World, 1901 to 2000*, 423.

¹³⁶ Hideki Tojo henüz başbakan olmadan şöyle demiştir: “Eğer Amerika'nın istediklerini kabul edersek, Çin'deki çıkarlarımız zarar görecektir. Ayrıca, Mançuko'da tehlike baş gösterecek ve Kore'de bizim kontrolümüzden ayrılacaktır.” “If we yield to America's demands, it will destroy the fruits of the China incident. Manchukuo will be endangered and our control of Korea undermined” içerisinde Greg Cashman ve Leonard Robinson, *An Introduction to the Causes of War: Patterns of Interstate Conflict from WWI to Iraq* (Maryland: Rowman & Littlefield, 2007), 132.

¹³⁷ Horner, *the Second World War (1): The Pacific*, 28. Ayrıca, PearlHarbor Baskını ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; John Toland, *Infamy, Pearl Harbor and its Aftermath*, (New York: Doubleday&Co, 1982) ve KenKotani, *Pearl Harbor: Japanese Planning and Command Structure*, ed. David Marston içerisinde “*The Pacific War Companion*”. (Cambridge: Osprey, 2005), 31- 47.

planlarken bu beklenti gerçekleşmedi. Ancak Japonya, Asya'da yapacağı saldırılarda aylar sürecek bir özgürlük bulurken Uzak Doğu'da farklı noktaları adım adım işgal edecekti.

7 Aralık'taki Pearl Harbor zaferini 8 Aralık'ta Tayland ve Hong Kong saldırıları izledi. Yamashita Tomoyuki komutasındaki Japonya 5. Ordusu İngilizleri Malaya'da ağır bir yenilgiye uğrattı ve "*Prince of Wales*" ile "*Repulse*" adlı iki kruvazörünü batırdı. Hintli birlikler ile takviye edilmesine rağmen İngilizler bir kez daha Japonlara karşı Singapur'da kaybetti. Bu yenilgiyi ise Manila ve Filipinler, Hollanda Baharat Adaları, Borneo, Balıkpapan, Ambon ve Sumatra izleyecekti.¹³⁸ 1942 yılının ortalarına kadar, her şey Japonların istediği gibi gidiyordu.

1942'nin ortalarına gelindiğinde, durdurulmaz şekilde işgallerine devam eden Japonya'da hükümet, sıradaki saldırı noktalarının neresi olması gerektiği konusunda mutabakata varamadı. Bu kararsızlık yaklaşık 2 ay sürdü ve Japonlar ister istemez belli bir duraklama yaşadı.¹³⁹ Japonya Dışişleri Bakanı Shigenori Togo'nun ayak diremesine karşın Japonlar yeni saldırı alanının Sovyet Rusya yerine Yeni Gine olmasını kararlaştırdı. Yeni Gine'nin alınmasının ardından Avustralya izole bir hale getirilebilir, ABD ve diğer müttefikler önemli bir yara alabilirdi.

Ancak, Japonya'nın Yeni Gine'de kazandığı zaferleri, Mercan Adası ve Midway Muharebeleri'nde alınan yenilgiler izleyecekti. Bu yenilgiler, Pasifik Cephesi'nde Japonya'nın aldığı ilk yenilgilerdi ve Müttefikler önemli bir avantaj sağladılar. Japonlar bir türlü Yeni Gine'de ilerleme kaydedememişti. Bu durum, Japonya'nın daha bilinçsiz bir şekilde saldırmasına neden olurken, savaşın başlamasından beri defansif bir strateji izleyen Müttefiklerin strateji değiştirmesini sağlayacaktı.¹⁴⁰

¹³⁸ Horner, *the Second World War (1): The Pacific*, 32.

¹³⁹ Bir Japon Generalin günlüğünde yazdığı üzere "*Buradan nereye doğru gideceğiz? Avustralya içlerine mi yoksa Hawaii'ye bir saldırı mı? Belki- eğer- fırsat olursa, Sovyetlere karşı da bir mücadeleye girebilir ve onları ortadan kaldıracabiliriz*" "*Where shall we go from there? Shall we advance into Australia, attack Hawaii; or shall we prepare for the possibility of a Soviet sortie and knock them out if an opportunity arises?*" içerisinde David Horner, *Australia 1942: A Pivotal Year*, ed. Peter Dean içerisinde "*Australia 1942: In the Shadow of War*". (Melbourne: Cambridge University Press, 2013), 18-19.

¹⁴⁰ Roberts, *Twentieth Century: The History of The World, 1901 to 2000*, 425.

1943'te Casablanca Konferansı'nda ABD ve İngiltere, Japonlara karşı yeni bir taarruz planını hayata geçirme kararı aldı.¹⁴¹ Yeni Gine'de yapılacak olan bu taarruz ile Japonlar stratejik noktalardan temizlenecekti. Kısa bir süre sonra Buna- Gona'da Müttefikler Japonları ağır bir yenilgiye uğrattı ve yaklaşık 13. 000 Japon askeri hayatını kaybetti. Takip eden süreçte 24.000 civarında Japon askerinin hayatını kaybettiği diğer bir savaşta ise Guadal Kanal'da Müttefikler stratejik bir zafer daha kazandı. Bu iki savaşın devamında kaybedilen savaşlar, "Yeni Gine" cephesini Japonlar için tam bir hezimete çevirirken büyük bir asker, mühimmat ve zaman kaybı yaşanacaktı. Savaş verilen noktaların sadece üçünde (Sardor, Cape Gloucester ve New Britain) Mart 1943- Nisan 1944 döneminde 35. 000 Japon askeri hayatını kaybedecekti.¹⁴² Tek başına ve tüm Pasifik cephesinde farklı noktalarda savaşan bir ülke için bu rakamlar oldukça büyüktü. Eğer bu şekilde devam ederse, savaşa devam etmek Japonya için hiç de kolay olmayabilirdi.

1944 yılına gelindiğinde savaşta üstün olmalarına karşın Müttefikler, hala çok az noktayı Japonlar'dan geri alabilmişlerdi. Bu nedenle hem Burma'da hem de Filipinler'de iki büyük taarruz operasyonu gerçekleştirildi. Burma'da ve Hindistan'da ilerleme sağlamak isteyen Japonlara karşı Müttefikler, Imphal'de büyük bir zafer elde ederek Japonların buradan geri çekilmesini sağladılar.¹⁴³ Aynı dönemde, Japonya ordusu kısıtlı bir başarı elde etti. Asıl amacın kuzeyde Japonya'nın daha önce işgal ettiği toprakların güneyde elde edilenler ile birleşmesini sağlamak ise de, bu konuda belirgin bir başarı kazanılamadı. Japonya'nın Burma ve Çin seferlerinin başarılı olmaması ise iyiden iyiye ümitlerin azalması anlamına geliyordu. Haziran 1944'te Müttefikler, Filipinler'i geri almak amacıyla bu bölgeye bir taarruz operasyonu yaptı. Burada da Japonların ağır yenilgiler almasıyla ve çok büyük miktarda asker kaybetmesiyle resmen olmasa da Pasifik Cephesi kapanmış gibiydi. Filipinler'de, Manila'da ve Luzon'da 190.000 asker hayatını kaybetti.¹⁴⁴ 1944 sonuna gelindiğinde, Filipinler'in büyük kısmı artık Japonlar'dan temizlenmişti. Aynı yıl Quebec ve Washington görüşmelerinde, Malaya ve

¹⁴¹ Bu konferansta, katılan liderler Japonya'yı ilk olarak Papua Yeni Gine'den çıkarma planını ve Japon işgali altında olan Burma'dan Çin'e yardım yapılması adına yeni bir güzergâhın açılması fikirlerini kabul ettiler.

¹⁴² Horner, *the Second World War (1): The Pacific*, 45.

¹⁴³ William Woodruff, *A Concise History of the Modern World: 1500 to the Present: a Guide to World Affairs*, (New York: Palgrave, 2002), 213.

¹⁴⁴ Alexander Stilwell, *the Second World War: a World in Flames* (Oxford: Osprey, 2004), 276.

Singapur'un da Japonlardan temizlenmesi ve Sovyet Rusya'nın Mançurya'ya saldırması şeklinde iki önemli karar alındı.

1944- 45 yıllarında ise Quebec ve Washington'da alınan kararlar doğrultusunda, Müttefikler Burma'da büyük bir taarruza giriştiler. Kısa sürede büyük bir bölgeyi ele geçiren Müttefikler, Japonlara büyük kayıplar verdirerek geri çekilmelerini sağladılar. 1945 Mayıs'ında hemen hemen tüm Burma, Malaya ve Filipinler böylelikle ele geçirilmiş oldu. Burma'da kazanılan bu zaferleri ise Iwo Jima, Borneo ve Okinawa izlerken, Çinliler de Japonlara karşı başarılı bir sefer düzenleyerek Guangxi bölgesini yeniden ele geçirdiler. Akabinde kanlı Okinawa Savaşı, ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye göndermiş olduğu atom bombaları ve Sovyet Rusya'nın 9 Ağustos'ta Mançurya'ya girmesiyle, Japonya İmparatoru Hirohito teslim olduklarını açıkladı. Nihayet, 6 yıl süren ve büyük kayıplara yol açan bu kanlı Pasifik Cephesi, Müttefiklerin galibiyeti ile sonuçlandı.

3.1.1 ABD ve Pasifik Savaşı Stratejisi

1897'de Filipinler'i ele geçirmesiyle ABD,¹⁴⁵ Pasifik'te önemli bir noktaya hakim olsa da, 1820'lerden beri uygulanan ve ABD'nin temel dış politikası olan "*izolasyon*" düşüncesi kendini burada da göstermişti. ABD, I. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında, büyük bir potansiyel güce sahip olmasına karşın, dünyanın farklı noktalarında devam eden hareketliliğe sessiz kalacaktı. I. Dünya Savaşı'nda da bu çekimsiz politika devam etti ve "*Wilson İlkeleri*" dışında kayda değer bir hamle yapılmadı. ABD'nin sürdürmeye çalıştığı "*izolasyon*" düşüncesi 1929- Büyük Buhran ile adeta tepe noktasına ulaşacaktı.

Büyük Buhran'ın etkisiyle 1930'ların ABD'si iyiden iyiye kendi iç yapısına önem veren bir hal aldı. İlk olarak Filipinler'in bağımsızlığına yönelik alınan "*Tydings- McDuffie*"¹⁴⁶ kararları ilan edildi. Buna göre, Filipinler'in ABD'den ayrılışı bir sürece yayılmış ve gerekli idari takvim oluşturulmuştu. Sonrasında ABD Senatosu 1903'te kabul ettiği ve

¹⁴⁵ Filipinler'devukubulanbu savaşın hakkında detaylı bilgi için bakınız; Richard H. Titherington, *A History of the Spanish-American War of 1898* (New York: D. Appleton& Co,1900).

¹⁴⁶ "Tydings-McDuffie"nin tam metin hali için bakınız; <http://www-rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brian/docs/1934PhilippineIndep.pdf> (Erişim: 23 Nisan 2015).

Küba'nın iç işlerine karışma fırsatı bulduğu "*Platt Yasası*"nı¹⁴⁷ 1934'te iptal etti. Aynı şekilde İtalya'nın Etiyopya işgali ve İspanya İç Savaşı gibi iki önemli olaya da sessiz kalan ABD, savaşan taraflara silah satmama ve kredi sağlamama gibi kararlar da aldı. ABD'nin dış dünyadan bu denli "*izole*" bir politika izlemesi hiç şüphesiz Japonya'nın Pasifik'te daha saldırgan bir tutum izlemesine neden olacaktı. 1931'de Mançurya ve 1937'de Çin işgallerine karşın ABD, Japonya'ya uyarıdan başka herhangi bir yaptırımında bulunmayacaktı. Ancak 1939'da, ABD Senatosu aldığı kararlar vasıtasıyla ülke menfaatleri ve savunması göz önüne alınarak, yabancı ülkelere silah ve ham madde satması konusunda hükümete yetki verecekti. 2 sene sonra bu karar yerini yine Senato tarafından alınan "*Lend & Lease*" yasasına bırakacak ve ABD müttefik ülkelere silah, ham madde ve kredi sağlayacaktı.¹⁴⁸

1939'da Almanların Polonya'ya girmesinin ardından, patlak veren II. Dünya Savaşı ile beraber ABD'de Roosevelt hükümeti Pasifik'te defansif bir strateji izleyerek Hawaii'de bulunan askeri üsse yeni bir donanma gönderme kararı aldı. Doğal olarak, bu hamlenin arkasında gittikçe yakınlaşan ve 1940'ta ittifaka dönüşen Japonya-Almanya işbirliği vardı. ABD için hem Atlantik hem de Pasifik sınırları içerisinde, ülke çıkarları büyük bir tehdit altındaydı. Bunun farkında olan Roosevelt ise üçüncü kez ABD başkanı olmasıyla, "*izolasyon*" politikasını yavaş yavaş bırakarak, radikal kararlar alacaktı. Daha önce başkanlık seçim yarışı döneminde ve sonrasında ABD'yi savaşın dışında tutacağına dair sözler veren Roosevelt,¹⁴⁹ 1940 ve 1941 yıllarında, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile yaptığı görüşmeler, Plan Dog fikri ve ABC-1 gibi konferanslar sayesinde II. Dünya Savaşı'na müdahil olacaktı. ABD'nin savaş strateji ise açıktı: En önemli Mihver devleti ve tehdidi olarak görülen Almanya'ya öncelik verilirken, Pasifik'te de defansif bir politika ile savaşı uzatarak, daha uzun bir mücadelenin içerisine girilecekti. Aslında ABD'nin ortaya koyduğu bu politikanın ve stratejinin oldukça mantıklı olduğu söylenebilirdi zira Japonya daha önce yaptığı tüm askeri

¹⁴⁷ 1903'te ABD Senatörü olan Orville Platt'ın çabaları ile ortaya çıkan bu bildiri vasıtasıyla, ABD, Küba'yı yurtdışından gelecek olası işgallere karşı koruma ve Küba iç işlerine karışma hakkı elde ediyordu. 1903- Platt Bildirisi'nin tam metni için bakınız; <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?doc=55> (Erişim: 23 Nisan 2015).

¹⁴⁸ Roberts, *Twentieth Century: The History of The World, 1901 to 2000*, 421.

¹⁴⁹ "Daha önce de söyledim ve tekrar tekrar da söylüyorum ki; Sizin çocuklarınız hiçbir yabancı savaşa gönderilmeyecektir." "I have said this before, but I shall say it again and again and again. Your boys are not going to be sent into any foreign wars" içerisinde Robert Dallek, Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945: *With a New Afterword* (Oxford: Oxford University Press, 1995), 250.

operasyonlarda ABD petrolüne ve ham maddesine ihtiyaç duyuyordu. 1937'de Japonya'nın Çin işgali sırasında kullandığı petrolün %60'ının ABD'den geldiği göz önüne alındığında, savaşı uzatıp, Japonya'yı saf dışı bırakmak işe yarayacak bir çözüm gibiydi.¹⁵⁰ Aynı zamanda, ABD, Pasifik'te var olan diğer müttefiklere silah, kredi ve ham madde sağlama; Filipinler, Yangon ve Hollanda Baharat Adaları üzerinden bir savunma hattı oluşturma; müttefiklerle beraber askeri operasyonlar düzenleme ve Avustralya ve Yeni Zelanda gibi bölge ülkelerine destek verme gibi hususları da Pasifik stratejisine dâhil edecekti. Yapılan bu hazırlıklar ile beklenen savaş ise ABD'nin Japonya'ya uygulamaya başladığı ambargo ile resmen olmasa da fiilen başladı.

7 Aralık 1941 günü ise Japonların Pearl Harbor limanına yaptığı hücum ile başlayan ABD-Japonya Savaşı'nın başlarında Japonya büyük bir üstünlük elde etti. Bu durumun ortaya çıkmasında kuşkusuz ABD'nin esas önemi Almanya'ya vermesinin önemli rolü vardı. Ayrıca diğer müttefik devletler pek bir varlık gösteremedi ve kısa sürede İngilizlerin askeri üssü Singapur ile ABD'nin Pearl Harbor'dan sonra en önemli askeri üssü olan Manila, Japonların eline geçti. Tüm bu yenilgilere ve kaybedilen topraklara rağmen ABD var olan stratejisine sıkı sıkıya bağlı kalacaktı ve önceliği Almanya'ya vermeye devam edecekti.

1942 yılı ABD için savaşın kırılma yılıydı. 1942'nin başlarında kurulan ABDA (American-British-Dutch-Australian Command) ile beraber Japonlara karşı daha organize savaşlar yapılmaya ve başarılı olunmaya başlandı. Kazanılan Midway ve Mercan Adası Savaşları'nın getirdiği taktiksel üstünlük ile ABD, Pasifik'te defansif bir stratejiyi bırakıp daha aktif bir hareket planı benimsedi ve ileride yapacağı saldırılar için önemli bir alana sahip oldu. Aynı şekilde 1943'te, Casablanca'da alınan kararlar doğrultusunda ABD, Japonya'yı Yeni Gine'den çıkaracak bir strateji ortaya koyacaktı. Japonya'nın 1941'de ve 1942'nin başlarında izlediği saldırgan politika, ABD'nin Pasifik'te aktif bir strateji izlemesiyle, yerini savunmacı bir düşünceye bırakacaktı.

1944'te Quebec ve Washington Görüşmeleri ile Japonya'nın halen elinde bulundurduğu Burma, Malaya ve Hollanda Baharat Adaları gibi noktalardan çıkarılması öngörülüyordu. Artık ABD ve diğer müttefikler için savaşın seyri tersine dönecek ve çok atak bir strateji benimsenecekti. Her ne kadar Japonya elinde bulundurduğu

¹⁵⁰ Roberts, *Twentieth Century: The History of the World, 1901 to 2000*, 422.

toprakları koruma yoluna gitse de ABD güçleri Manila ve Luzon'da Japonları ağır yenilgilere uğratacağı. Resmen olmasa bile fiilen savaş bitmişti; ABD ordusu ve donanması 1944 yılı ortalarında doğrudan Japonya'ya saldırmayı arzu etse de bu düşünce gerçekleşmedi. Fakat savaş bir sene sonra hem Sovyet Rusya'nın Mançurya'ya saldırması hem de ABD'nin Iwo Jima ile Okinawa savaşları ve Japonya'ya attıkları atom bombaları ile sona erdi.

3.1.2 İngiltere ve Pasifik Savaşı Stratejisi

1922'de Washington Görüşmeleri'nde tartışılan silahsızlaşma düşüncesi ve yeni bir dünya savaşının önlenmesi aslında İngiltere'nin savaş öncesi temel stratejisi idi. Ancak Pasifik'te Japonya'nın Mançurya ve Çin gibi yerlerde askeri müdahalelerde bulunması, sahip olduğu ağır sanayiye ağırlık vermesi, askeri unsurlara yapılan harcamalar İngiltere'nin olası bir savaşın patlak vermesine dair tedirginliğinin artmasına neden oldu.¹⁵¹ Bu tedirginlik ise Pasifik'te çıkması beklenen savaşın stratejisinin de en önemli unsuru olacaktı. Buna göre, Singapur temelli bir hat üzerinden İngilizler, savunma ağırlıklı bir tutum içerisinde Japonları durdurmak veya en azından yavaşlatmak arzusundaydı. Singapur'u bu stratejinin temelini koyan unsur ise İngilizlerin Pasifik'teki en büyük askeri üssünü ve limanı'nı buraya inşa etmesinden ileri geliyordu. 1938'de açılan bu limanı Sydney Herald gazetesi "*İngilizlerin Doğu'daki Cebelitarık*"ı olarak değerlendirecekti.¹⁵² Aslında, liman ve askeri üs tam zamanında tamamlanmıştı zira çok geçmeden II. Dünya Savaşı patlak verecekti ve Singapur İngiltere'nin bölgedeki sigortası olacaktı.

Avrupa'da Almanların hızlı şekilde yayılmasıyla İngiltere tüm gücüyle buradaki problemler ile ilgilenecekti. 1940'ta Fransa ve Hollanda'nın da Almanların istilasına maruz kalmaları, Japonya'ya yapacağı hamlelerin önünü açacaktı. İngiltere ise, en azından şimdilik Pasifik'i geri plana atmış ve Atlantik ve Avrupa temelli bir politikaya

¹⁵¹ Francis Pike, *Empires at War: A Short History of Modern Asia Since World War II* (New York: Palgrave, 2010), 47- 48.

¹⁵² Constance M. Turnbull, *a History of Modern Singapore, 1819-2005* (Singapur: NUS, 2009), 171.

devam ediyordu.¹⁵³ Ancak hem savaşın hem de İngiltere'nin geleceği için bu pek doğru bir karar değildi. Çünkü Singapur'a gönderilmek istenen donanmaların ve takviye birliklerinin rotasının bulunduğu risk göz önüne alındığında, İngiltere başka yollar üzerinden Japonlar ile mücadele etmenin yollarını bulmalıydı. Burada İngilizlerin deneyebileceği iki yol vardı: Birincisi, ABD ile görüşerek, Hawaii üzerinden, Japonlar üzerinde ciddi bir baskı oluşturmak; ikincisi ise diğer Commonwealth ülkeleri olan Yeni Zelanda ve Avustralya'ya her konuda destek sağlamak.¹⁵⁴ Ancak her iki yolun da tıkanması ve hayata geçirilememesi neticesinde, İngiltere Asya'da oldukça başarısız ve pasif bir politika izleyecekti. Kısa bir süre sonra da, İngilizlerin bu pasif politikası, yerini ABD'nin savaş stratejilerine güdümlü bir yapıya bırakacaktı.¹⁵⁵

Her iki ülke arasında 1940'ta gerçekleşen ABC-1 konferansında karar alındığı üzere ABD- İngiltere arası askeri işbirliği yapılacak ve öncelik Almanya'ya verilecekti. Pasifik'te ise İngilizlere karşı tehdit oluşturan Japon unsurlarına havadan baskı yaratılması düşünülürken İngiltere de Pasifik ordusunu Hintli takviyeler ile güçlendirme kararı aldı.¹⁵⁶ Fakat ABD'nin hava konusunda istenilen desteği verememesi, Hintli askerlerin tecrübesizliği ve yeterli ekipmana sahip olmamaları tam bir fiyaskoya neden olacaktı. Churchill'in de söylediği gibi, 27 Aralık 1941'de, Japonlara karşı alınan Singapur yenilgisi Büyük Britanya tarihinin "*en acı verici ve ağır yenilgisi*" idi.¹⁵⁷ Aynı gün, Avustralya Cumhurbaşkanı olan John Curtin Melbourne Herald'da kaleme aldığı mektubunda belirttiği üzere artık tüm Avustralyalılar Pasifik'te İngiltere'den bir beklenti

¹⁵³ Raymond Callahan, *Coping with Disaster Allied strategy and command in the Pacific 1941-42* ed. David Marston içerisinde "The Pacific War Companion". (Cambridge: Osprey, 2005), 65.

¹⁵⁴ İngiltere ve ABD'nin katıldıkları ABC-1 adlı konferansta alınan kararlardan birkaçı da Pasifik'te var olan devletlere destek sağlamaktı.

¹⁵⁵ Callahan, *Coping with Disaster Allied strategy and command in the Pacific 1941-42*, 66.

¹⁵⁶ A.g.e, 64.

¹⁵⁷ 1942: Singapore forced to surrender, BBC. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/15/newsid_3529000/3529447.stm (Erişim: 23 Nisan 2015).

içerisine girmek yerine ABD ile beraber hareket etmeyi istiyordu.¹⁵⁸ Bu mektup, belki de, İngiltere'nin Pasifik politikasının ne denli başarısız olduğunu göstermekteydi.¹⁵⁹

1942 yılı ise Japonlara karşı tüm Müttefik kuvvetlerin beraber hareket etmeye başladığı dönemdi. Beraber askeri operasyon yapmak adına kurulan ABDA birlikleri Japonlara karşı büyük zaferler elde edecek ve Midway'da alınan zaferle iki senedir sürdürülen defansif stratejinin bırakılmasını sağlayacaktı. 1943'te Casablanca'da buluşan Roosevelt ve Churchill Pasifik'te Japonya'ya karşı yeni bir taarruz planı konusunda anlaştılar ve Burma, Yeni Gine ve Filipinler'de büyük saldırılar başladı. Casablanca Konferansı'nda alınan bu saldırı ve taarruz düşüncesi, savaşın sonuna kadar hem İngilizlerin hem de müttefiklerin temel stratejisi oldu. Aynı şekilde 1944'te Quebec Görüşmeleri'nde İngilizlerin kaybettikleri yerler olan Malaya ve Singapur'u geri alabilmek için yeni operasyonlar hayata geçirildi. Birleşik Krallık'ın kaybettiği tüm bu yerler savaş sonunda geri alınsa da Pasifik'te üstünlük artık ABD'ye geçmişti. I. Dünya Savaşı'nda Richard Borden'ın da söylediği gibi "*1918'den sonra, dünyada sadece üç büyük vardı: İngiltere, ABD ve Japonya*" üç büyükten biri İngiltere idi ama II. Dünya Savaşı bittiğinde ise İngiltere yerini çoktan kaybetmişti.¹⁶⁰

3.1.3 Japonya ve Pasifik Savaşı Stratejisi

Lord Curzon'un "*Yorulmaz ve agresif olmalarından dolayı, Almanlar ile aynı mantaliteye sahip olduklarını*" söylediği Japonlar, 1900'lerin başından itibaren, Uzak Doğu'da genişleme açısından somut adımlar attılar.¹⁶¹ 1904-05'te Rusları Güney Mançurya'da ezici biçimde yenen Japonlar 1910'da da Kore'yi ilhak ettiler. I. Dünya Savaşı'nda Almanların daha önce İspanyollardan aldıkları adaları ve limanları kontrolü altına alan Japonya, gözünü Doğu Moğolistan ve Güney Mançurya'ya çevirecekti.

¹⁵⁸ Bu mektup bize, açık bir biçimde Avustralyalıların, Japon tehditine karşı, ABD ile yakınlaşmayı tercih ettiğini göstermekte idi. Zira burada Avustralya Başkanı John Curtin İngilizlerin bir türlü kendileri ile ilgilenmediklerini söylemekte ve Japonlara karşı Ruslar ve Amerikalılar öncelikli bir politikaya ağırlık verildiğini ima etmektedir. Mektubun tam metni için bakınız; <http://john.curtin.edu.au/pmportal/text/00468.html> (Erişim: 23 Nisan 2015).

¹⁵⁹ İngiltere'nin Pasifik ve Asya'da gittikçe azalan etkisi üzerine bakınız; Matthew Foley, *The Cold War and National Assertion in Southeast Asia Britain, the United States and Burma, 1948-62* (Oxon: Routledge, 2010).

¹⁶⁰ Margaret MacMillan, *Paris 1919: Six Months That Changed the World* (New York: Random House, 2002), 306.

¹⁶¹ Pike, *Empires at War: A Short History of Modern Asia Since World War II*, 46.

1922'de Washington Görüşmeleri'nde ise Japonya, Pasifik'te taşınabilecek kargoların ve yüklerin tonajında Amerika ve İngiltere gibi iki gücün gerisinde kalacaktı. Bu durum Japonya'nın ağır sanayiye önem vermesini sağlarken yayılcı politikaların iyiden iyiye ayyuka çıkmasına neden olacaktı. Nitekim 1930'larda Japonlar önce Mançurya'ya ve sonra da Çin'e saldıracaktı. Tıpkı Almanların Çekoslovakya örneğinde olduğu gibi İngiltere, ABD gibi ülkeler bu işgali "gönülsüzce" kabul etmek zorundaydı. Ancak Japonların Pasifik'te yeni bir işgaline kimsenin tahammülü yoktu.

1939'da Almanya- Sovyet Rusya Paketi'nı öğrenen Japonya, Mançurya üzerinden Sovyet Rusya'ya girme fikrinden vazgeçmek zorunda kalacaktı. Japonya, hızlı bir şekilde, şok ataklar vasıtasıyla, Burma, Pasifik ve Güney Çin Denizi gibi noktalarda ilerlemeye başlayacaktı. Savaş öncesi belirlediği savaş stratejisi tam da buydu: Japonlar hiçbir şekilde savaşın uzamasını istemiyorlardı. Petrolde ve ham maddede dışarıya bağımlı olan bir ülke için böylesine büyük bir savaşı tek başına idame ettirebilmek çok zor olabilirdi. Az zamanda çok sonuç elde etmek Japonlar için elzemdi. Ayrıca Hideki Tojo'nun 1941'de Japonya Başbakanı olmasıyla Japonya daha da saldırganlaşacaktı.¹⁶² İki önemli hedef vardı: Batılıların elinde bulundurduğu tüm kolonilere el konulacak ve Çin Japonya'ya ilhak edilecekti. 1941'in Temmuz'unda Fransız Hındi Çini'ni işgal eden Japonya'ya ABD'nin koyduğu ambargoya karşı, Japonlar ABD'nin ve kolonilerin kaynaklarına zorla erişebilmenin hesaplarını yapacaktı.

1941'de ABD'ye karşı başarılı biçimde saldırılar düzenlenmesine karşın Japonya hedeflediği noktalarda ilerleme kaydedemedi. Zira ABD'ye saldırılmasının en önemli nedeni ABD'nin Hawaii'nin doğusuna çekilmesini sağlamaktı fakat Birleşik Devletler geri çekilmedi. Aynı şekilde Hawaii'de yer alan devasa petrol rezervlerine de istenilen darbe vurulamadı. Japonya sadece yapacağı işgaller için önemli bir zaman kazanacaktı.¹⁶³ 1943'ün ortalarına kadar, devam eden Japon seri ve hızlı hücum taktiği ehemmiyetini kaybetmeye başlayacaktı. Yeni Gine'de ve Burma'da çok zaman ve asker kaybedilmesi nedeniyle Japonlar daha şuursuz biçimde saldırmaya başlayacaktı.

¹⁶² Horner, *the Second World War (1): The Pacific*, 26.

¹⁶³ Roberts, *Twentieth Century: The History of The World, 1901 to 2000*, 424.

Kaydedilen Midway Muharebesi adeta bir domino etkisi yapmış ve Japonlar neredeyse hiçbir savaşta zafer alamamışlardı.¹⁶⁴

Gittikçe artan insan kaybından mütevellit, 1944'te Japonya taarruz yapmaktan vazgeçti ve temel stratejisi savaşın ilk dönemlerinde kazanılan toprakları korumak haline geldi. Yine de ABD donanmasına ve ABDA birliklerine dayanamayan Japonya, 1945'te tüm yerleri kaybederek acı şekilde müttefiklere teslim olmak zorunda kalacaktı.

3.1.4 SSCB ve Pasifik Savaşı Stratejisi

Yukarıda bahsedilen üç ülkenin aksine, Rusya, Pasifik Cephesi'nde çok aktif olan bir devlet değildi. Aslında, 20. yüzyılın başından beri, Japonya ve Rusya'nın, Mançurya, Küril Adaları ve Moğolistan gibi noktalarda çakışan çıkarlarından ötürü, birçok kişi tekrar bir Rus- Japon savaşının çıkacağını düşünüyordu.¹⁶⁵ 1931-2'de Japonların Mançurya'yı işgalinin ardından büyük bir askeri birliğin burada bulunmaya başlaması Sovyet Rusya adına büyük bir tehditti. Sovyet Rusya'nın ise temel düşüncesi savaşı olabildiğince ertelemeye çalışmak yönündeydi. Zira Stalin ülkesini ne ekonomik ne de askeri bakımdan böylesi büyük bir savaş için hazır hissediyordu.¹⁶⁶ Bundan dolayı savaşın başlangıç safhasında, Almanya ve Japonya ile saldırmazlık paktları imzalandı ve sınırlar, en azından "*şimdilik*", koruma altına alınmış oldu. Sadece kısa bir dönem için, 1939 yazında, Alman-Rus Pakti'nden haberi olmayan Japonlar ile Ruslar Mançurya'da savaşacaklardı. Ama Almanya'dan gelen haberlerle, bu savaş da sona erecekti.

1941'de Hitler, Barbarossa Operasyonu ile SSCB'ye saldırınca, Stalin savaş stratejisini tekrar gözden geçirmek zorunda kaldı. Daha önce hem Almanya'nın hem Japonya'nın kendi sınırları dışında savaşı sürdürmesi ve ülkesini bu esnada savaşa hazırlaması üzerine planlar yapan Stalin, doğuda olası bir Japonya saldırısından oldukça çekiniyordu. Bu nedenle Japonlarla Pasifik Cephesi'nde ılıman bir politikanın sürdürülmesi esas alınacaktı. Zira hem Japonya hem de Almanya ile aynı zamanda

¹⁶⁴ Woodruff, *a Concise History of the Modern World: 1500 to the Present: a Guide to World Affairs*, 213.

¹⁶⁵ John J. Stephan, *The Russian Far East: A History* (Stanford: Stanford University Press, 194), 233.

¹⁶⁶ Michael Kort, *A Brief History of Russia* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 186.

savaşmak Rusya'nın kaldırabileceği bir girişim değildi. Bu durumdan korunmak için Stalin, 15 Ekim 1941'de Komünist Parti'nin üst düzey kadrosu ile görüşerek Japonya ile ilişkileri zedeleyecek bir hamlede bulunulmamasını istedi.¹⁶⁷ İronik bir biçimde, II. Dünya Savaşı'nın büyük bir kısmında, bu iki devlet herhangi bir savaşa girişmeyeceklerdi.

Pasifik Cephesi'ni Rusya için önemli kılan diğer bir unsur ise ABD'nin 1941'de çıkardığı "*Lend & Lease*" yasası sayesinde, Rusya'ya verilen yardımların, çoğunlukla, Pasifik'ten gönderiliyor olmasıydı.¹⁶⁸ Olası bir Japonya ambargosu Ruslara I. Dünya Savaşı'nda karşılaşılan tablonun bir benzerini yaşatabilirdi. Ne olursa olsun Japonya ile ilişkiler sabit bir halde tutulmalıydı.

Savaşın ilerleyen safhalarında, Pasifik ve Güney Çin'de ağır kayıplar vermeye başlayan Japonya'nın Mançurya birliklerini buralara göndermesi Sovyet Rusya'nın elini kuvvetlendirmeye başladı. Japonya'nın içine düştüğü bu kriz ise müttefiklerin yeni stratejisini ortaya çıkardı: Mançurya üzerinden, Sovyet Rusya Japonya'ya saldıracaktı. Bu hamle ile Pasifik'te savaş sona erebilirdi. Yalta Konferansı'nda alınan kararlar ve ABD ile Sovyet Rusya'nın operasyon karşılığı ele geçirilecek topraklar konusunda anlaşması üzerine Stalin Japon- Rus Paktı'nın sona erdiğini açıkladı. Kısa bir süre sonra da, 9 Ağustos 1945'te Mançurya'ya giren Rusların ardından, Japonlar teslim olacaktı.

3.2 SAVAŞ SIRASINDA DÜZENLENEN ÖNEMLİ KONFERANSLAR

İkinci Dünya Savaşı sırasında çözüm cephede olduğu kadar masada da aranmıştır. Taraflar hem birbirleriyle hem de kendi içlerinde çeşitli görüşmelerde bulunmuş, mevcut sorunları çözmeye çalışmışlardır. Nazi Almanya'sının ilk yıllarındaki politikaları başlangıçta sulh yoluyla çözülmek istenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın zararları daha henüz karşılanmamışken yaşanan ekonomik kriz ülkeleri bu yola girmeye bir yerde mecbur bırakmıştır. Özellikle İngiltere, Avrupa içinde yükselen tehdidi diplomasiyle durdurabileceğini, hatta ufak tavizler verildiği takdirde konunun

¹⁶⁷ Stephan, *The Russian Far East: A History*, 237.

¹⁶⁸ Gönderilen tüm mühimmat, giyecek, içecek, yiyecek, silah vb. Ürünlerin rotası ve miktarı hakkında detaylı bilgi için; Report on War Aid Furnished by the United States to the USSR (during the World War II). <http://www.o5m6.de/Routes.html> (Erişim: 23 Nisan 2015).

kapanacağını düşünmüştür.¹⁶⁹ Beklenenin aksine gelişmeler meydana gelip savaş kaçınılmaz olduğunda ise bu saldırılara bir önlem almak ve bir plan yapmak adına müttefikler kendi aralarında diplomatik görüşmelere başlamıştır. Müttefik kuvvetlerinin yaptığı bu konferanslar, savaş başlarında, savaşta nasıl bir strateji izleneceği yönüyle, sonlarına doğru savaş sonrası dünyanın nasıl şekillendirileceği hakkındadır.¹⁷⁰

3.2.1 Casablanca Konferansı (14-24 Ocak 1943)

Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünü kontrol altına alan Mihver Devletleri kuvvetleri Mısır'a ulaşarak Müttefiklere çok büyük bir darbe vurmak istedi. Fakat bu taarruz, İngiliz direnci karşısında başarılı olamadı. Bu direncin verdiği moralle taarruza geçen İngiliz kuvvetleri, çıkartma yapan ABD güçleri ile birlikte bölgede bulunan Mihver Devletleri kuvvetlerini yenmeyi başararak Trablus'a girdiler. Bu saldırı Kuzey Afrika'nın kontrolünün Müttefiklere geçmesini sağlamıştır.¹⁷¹ Casablanca Konferansı, işte böyle bir ortamda 14-24 Ocak 1943 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu konferans, Mihver Devletleri'nin üstünlüğünün yavaş yavaş çöküşüne geçmesi üzerine etkili bir strateji ile savaşı tamamen bitirmeyi amaçlamıştır. Çünkü Kuzey Afrika'daki mağlup olan Mihver Devletleri, Doğu Avrupa ve Pasifik'te de güç kaybediyordu.¹⁷²

Bu konferans ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile Birleşik Krallık başbakanı Winston Churchill arasında gerçekleşmiştir. Davet edilen Stalin ise ordusu kuşatma altında bulunduğu için Sovyetlerden ayrılamayacağını belirterek katılmamıştır. Görüşmelere sonradan Fransız General De Gaulle ve Fas Sultanı katılmıştır.¹⁷³ Konferansta görüşülen konular genel itibariyle diplomatik ve askeri stratejiler olarak ikiye ayrılabilir. Askeri stratejilerin başında Sovyetler üzerindeki yükü hafifletmek adına ikinci bir cephe açılması geliyordu. Sicilya'ya çıkarma yapmak ve Türkiye'ye gerekli askeri desteği verip Balkanlar'da cephe açtırmak, Mihverlere karşı yeni cephelerin açılmasını sağlayacaktı. Ayrıca Alman direnci zayıfladığı zaman Avrupa'da

¹⁶⁹ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 52.

¹⁷⁰ A.g.e, 162.

¹⁷¹ Harun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (İstanbul: YeditepeYayınevi, 2013), 435-436.

¹⁷² Andrew Rawson, *Organizing Victory: The War Conferences between 1941-45*, (Britain: History Press, 2013), 40-41.

¹⁷³ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 162.

da bir cephe açılması planlanmıştır. Diplomatik stratejileri ise nettir: Mihver Devletleri kayıtsız şartsız teslim olana kadar savaşa devam edilecektir.¹⁷⁴ Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya Wilson Prensiplerine göre teslim olacağını açıklayarak Versay Anlaşması'nın ağır maddelerine karşı çıkmıştı; aynı gerekçenin Nazi Almanya'sı tarafından kullanılması “*kayıtsız şartsız teslimiyet*” sonucunda engellenecektir. İkinci sebep ise Almanya'nın bu kararı almasının ardından Alman halkının Hitler'e karşı ayaklanacağı düşünülmüştür.¹⁷⁵ “*Kayıtsız şartsız teslimiyet*” kararı, daha sonradan savaşın uzamasına sebep olduğu gerekçesiyle eleştirilecektir.¹⁷⁶

3.2.2 Washington Konferansı (12-26 Mayıs 1943)

12-26 Mayıs 1943 tarihlerinde Washington'da İngiliz ve Amerikan delegeleri arasında gerçekleşen bu konferansın ana amacı savaşın genel stratejisi belirlemek ve Kuzey Afrika ile Pasifik'teki gücü Müttefik kuvvetler lehine çevirmektir. Japonya'ya karşı düzenlenecek bir operasyon ile karşı saldırının başlatılması ve Almanya'nın işgalinin sonrasının planlanması konuları da ele alınmıştır.¹⁷⁷

İngiliz delegasyonu Churchill, Amerikan delegasyonu Roosevelt liderliğindeydi. Bu iki liderin Washington'daki görüşmelerinde vardıkları kararlardan ilki İtalya'nın işgali üzerinedir. Eğer İtalya işgal edilirse hem Almanların Balkanlardaki gücü zayıflayacak hem de İtalya tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye savaşa girecektir. Böylelikle Balkanlara kuvvet sevk etmek zorunda kalacak olan Almanya, Sovyetler üzerindeki baskısını kaldıracaktır. Türkiye ise savaşa dâhil olduğunda hem cephe genişleyecek hem de hava sahasının kullanıma açılmasıyla Romanya petroleri rahatlıkla bombalanacaktır. Görüşülen bir başka konu ise Fransa'ya yapılması planlanan çıkarmadır. İkinci cephenin Fransa'da açılması için 1944 yılının ilkbaharı düşünülmektedir. O vakte kadar bütün hazırlıkların tamamlanmasına karar verildi. Konferansın en önemli konusu ise savaş sonrası dünya düzeni üzerinedir. Churchill, Birleşmiş Milletlerin temeli sayılabilecek görüşler ortaya koymuş ve bunlar kabul edilmişti. Buna göre; savaş sonrasında 4

¹⁷⁴ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 437.

¹⁷⁵ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 162.

¹⁷⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, 588.

¹⁷⁷ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 162-163.

ülkenin (ABD, Sovyetler Birliği, Çin ve İngiltere) liderliğinde bir konsey kurulacaktır ve federasyonlara bölünmüş dünya ve Avrupa bu konseye bağlı olacaktır. Ayrıca güçlü bir Fransa ile Sovyetlerle iyi ilişkiler kuracak Polonya ve Çekoslovakya için adımlar atılacaktır.¹⁷⁸

3.2.3 Kahire Konferansı (22-26 Kasım 1943)

Moskova'da yapılan Dışişleri Bakanları konferansına liderlerin de dâhil olması teklif edilmiş ve 3 Müttefik Devlet liderinin bir araya gelmesi kararlaştırılmıştı. Fakat konferansın yeri konusunda tam bir mutabakata varılamamıştı. Stalin'in baskısı sonucu bu toplantının Tahran'da yapılmasına karar verilmişti. Toplantıda Çin'i temsilen bir yetkilinin de bulunması gerektiği tartışılmışsa da bu teklif yine Stalin tarafından geri çevrilmişti. Bu gelişmelerin üzerine Churchill ve Roosevelt hem Tahran öncesi bir görüşme yapmak hem de Çin lider Chiang Kai-Shek'in de dâhil olacağı bir toplantıda Uzakdoğu meselelerini tartışmak için Kahire'de bir konferans düzenlenmesini kararlaştırırlar.¹⁷⁹

22-26 Kasım 1943 tarihlerinde Kahire'de toplanan liderler, Uzakdoğu başta olmak üzere izlenecek savaş stratejileri üzerine görüşmüşlerdir. Britanya Başbakanı Churchill, Balkanlar'da Türkiye destekli yeni bir cephe teklifini yinelediyse de bu görüşünü kabul ettiremedi. Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile yapılan görüşmelerde savaşa katılmasının avantajları ve katılmaması halinde yardımın kesileceği söylendi ama netice alınamadı.¹⁸⁰ Uzakdoğu konusunda ise savaşın harekât planlarının yanında Japonya ile yapılacak barış görüşmelerinin hangi esaslar üzerine olacağı konuşuldu. İşgal edilen toprakların durumunun ele alındığı görüşmelerde, 1895 Çin-Japon Savaşı'ndan bu yana Japonlar tarafından işgal edilen toprakların kurtarılmasına, bu topraklardan Kore'nin bağımsız olmasına ve Çin'den alınan yerlerin iade edilmesine karar verildi ama bu noktada da kesin bir sonuca ulaşamadı.¹⁸¹

¹⁷⁸ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 439.

¹⁷⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980*, 592-593.

¹⁸⁰ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 164-165.

¹⁸¹ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 446-447.

3.2.4 Tahran Konferansı (28 Kasım-1 Aralık 1943)

Moskova'da Dışişleri Bakanları konferansındaki görüşmeler neticesinde Müttefik Devletlerin 3 liderinin bir araya gelmesi kararlaştırıldı. Toplantının yapılması planlanan yer ise çeşitli tartışmalara yol açtı. Özellikle Stalin suikast ihtimali nedeniyle Mihver sempatanlarının bulunmayacağı bir yer olması konusunda ısrar etti. Bu sebeple Rusya'dan dışarı çıkma fikrine sıcak bakmadı.¹⁸² En sonunda İngiltere ve Sovyet Rusya işgali altında bulunan İran'ın başkenti Tahran'da karar kılındı.

1943 yılının 28 Kasım-1 Aralık tarihleri arasında gerçekleşen bu toplantıda ilk olarak Sovyetlerin ısrarı sonucu Avrupa'da açılacak yeni cephenin tarihi 1 Mayıs 1944 olarak netleştirildi. Churchill bu noktada Balkanlar'da yeni cephe açılması fikrini yineledi. Özellikle Balkanlar'a Sovyetlerden önce girip Sovyetlerin Balkanlar üzerindeki askeri ve politik gücünü kırarak ileride orada oluşacak boşluğu doldurmayı planlıyordu. Stalin bu durumun farkında olduğundan Balkanlar'da cephe açılması fikrine karşı çıktı. Böylece Churchill Kahire'den sonra Tahran'da da fikirlerini kabul ettirememiş oldu.¹⁸³

Görüşmelerde ayrıca Türkiye'nin savaşa girmesinin gerekliliği de tartışıldı. Liderler, Türkiye'nin savaşa girmesinde karar kıldılar. Tahran'dan sonra ikinci kez Kahire'de bulunan Churchill ve Roosevelt, İnönü'yü de Kahire'ye çağırarak savaşa katılmasını istemiş, İnönü ise net cevap vermekten kaçınarak silah yardımı talebinde bulunmuştu. Kendisinden Balkanlara saldırı için üs istemelerinin savaşa girmek anlamına geldiğini vurgulayan İnönü, ülkesinin buna henüz hazır olmadığını yinelemiştir. Bu ısrarın altında Churchill'in Sovyetlerden önce Balkanlar'a girme isteği yatmaktaydı.¹⁸⁴

Görüşmelerde savaş sonrasında kurulacak yeni dünya düzeni üzerine de tartışmalar yapıldı. Mayıs 1943'te Washington'da görüşülen milletlerarası teşkilat fikrine taraflar sıcak baksa da Stalin dört lider ülkenin arasına Çin'in alınmasına karşı çıktı. Yapılan tartışmalarda Sovyet Rusya'nın bu reddi kabul görmedi ve Çin dört lider ülkeden biri sayıldı. Sovyetler, bu maddeden başka Polonya meselesinde diğer devletlerin kararlarına karşı çıktı. İşgalden sonra Londra'ya kaçan Polonya Hükümeti'nin meşru

¹⁸² Rawson, *Organizing Victory: The War Conferences between 1941-45*, 157.

¹⁸³ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 446-447.

¹⁸⁴ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 165-166.

hükümet olarak kabul edilmesi önerisi İngiltere ve ABD tarafından kabul edildi fakat Sovyetler bu fikre karşı çıkmayı kendi çıkarlarına daha uygun buldu. Bu konuda tam olarak birlik sağlanamasa da sınırlar konusunda mutabakata varıldı. Polonya'ya Oden Nehri'ne kadar olan Alman toprakları verilecekti.¹⁸⁵ Ayrıca İran'ın savaştaki yararlılıklarını göz önüne alarak, İngiltere ve Sovyet Rusya savaş bittikten 6 ay sonra İran'dan askerlerini çekeceklerini ilan eden bir bildiri imzaladılar.¹⁸⁶

Tahran Konferansı'nın önemi Müttefik Devlerin üç liderinin ilk kez bir araya gelerek ortak bir görüşme yapmasının yanı sıra savaş sonrası dünya için net adımlar atılmasıdır. Özellikle bu noktada fikir ayrılıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Liderler, savaşın Müttefikler lehine sonuçlanacağını anladıktan sonra ilerisi için çalışmalarda bulunmuşlardır. Resmi görüşmelerin dışında yapılan özel konuşmaların temelini de bunlar oluşturmaktadır. Özellikle Sovyet Rusya, tarafların görüşmelerinde öncelikli konu haline gelmiştir. İngiltere, savaş sonrasında SSCB'nin yayılmacı politika güdeceği şüphesini taşımaktaydı. Balkan cephesinin açılmasının gerekliliğini bu yüzden savunuyordu. ABD, Stalin ile işbirliğine açık olduğu mesajını vermiş, Tahran'da samimi ilişkiler kurmaya çalışmıştı. Baltık, Türk Boğazları ve Pasifik konularında Sovyetlere hak veren açıklamalarda bulunmuştu. Sovyet Rusya Almanya'nın kendisi için tekrar tehdit oluşturmaması adına tamamen yok edilmesi fikrini savunmakta, Finlandiya'nın ise kendisine ait olduğunu söylemekteydi. Liderler arasındaki bu ayrılık, gelecekteki problemlerin temelini oluşturmaktaydı. Özellikle İngiltere ve ABD'nin Sovyetler hakkında zıt görüşlere sahip olması, Sovyet Rusya'nın savaş sonrası için bağlayıcı kararlar almaktan kaçınmasına yol açmıştır.¹⁸⁷

3.2.5 Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945)

4-11 Şubat tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Sovyet lideri Stalin ile Kırım'ın Yalta şehrine yakın Livadia sarayında görüşmeler gerçekleştirdi. Konferans belgelerinde resmi olarak "*Kırım Konferansı*" olarak bahsedilmesine rağmen daha çok tercih edilen

¹⁸⁵ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 447

¹⁸⁶ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 165.

¹⁸⁷ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 447-448.

ismiyle konferans “*Yalta Konferansı*” olarak adlandırılmaktadır.¹⁸⁸ Yalta Konferansı Dünya Savaşı’nın gidişatından ziyade savaş sonrası yapılacak olan düzenlemelerin görüşüldüğü bir konferans oldu.

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan Yalta Konferansı, Müttefik Devletlerin Tahran’dan sonraki ikinci zirve toplantısıdır. Savaşın bitmekte olduğu bir döneme rastladığı için savaş döneminin sonu ve savaş sonrası dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu konferansa kadar birbirleri arasında güvensizlik duygusu yaşamayan devletler, tam bir mutabakat olacağı beklentisi içinde toplantıya katılmışlardır. Fakat görüşmelerdeki tutum ve ortaya atılan fikirler, oluşturulan barış havasının çok uzun sürmeyeceğinin işaretidir.¹⁸⁹

3.2.6 Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945)

Avrupa’da ikinci cephenin açılmasıyla beraber Mihver Devletleri için savaşın sonuna gelinmişti. Müttefikler Berlin’e girip Almanya teslim olduğunda ise savaşın Avrupa ayağı sonlanmıştı. Böyle bir durumda Almanya sonrası Avrupa’nın durumunun ve savaş sonrası statükonun belirlenmesi amacıyla Berlin’e 26 km uzaklıktaki, Prusya Devleti’nin eski kraliyet merkezi olan Potsdam’da bir konferans düzenlenmiştir. 17 Temmuz–2 Ağustos tarihleri arasında yapılan konferansa Roosevelt’in ölümü sebebiyle ABD adına Başkan Yardımcısı (sonradan ABD’nin 33. Başkanı olan) Harry Truman; Britanya hükümeti adına -İngiltere’deki seçimler dolayısıyla- seçim öncesinde Başbakan olan Churchill, seçimlerden sonra ise iktidara gelen İşçi Partisi’nin lideri ve yeni Başbakan Clement Attlee; Sovyetler Birliği adına da Stalin katılmıştır.¹⁹⁰

Bu konferans, daha önceki konferansların aksine savaşın nasıl bitirileceğinden ziyade savaş sonrası barışın nasıl temin edileceğinin görüşüldüğü bir konferans olmuştur. Konferansın ana maddelerinin başında Almanya ve Alman işgali altında kalan ülkelerin durumu gelmektedir. Almanya’da öncelikle bütün Nazi kurumları kaldırılacak ve savaş suçluları yargılanacaktır. Alman toprakları dört devlet arasında işgal bölgelerine

¹⁸⁸ United States Department of State, *Foreign Relations of the United States: The Conferences at Malta and Yalta*, (Washington, D.C. United States Government Office, 1955), Introduction page XII.

¹⁸⁹ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 166-171.

¹⁹⁰ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 466-469.

ayrılarak her bölgede demokratik rejimin kurulmasında ve Alman sanayinin halkın taleplerine cevap verecek şekilde yeniden dizayn edilmesinde yardımcı olacaklardır. Endüstrinin tamamıyla yıkılmasına engel olunacak, tamirat borcu meselesi Almanya lehine çözülecek fakat Alman donanmasının neredeyse tamamı tahrip edilecek, militarizme son verilecektir. İşgal edilen topraklardan Avusturya ve başkenti Viyana da, tıpkı Almanya gibi 4 işgal bölgesine ayrılacaktır; Polonya'nın durumu ise batı sınırı Almanya ile yapılacak olan bir barış antlaşmasına, doğu sınırı ise Sovyetlerle yapılan antlaşma neticesinde 1919 Paris Barış Konferansı'nda kabul edilen Curzon Çizgisi'ne göre belirlenecektir. Avrupa'da Almanlarla müttefik olan veya işbirliği içinde bulunan ülkelerin durumları da görüşülmüş, İtalya'nın 1943 yılında Müttefiklere yardım etmesi sebebiyle barış antlaşmasında mümkün olduğunca hafif hükümlerin bulunmasına; İspanya'nın ise Birleşmiş Milletlere alınmamasına karar verilmiştir. Avrupa'nın geri kalanı hakkındaki meselelerde Sovyet Rusya ve diğer Müttefik Devletler bir güç mücadelesine girişmiş, fikir ayrılıklarına düşmüştür. Sovyet Peykleri adı verilen devletler Sovyet işgali altındaki ve komünist hükümetlerce yönetilen Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'dır. Sovyetler, bu devletlerin hükümetlerinin ABD ve İngiltere tarafından tanınmasını isteyecek fakat İngiltere ve ABD bu ülkelerle barış yapılmadan tanımayı reddedeceklerdir. Tuna Nehri üzerinde bulunan bölgeler Sovyetlerin işgali altında bulunduğu için fiilen Sovyet egemenliğindeydi. Bu sebeple Tuna Nehri'nde serbest gidiş-geliş meselesi konferansta tartışma konusu olmuştur. Asya'da ise İran ve Uzakdoğu görüşülmüş, İran'ın işgalinin bir an önce son verilmesine ve hemen boşaltılmasına karar verilmiştir. Diğer yandan Uzakdoğu meselesi Sovyetlerin savaşa katılmasına gerek kalmadan ABD tarafından çözülecektir.¹⁹¹ Potsdam'a katılmadan hemen önce atom bombası denemelerine başlayan ABD, bu çalışmalardan olumlu sonuç alındığının ve birkaç gün içinde Japonya üzerinde kullanılmasına hazır olabileceğinin haberini Truman'a bildirmiş ve Uzakdoğu konusunda Sovyet ihtiyacı duymayacağını bilinciyle konuyu çözmüştü.¹⁹²

Potsdam Konferansı'nda Türkiye'nin durumu da ele alınmıştır. Özellikle Boğazlar meselesi, iki tarafın birbirlerine (politik anlamda) üstün gelmek istediği bir hâkimiyet alanına dönüşmüştür. Zayıf bir Türkiye'nin boğazlarda kontrolü sağlamada sorun

¹⁹¹ A.g.e, 469-470.

¹⁹² Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 182-183.

yaşayacağını iddia eden Sovyetler, Montrö Sözleşmesi'nde değişikliklere giderek bu bölgenin iki devletin ortak kontrolünde olması gerektiğini savunur. Bunun boğazlarda bir üs anlamına geleceği aşikârdır. Bu sebeple İngiltere ile ABD üs verilmesinden Sovyet Rusya'nın boğazdan serbest geçmesine daha sıcak bakıyorlardı. Bu sorun tam olarak sonuca bağlanamadığı için konunun her devletin Türkiye ile ayrı ayrı görüşüp fikirlerini beyan ederek çözülmesine karar verildi.¹⁹³

Potsdam Konferansı, İkinci Dünya Savaşı'nın ve bu üç liderin ortak son konferansı olmuştur. Konferansta görüşülen konular ve alınan kararların sonuçları taraflarca farklı yorumlanmıştır. Batılılar, Sovyetler Birliği'nin Avrupa barış ve kalkınmasından ziyade kendini güçlendirme peşinde koştuğunu, Sovyetler ise Batılıların kendilerinden çok Almanya'ya önem verdiğini; Sovyet halkının ve kayıplarının önemsenmediğini düşünüyorlardı. Bu konferanstan sonra iki taraf arasındaki görüş ayrılıkları artış göstermiş, dünya politik iki kutba ayrılmaya başlamış ve ilk kez Bernard Baruch'un 1947'de kullandığı “soğuk savaş” olarak adlandırılan döneme girilmiştir. Dönemin bir başka tabiri “Demir Perde” yine bu görüşmeler sırasında ilk kez Churchill tarafından kullanılmıştır.¹⁹⁴

¹⁹³ Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 470.

¹⁹⁴ Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 183-186.

4. BÖLÜM: YALTA KONFERANSI'NA GÖRE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ASYA POLİTİKASI

Konferans Öncesinde Sahalin ve Küril Adaları'na Kısa Bir Bakış

1800'lerden itibaren, Japonya hâkimiyetinde bulunan Küril Adaları, Japonya, ABD ve Sovyetler Birliği için oldukça önemli bir stratejik konuma sahiptir. Kuzey, Orta ve Güney Küril Adaları olarak üç farklı bölgeden oluşan bu adalar topluluğu, Hokkaido ve Kamçatka arasında adeta bir köprü görevi görmektedir. Aynı şekilde ABD toprağı olan Aleut Adaları'na yakın olması nedeniyle ABD bu takımadalara oldukça fazla ilgi göstermekteydi. Coğrafi koşullarından ötürü altyapının oldukça düşük seviyede olduğu Küril Adaları'nda, geniş bakır, kurşun, titanyum, nikel ve krom yatakları mevcuttur.¹⁹⁵ Ancak, bu adaları daha da mühim kılan husus ise balıkçılık açısından oldukça elverişli bir zemine sahip olması ile alakalıdır. Bilhassa, Japon balıkçılar bu takımadaların güneyinden kuzeyine kadar, her noktasında balıkçılık işi uğraşmaktadır. Bu nedenle, bu bölge Japonlar için oldukça önemlidir. Var olan tüm bu faktörlerin yanında, Küril Adaları ile hem Japonya'nın hem de Rusya'nın tarihi bağlarının etkisi ile bu bölge, II. Dünya Savaşı'nın en problemlili noktalarından biri haline geldi.

İlk olarak, 19. Yüzyılda Çarlık Rusya'sı ile Japonya'nın çıkarlarının çatıştığı Küril Adaları'nda ortaya çıkan yönetsel problemlerden ötürü, 1875'te St. Petersburg Anlaşması aracılığıyla bu sorunlar çözülmeye çalışılmıştı. Buna göre, Küril Adaları tamamıyla Japonya'ya bırakılırken, diğer bir problemlili nokta olan Sahalin de Çarlık Rusyası'na devredilecekti.¹⁹⁶ Küril Adaları'nı, bilhassa da Güney Küril Adaları'nı Japonya'nın tamamlayıcı unsuru olarak gören Japonlar, hızlı bir biçimde, burada kendi nüfuz alanlarını oluşturdu. Kısa bir süre sonra, Japonların kazandığı 1905 Rus- Japon Harbi'nin akabinde imzalanan Portsmouth Anlaşması ile bu bölgenin Japonya'ya ait olduğu Ruslar tarafından da kabul edilecekti.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Tsuneo Akaha ve Murakami, Takashi, 'Soviet/Russian–Japanese economic relations', (ed.) Jonathon Haslam ve A. C. Kuchins içerisinde *Russia and Japan: An Unresolved Dilemma Between Distant Neighbors* (Berkeley: University of California Press, 1993), 168- 169.

¹⁹⁶ Thomas J. Schoenbaum, *Peace in Northeast Asia: Resolving Japan's Territorial and Maritime Disputes with China, Korea and the Russian Federation* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008), 120.

¹⁹⁷ Bu 9. Maddede açık bir biçimde anlatılmış ve Portsmouth Anlaşması metni ve detaylı bilgi için bakınız; <http://www.russojapanesewar.com/top.html> (Erişim: 23 Nisan 2015).

4.1 YALTA KONFERANSINDA SOVYETLER BİRLİĞİ VE UZAKDOĞU

4.1.1 Konferans Öncesi Yazışmalar

Kod adı ARGONAUT olarak belirlenen konferans öncesinde Roosevelt ve Churchill'in Japonya'ya karşı Rusya'nın savaşa girmesini sağlamak için yapmış olduğu girişimler vardır. Özellikle General Deane ve Moskova Büyükelçisi Harriman'ın yaptığı görüşmelerde Sovyet stratejisi ile ilgili kesin bilgiler elde edilmiştir. Harriman'ın, Churchill'in Stalin ile 10 Ekim'de yaptığı görüşmeden öğrendiği kadarıyla Sovyetler Pasifik'teki savaşta sadece katılımcı olmayacak, bütün olanaklarını savaş için feda edecekti. Merak edilen bir sonraki önemli cevap Rusların Doğu'daki kabiliyetlerinin neler olduğuydu. Bunların içinde ABD'nin hakkında en az bildiği konu da lojistik ve Almanya'nın çöküşünden sonra Sovyet ordusunun Japonya'ya karşı Doğu'da harekete geçmesi için ne kadar zaman gerekli olduğudur.

Yapılan bu görüşmeler Sovyetlerin genel pozisyonu hakkında fikir edinebilmek amacı taşımaktadır. Moskova, 15 Ekim 1944 tarihini taşıyan görüşme kaydında ise Churchill ve Stalin arasında yapılan toplantıya İngiltere'yi temsilen Brooke, Ismay, Burrows ve Jacob, Sovyetler tarafını temsilen Molotov, Antonov ve Sovyetlerin Uzakdoğu kara kuvvetleri komutanı ve Amerikan tarafını temsilen General Deane ve Harriman katıldı. Deane toplantıda yaptığı sunumda Pasifik seferi için yapılması gerekenleri anlattı ve Roosevelt'in de önceden onay vermiş olduğu stratejik hedefleri¹⁹⁸ belirtti. Stalin'in bu fikirlere açıkça katıldığı ve onayladığı görülmektedir. Teknik saldırı detaylarının görüşülmesinde ve Stalin'in hedeflerini belirtmesinde önemli noktalar; Pasifik ikmal hattı ve Küril Adalarıdır. Savaş başlamadan önce de General Deane'ne ihtiyaç listesi¹⁹⁹ veren Stalin Uzakdoğu'daki savaş için bu malzemelerin gerekli olduğunu belirtmiştir. Aynı toplantının Harriman tarafından yazılmış kaydında anladığımız üzere Stalin'den öğrenilene göre Japonların zamanından önce saldırması durumunda Sovyet stratejisinin belirli alanlarda zayıflıkları ortaya çıkacaktı. Fakat diğer taraftan Mançurya'daki Japon

¹⁹⁸ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 362.

¹⁹⁹ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 371. ; listeden örnekler: petrol ürünleri, depolama tankları, yaklaşık 180 bin tonluk yiyecek, yaklaşık 14.500 bin tonluk giyecek ve hastane gereçleri, 500 amfibi (karada ve suda gidebilen) jeep ve 30 bin kamyon gibi.

kuvvetlerini kuşatmak ve yenmek için güçlü bir kara saldırısının da genel planını içermekteydi. Bu sebeple Stalin'in verdiği ihtiyaç listesinin temini bir hayli acildi.

Mevcut yazışmalar içinde Rusya'nın Japonya ile savaşa girmesi konusunda yapılan stratejik çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi 11 Aralık 1944 tarihli King tarafından yazılan memorandumdur. Buna göre bölgedeki planları gerçekleştirmek için somut eylemler yapılmalıydı. ABD'nin ilk hedefi Japonların yayılmasını önlemek, sonrasında şaşırtıcı saldırılar düzenlemektir. Böylelikle Japon hava gücü meşgul tutulacaktır. Ayrıca Avrupa'daki savaşın geç bitme ihtimali Uzakdoğu'daki ABD planlarını da etkileyecektir. Bu yüzden, Mayıs ayında Küril Adaları'na bir hareket düzenlenmelidir. Düşmanı şaşırtmak için düzenlenecek böyle bir operasyon Japonları kuzeyden tehdit edecek ve Japon hava-kara güçlerinin ilerlemesini oyalayacaktır. Rusları savaşa girmek için cesaretlendirecek ve Maritime eyaletine giden alternatif deniz rotasını kolaylaştıracaktır. Son olarak ABD'nin Pasifik'teki çıkarlarını koruması amacıyla hava operasyonu yapabilmek için üs seçeneklerinin çoğaltılması sağlanacaktır.²⁰⁰

15 Aralık'ta Stalin-Harriman görüşmesinde Sovyetler Uzakdoğu'da tekrar söz sahibi olmak için niyetini belli etmiştir. Toplantı sonrası Roosevelt'e hitaben yazılan bu bilgi ABD'nin Sovyetlerin amacını daha iyi anlayabilmesini sağlayan en önemli kaynaklardan biridir. Bunun yanında ABD askeri yetkililerinin de Sovyet Rusyası'nın Japonya'ya karşı savaşa girmesi için hazırlamış olduğu stratejik araştırmalar ve memorandumlar bulunmaktadır. Yalta'ya ait brifing belgelerinin (özellikle Küril Adaları ve Sahalin)²⁰¹ ise Roosevelt için hazırlanmış olmasına rağmen ona sunulduğuna dair herhangi bir kayıt yoktur.

4.1.2 Konferansın Ayarlanması

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt 17 Temmuz 1944 tarihinde gönderilen teklif ile Stalin'e konferans talebinde bulundu. Çok gizli ibareli olan notunda Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında yakın bir gelecekte konferansın yapılmasının gerektiğini

²⁰⁰ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 378.

²⁰¹ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 379-388.

ifade ederek olası tarihi de 10-15 Eylül 1944 olarak belirledi. Roosevelt'e göre en uygun yer ise Kuzey İskoçya'dır.²⁰² 22 Temmuz'da gelen cevapta ise Stalin toplantının gerekliliğine katılmakla beraber Sovyet ordusunun geniş bir alanda mücadele ettiğini bahsederek ülkesinden ayrılmasının mümkün olmadığını belirtti. Fakat Sovyet elçisi W. Averell Harriman 24 Eylül'de Başkan'a gönderdiği gizli notunda, hastalığından dolayı doktorların Stalin'e seyahat izni vermediğini yazdı.²⁰³ Daha sonra Stalin ve Churchill ile yapılan yazışmalarda konferansın deniz kıyısı bir yerde toplanmasına karar verildi. Kıbrıs, İskenderiye, İstanbul, Atina, Selanik ve Roma gibi bazı yerler tartışmaya konu olsa da Stalin'in Karadeniz'den öteye gidemeyecek olduğu anlaşılınca kıyı şehirlerinden Yalta, konferans için uygun bulundu. Roosevelt bu tercihi Yalta'nın sahil hattında en iyi konaklama imkânlarına sahip yer olduğunu ve uçuş güzergâhlarına yakın bulunduğunu söyleyerek sebeplendirir. Bu yüzden Yalta Karadeniz'deki en iyi yerdir. Bu süreçte, Harriman konaklama ve toplantılar için uygun mekânların olduğu Yalta'nın Alman işgalinde zarar görmeyen bir şehir olduğunu Başkan'a bildirmişti.

Yalta savaştan önce Kırım'ın güney kıyısında yer alan önemli bir sağlık merkeziydi. 1928 yılında 29.000 kişilik nüfusu olan Yalta'nınüç tarafı dağla çevrilidir. Amerikan delegelerinin konaklayacağı, Yalta'ya 80 mil uzaklıktaki Livadia Sarayı ise eski Rus çarlarının yazın konakladığı bir yerdi. 3 Şubat günü Amerikan heyeti bölgeye ulaşmış ve ertesi gün yapılacak olan görüşmeler öncesi dinlenmiştir.

4.1.3 Yalta Konferansı Tutanakları

4 Şubat 1945 tarihindeki ilk resmi toplantı Livadia Sarayı'nın balo salonunda gerçekleşti. Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla toplam 8 adet resmi (planlanmış) buluşma gerçekleştirildi. Bunun yanında, dışişleri bakanlarının ve askeri yetkililerin de katılımıyla da günlük değerlendirme toplantıları yapıldı. Bu başlıkta 4-11 Şubat tarihleri arasında yapılan bu görüşmelerde Amerika Birleşik Devletleri yetkililerince kayda alınmış tutanaklar incelenecektir. İncelenen tutanakların ana teması Asya kıtasında Japonya ile devam eden mücadelenin değerlendirilmesi ve Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa girebilmesi için

²⁰² United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 3.

²⁰³ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 5.

yapılan müzakerelerdir. Buradaki hedeflenen nokta, görüşmeler sonunda Sovyetlerin çıkarlarını ortayakoyabilmektir. Tutanaklarda Kırım Konferansı olarak geçen ilk resmi toplantı 4 Şubat Pazar günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat: 17.10

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Komiser Molotov
Amiral Leahy	Mareşal Brooke	Amiral Kuznetsov
General Marshall	Mareşal Portal	Polkovnik ²⁰⁴ Khudyakov
Amiral King	Mareşal Alexander	Mareşal Khudyakov
Harriman	Amiral Cunningham	Vyshinski
General Deane	General Ismay	Maisky
General Kuter	Binbaşı Birse	Gousev
General McFarland		Gromyko
		Pavlov

İkinci resmi toplantı 5 Şubat Pazartesi günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 16.00

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Harriman	Bridges	Gousev
Matthews	Wilson	Gromyko
Bohlen	Dixon	Pavlov
	Binbaşı Birse	

²⁰⁴ Slav ülkelerinde Orgeneral ve Mareşal arasında kullanılan bir rütbe.

Üçüncü resmi toplantı 6 Şubat Salı günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 16.15

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Justice Byrnes	Bridges	Gousev
Harriman	Wilson	Gromyko
Matthews	Dixon	Pavlov
Hiss	Binbaşı Birse	
Bohlen		

Dördüncü resmi toplantı 7 Şubat Çarşamba günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 16.10

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Justice Byrnes	Jebb	Gousev
Harriman	Bridges	Gromyko
Matthews	Wilson	Pavlov
Hiss	Dixon	
Bohlen	Binbaşı Birse	

Beşinci resmi toplantı 8 Şubat Perşembe günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 16.15

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Justice Byrnes	Jebb	Gousev
Harriman	Bridges	Gromyko
Matthews	Wilson	Pavlov
Bohlen	Dixon	
Hiss	Binbaşı Birse	

Altıncı resmi toplantı 9 Şubat Cuma günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 16.15

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Justice Byrnes	Jebb	Gousev
Harriman	Bridges	Gromyko
Matthews	Wilson	Pavlov
Hiss	Dixon	
Bohlen	Binbaşı Birse	

Yedinci resmi toplantı 10 Şubat Cumartesi günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 16.50

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Harriman	Jebb	Gousev
Matthews	Bridges	Gromyko
Bohlen	Wilson	Pavlov
Hiss	Binbaşı Birse	
Foote		

Sekizinci resmi toplantı 11 Şubat Pazar günü Livadia Sarayı'nda düzenlendi. Saat 12.00

Katılımcılar:

ABD	BÜYÜK BRİTANYA	S.S.C.B.
Başkan Roosevelt	Başbakan Churchill	(Mareşal) Stalin
Stettinius	Eden	Molotov
Amiral Leahy	Cadogan	Vyshinski
Hopkins	Clark Kerr	Maisky
Harriman	Jebb	Gousev
Matthews	Bridges	Gromyko
Bohlen	Wilson	Pavlov
Hiss	Binbaşı Birse	
Foote	Dixon	

205

²⁰⁵ Katılımcı bilgileri için United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference, 553-558*. Ayrıca, Katılımcılar ile ilgili deyalı bilgi Ek 1'de verilmiştir.

4-11 Şubat arasında 3 ülke dış işleri bakanları da yapılan resmi toplantılara ek olarak Livadia, Vorontsov ²⁰⁶ ve Koreiz'deki Yusupov sarayında ²⁰⁷ günlük toplantılar düzenledi. Amerikan heyetinin Yalta'da olduğu süre içinde posta servisi genelkurmay başkanlık kuryelerince havayolu kullanılarak sağlandı. Washington'dan Kahire'ye, oradan da Kırım'da bulunan Saki'ye ulaştırılan postaların varış süresi dört gündü. Amerikan heyetinin telsiz haberleşmesi Sivastopol'de bulunan *Catocin* ²⁰⁸ ile Washington Radyosu arasında kurulmuştur. Ayrıca konferans süresince Rusça bilen birkaç denizci personel de çevirilere yardımcı olmuştur.

4.1.4 Konferansın Başlaması ve ilk Resmi Temasların Kurulması

Pazar, 4 Şubat 1945

Amerika Birleşik Devletleri Silahlı Kuvvetleri yetkililerinin sabahın erken saatlerinde yaptığı toplantıda tartışılan iki önemli konu vardı:

1. Savaş alanında yapılacak olan harekâtlar hususunda Ruslarla koordinasyon
2. Uzakdoğu meselesine ilişkin Ruslarla yapılacak müzakereler²⁰⁹

Birinci madde İngilizler, Amerikalılar ve Rusları kapsayan ve uzun süreden beri var olan bir problemdi ve toplantı gününe kadar çok az ilerleme kaydedilmişti. İkinci madde ise sadece Sovyetler Birliği ve ABD arasında Uzakdoğu hakkında yapılacak görüşmeleri kapsıyordu. Bu iki konukonferans öncesinde (17 Ocak, 1945) Sovyetler ve İngilizlere sunulmuş fakat Sovyetlerden yanıt alınamamıştı. Pasifik'teki Rus kuvvetlerinin ülke dışındaki stratejik hedefleri ile ilgili konuşmalardan başka Rusların Sibiryaya ve diğer bölgelerdeki harekâtlar hakkında bilgi edinmek isteyebilecekleri de önceden belirtilen bir diğer konuydu.²¹⁰

Toplantının devamında Amerikan askeri yetkilileri ayrıca, siyasi meselelerin üst düzeyde tartışılacağı bir konferansta askeri meselelerin de önemli olduğunu belirterek buna göre hareket edilmesine karar verdiler. Rus askeri yetkilileri ile yapılacak olan

²⁰⁶ İngiliz heyeti Koreiz köyünün 2 mil ötesindeki Alupka'daki Vorontsov köşkünde konaklamıştır.

²⁰⁷ Rus heyeti Koreiz köyünün birkaç mil batısında yer alan Yusupov sarayında konaklamıştır.

²⁰⁸ Amerikan Savaş gemilerinden biri

²⁰⁹ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 562.

²¹⁰ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 424-425.

toplantılarda en büyük çekincelerinden biri ise askeri yetkililere Stalin'in onay vermiş olmasıydı. Zira Stalin'in izin olmaksızın Rus askeri yetkililer ile vaziyeti tartışabilmek zor olacaktı. Bahsedilen bir diğer husus, önceden kararlaştırılan fakat Sovyet tarafının önerilerine de açık olan bazı konuların²¹¹ Başkan'ın ajandasında olması gerektiği idi. Bu konular:

- a) Zamanlama, genel plan ve Sahalin, Kamçatka, Doğu Sibirya ve Mançurya'daki Rus harekâtlarına Amerikan yardımının sağlanması
- b) Doğu Sibirya ve Kamçatka bölgesinde yer alan stratejik hava üslerinin ABD tarafından kullanımı, Sovyetlerin hem üs hem de üslerdeki kuvvetler için lojistik destek sağlayabilme kapasitesi
- c) ABD için Sibirya'da hava ve haberleşme imkânlarının sağlanması
- d) Milepost²¹² operasyonu için gereksinimler ve programının ilerleyişi ve
- e) Sibirya'da görevli ABD kuvvetlerinin ve Rusların Pasifik ötesindeki ikmal ihtiyaçlarıdır.

Liderlerinin yapacağı ilk resmi toplantı öncesi Başkan Roosevelt ile danışmanları arasında yapılan toplantıda müttefik birlikler ve Ruslar arasında günlük iletişim kurulmasının gerekliliğidir. Konferansın genelinde ise mümkün olduğunca çabuk bir şekilde fikir birliğine varılmalı ve ayrıntılı prosedür daha sonra hazırlanmalıdır.

Daha önceden ABD adına Stettinius ve İngiltere adına Eden'in Malta'da yapılan görüşmede üzerinde anlaşmış olduğu belirli konular vardı. Danışmanların da Başkana belirttiği üzere konferans boyunca Churchill ve Stalin ile tartışılması gereken 7 temel konu vardı:

1. Savaş sonrası kurulacak uluslararası örgütler: Bu konuyla ilgili olan ilk mesele bir sonraki konferansa katılması için hangi ülkelerin davet edileceği ve konferansın nerede olacağı hususu
2. Savaş bitiminden kalıcı bir örgüt kuruluncaya kadar olan boşlukta faaliyet göstermesi için acilen Avrupa Yüksek Kurulu'nun kurulması
3. Almanya'nın politik ve ekonomik durumu:

²¹¹ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 393-394.

²¹² Japonlara karşı savaşta Sovyet güçlerinin kullanılması için Sibirya'da malzeme depolanabilmesi operasyonunun kod adı.

- a) İşgal bölgelerinin ve askeri teçhizatın kontrolüne ilişkin son kararın derhal alınması.
 - b) Sınırlar: Kesin ve ayrıntılı taahhütlerin o anda yapılamayacağı tahmin ediliyordu.
 - c) Azınlıklar: Mümkün olduğu kadar komşu devletlerle rastgele azınlıkların kitleler halinde yer değiştirmesine karşı çıkılmalıdır. Yer değişimleri uluslararası bir gözlem dâhilinde yapılmalıdır.
 - d) Uzun vadeli ekonomik politikalar.
4. Polonya meselesi
 5. Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'da müttefik kontrol komisyonlarının kurulması
 6. İran ilişkileri meselesi
 7. Çin²¹³

Toplantıda, büyük ihtimalle Stalin'in Pasifik savaşından ne elde edeceği konusu üzerinde duracağı ve muhtemelen Küril Adaları ile Sahalin'nin güney yarısını isteyebileceği; Dış Moğolistan'daki mevcut durumu korumak ve Dalian'a²¹⁴ giden demiryolunu da elde etmek isteyebileceği belirtildi.

Pazartesi, 5 Şubat 1945

Amerikan askeri yetkililerin sabahleyin katıldıkları toplantıda dört ana gündem maddesi vardı. Bunlardan biri Rusya'nın Japonya'ya karşı savaşa girmesidir. Toplantının bu bölümünde Sovyetlerin askeri yetkililerine verilmek üzere Japonya'ya karşı olan savaşa dair memorandum hazırlanması isteği vardır. Birinci memorandum ABD keşif heyetinin Kamçatka'ya girişi için üzerinde tamamıyla anlaşılmasını ve dolayısıyla Sovyetlerin onayını talep eden memorandumdur;

- a) Keşif heyetinin bölgenin her yerine ulaşım izni olması,
- b) Bölgedeki bütün ulaşımın Sovyetler tarafından sağlanması,
- c) Yerel Sovyet güçlerinin gerekli tüm bilgiyi ve yardımı sağlaması,
- d) Keşif heyeti ve ABD askeri yetkilileri arasında bağımsız ve hızlı bir haberleşme sisteminin Sovyetler tarafından ayarlanması ve izin verilmesi.

²¹³ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 566-568.

²¹⁴ Güney Mançurya'da, Çin'e bağlı Liaoning eyaletinde yer alan liman şehri.

İkinci memorandumda Moskova'da ortak planlamanın başlatılmasının tatmin edici olduğu, ayrıca Japonların bozguna uğratılması için yapılacak harekâtların planlaması ve koordinasyonu için son derece önemli olduğu belirtildi. İçerikte ise oluşturulan bu ortak grup üyelerinin arasında veri, fikir ve bilgi değişiminin tamamen dürüst ve samimi bir şekilde yapılması ve hızlandırılması için iki tarafın da daha fazla özen göstermesi gerektiği ifade edildi²¹⁵ ve bu memorandumlar Amiral Leahy tarafından Sovyet yetkililerine gönderildi. (5 Şubat, 1945)

Fakat memorandumların Sovyetler tarafından anlaşılamayacağı endişesi mevcuttu. Bu sorunun çözümü için memorandumun Moskova'daki Amerika Birleşik Devletleri özel planlama uzmanlarına hazırlatılması ve böylece Ruslar tarafından anlaşılabilir hale getirilmesi seçenek olarak belirtildi. Zaten bu uzmanlar daha önce Rus yetkililer ile görüşme yapmıştı; hazırlanacak olan memorandum sayesinde planlama grubunun işinin daha da hafiflemesi amaçlandı. Fakat bazı Japonların Kamçatka bölgesinde kalmasına izin verildiği için keşif yapılması gecikmişti. Japonlar bölgeden çıkarılır çıkarılmaz uzmanların bu bölgeye seyahat edebilmeleri için izin alınabilecekti. Sonuç olarak hazırlanacak olan memorandumun onaylanması ve ikili görüşmeler için Ruslara verilmesi önemlidir. Ayrıca burada önemli olan iki meseleden biri Rusların, Pasifikte bir ikmal hattı isteyip istemedikleri, diğeri de Doğu Sibirya'da Birleşik Devletler hava üssünün kurulması hakkında Sovyetler ile mutabakatın sağlanmasıdır. Bu soruların cevapları kesinlikle Stalin'den alınmalıydı.

Bu amaçla, Başkan Roosevelt'in Stalin'e sunması için şu memorandum hazırlandı:

Aşağıdakiler, ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın bu konferansta ilk olarak cevaplanmasından memnun kalacağı önemli iki askeri soruydu;

- a) Rusya ile Japonya arasında savaş çıktığı anda, Pasifikten Doğu Sibirya'ya kadar gidecek bir ikmal hattı gerekli mi?
- b) Amerika Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri'nin Komsomolsk-Nikolaevsk bölgesinde ya da daha uygun bir alanda Rus harekâtlarını tehlikeye atmadan

²¹⁵ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 765.

çalışabilen ve ikmal edilebilen hava üsleri kurmasına izin verileceği garanti edilecek mi?²¹⁶

Amerika tarafından oldukça tatmin edici bulunan bu memorandum Rus yetkililer ile tartışıldıktan sonra ana hatlar belirlenecek ve Başkan Roosevelt'ten Stalin'in hızlı bir şekilde onayını veya itirazını almasını talep edilecekti.²¹⁷ Rus yetkililer zaten ABD güçlerinin Doğu Sibirya'ya hareketini onaylamamıştı ve muhtemelen de üst mertebenin doğrudan onayı olmadan fikirlerini değiştirmeyeceklerdi.

Öğlen saatlerinde buluşan ABD, Büyük Britanya ve SSCB askeri yetkilileri ilk üçlü toplantıyı gerçekleştirdiler. Toplantıda Uzakdoğu'yu ilgilendiren tek karar bir sonraki gün öğle vaktinde Uzakdoğu'daki savaş üzerine bir tartışma yapılmasıydı. Amerikan tarafı memnuniyetle Sovyetlerin sorularını cevaplayabileceğini belirtti, Sovyet tarafı da Uzakdoğu'daki durumun ve harekâtların tartışılmasına olumlu yanıt verdi.

Salı, 6 Şubat 1945

a) Pasifik Operasyonları

ABD, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği askeri yetkililerin gerçekleştirdiği üçlü toplantının gündem maddelerinden birisi de Pasifik'teki harekâtlardır. Almanya ve Japonya'ya karşı savaşı yürütürken belirlenen genel prensipler iki ülkeyi de mümkün olan en yakın tarihte yenmek, Almanya'nın ana düşman kabul edilmesi ve Japon kuvvetlerini yenmek için sürekli ve mütemadiyen baskının devam etmesi şeklindeydi.

Avrupa'dan gelecek olan kuvvetler Japon güçlerine son bir saldırı için yönlendirilmeliydi. Henüz belirlenmiş bir takvim olmasa da mümkün olduğunca ve eldeki olanaklar izin verdikçe çaba gösterilmelidir. Yapılan harekâtlarda ise mevcut sıkıntılar, taşımanın (nakliye) olmaması, hizmetteki (servis) kesinti ve yardımcı birliklerin olmamasıydı.

Genel olarak birliklerin 6 Şubat tarihindeki mevcut ilerleme hattı Attu, Marianas ve Luzon'u kapsamakta ve buna ek olarak Çin Formoza, Ryukyu adaları ve hatta Japonya sahilinin bile deniz ve hava kontrolü sağlanmış durumdaydı. Bölgedeki çatışma ise

²¹⁶ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 594.

²¹⁷ Belge Roosevelt tarafından 5 Şubat, 1945'te Stalin'e gönderildi.

Japonya'ya 1,500 deniz mili uzaklıktaki Luzon adasında gerçekleşmekteydi. Japonlar ana karadan uzakta savaşmayı tercih etse de Japon donanmasına, hava kuvvetlerine ve sevkiyatına hala kayıplar verdirme mümkündür ve bunun için İngiliz Pasifik Filosu 15 Mart tarihinden itibaren harekât için hazır olacaktır.

Gelecek harekâtlarda Filipinlerin kurtarılmasına devam edilmesi ve Çin sahili ve Formosa bölgesi de dâhil olmak üzere Çin'in kuzey kısmında sevkiyat ve düşmana ait hava gücünü men edecek bir hava üssünün Luzon'da kurulması teklif edildi. 19 Şubat'ta Birleşik Devletler kuvvetleri, Japonya'daki ağır bombardıman uçaklarının baskınlarına eşlik eden kuvvetlerin üssü olarak kullanılan Bonin Adalarını ele geçirdi. Nisan başında, hava kuvvetleri ve gelişmiş donanma üssü kurulması ve ayrıca Japonya'ya hava ve deniz kuşatmasını yoğunlaştırmak amacıyla Ryukyu adalarından biri olan Okinawa'ya doğru gidileceği öne sürüldü.

Hiçbir karar alınmamasına rağmen Japonya'nın hava ve deniz kuşatmasını yoğunlaştırıp üssü genişletmek amacıyla Chusan takımadalarına girmek için harekât planlaması yapılıyordu. Bu girişim Yangtze'nin büyük suyolu da dâhil Shanghai-Hankow bölgesindeki iletişimi kesmeye yardımcı olacaktı. Kuzey Pasifik'teki hava harekâtları ise Aleut adaları ve Küril Adaları bölgesinden yürütülüyordu. Bu sırada elverişsiz hava koşullarından dolayı Kamçatka bölgesindeki ABD hava araçlarının kötü inişlerden kaynaklı sorunlarda Sovyet yetkililerin yardımı da olmuştur.

Yaklaşık bir yıldır süren keşifler ve çalışmalarla, zorla ele geçirilecek olan Küril adaları boyunca güvenli bir deniz yolu oluşturabilme ihtimali hala devam ediyordu. Bu bölgenin önemi havaalanı kurulabilmesine uygun bir coğrafi yapısı olmasından kaynaklanıyordu. Fakat Küril Adaları'ndan birinin bile 1945 yılı içinde ele geçirilebilmesinin yeterli imkânlar dâhilinde mümkün olduğu belirtilmiştir.

Bu kısımda değinilecek bir diğer nokta Amerikan askeri bakış açısını yansıtan, Avrupa'daki güçlerin Pasifik'e mümkün olduğunca en hızlı şekilde hareket edebilmesine yönelik planlardır. Avrupa'da savaşın bitiminden bir hafta sonra Pasifik'e doğru hareket edilmesi ve güçlerin tamamen Pasifik'e aktarılması çok uzun sürecektir. Önce hava kuvvetlerinin aktarılması gereklidir. Hava kuvvetlerine ilgili birimlerin de eşlik etmesi sağlanarak gerekli destek verilecek ve Pasifik'e ulaşan birimler diğer

askerler için üsleri hazır edeceklerdir. Bu yüzden Almanya'ya karşı yapılan savaşın tahmini bitiş tarihini bilmek bu planların hazırlanmasını netleştirecekti.

Amerikan görüşüne karşı Antonov Uzakdoğu meselelerinin önce liderler tarafından konuşulmasının uygun gördüğünü belirterek bu konuda görüş bildirmemiştir.

Ayrıca Japon uçak endüstrisinin öncelikli hedef olarak seçildiği ve uzun menzilli ağır bombardıman uçaklarınca -B-29's²¹⁸- Avrupa'daki savaş süresince kullanılan harekât planlarına benzer bir plan kullanılarak bombalanmasına devam edildiği belirtildi. Yaklaşık 350 adet B-29's uçağına sahip olan hava kuvvetleri bu rakamın üçte biri kadarını 1944 Mayıs ayından beri Çin'deki üslerde, geri kalanını ise 1944 Temmuz ayından beri Marianas'taki²¹⁹ üslerde kullanmaktaydı. Bu bölgede harekâta hazır B-29's uçaklarından oluşan 1800 adetlik hava gücü oluşturulması bekleniyordu. Bu hava gücünün gerçekleştirdiği son harekât ise bir önceki Pazar günü yapılan Kobe²²⁰ saldırısıydı. Bu uçaklardan oluşan küçük grupların gerçekleştirdikleri harekâtlarla beklenen sonuçlara ulaşmıştır.

b) Burma ve Çin'deki Operasyonlar

1944 yılında Japonlar Kuzey Burma'da ciddi bir saldırı yaptı ve bu saldırı İngiliz kuvvetlerine yardım eden Hindistan'daki Amerikalı askeri yetkililerin eğittiği ve Amerikan yönetiminde bulunan Çinli askerlerce durduruldu. Böylece Japonlar geri çekilmek zorunda bırakıldı. Kuzey Burma yolu sayesinde Çine' giden yol artık açıktı. Bu yol ile motorlu taşıtlar ve silahlar Çin'e ulaştırılabilecekti. Burma'daki harekâtlar Japonları Burma'dan tamamen çıkarma amacıyla güneye doğru devam ediyordu. Böylece Japonlara karşı sonraki harekâtların düzenlenebilmesi için uygun bir üs daha elde edilecekti. Buna ek olarak İngiliz Deniz Kuvvetleri Pasifik'teki harekâtlarda yer alması için sevk edildi. Sumarta Adası'ndaki Palembang'te yer alan petrol hedeflerine Carrier²²¹ saldırıları düzenlendi. Ayrıca İngiliz kuvvetleri Mandalay bölgesinde ve batısında Amerikan ve İngiliz hava araçlarının desteğiyle harekâtlar gerçekleştiriyordu.

²¹⁸ Boeing 29 Superfortress: II. Dünya Savaşı'nda Amerikan Hava Kuvvetleri tarafından kullanılan bombardıman uçağıdır.

²¹⁹ Büyük Okyanus'un batısında, Filipinlerin 2400 km doğusunda yer alan ABD'ye bağlı adalar topluluğı.

²²⁰ Japonya'nın Honshu adasında bulunan bir şehir.

²²¹ Amerikan ordusu tarafından kullanılan hava aracı.

Japonların daha önceden saldırdıkları Çin'e giden ikmal hattı sadece Burma'daki İngilizler tarafından değil, Burma'daki Çin kuvvetleri ve Çin'e ikmal için destek veren Amerikan hava araçları tarafından da kullanılıyordu. Ayrıca bölgenin coğrafi elverişsizliğine rağmen Ocak ayında Himalayalar üstünden 44.000 tonluk destek sağlanmıştır. Burma'daki havaalanından hem gündüz hem gece, her iki dakikada bir nakliye uçağı havalanmıştır.

Çin askerlerinin askeri malzemeleri iyi olmadığı için hazır yol açılmışken araç gönderebilmek daha kolay olacaktı. Zaten ulaşım araçları ve nakliye araçları kırık dökük olan Çin'e bu şartlar altında, Sovyetlerin 500 kamyon ile destek olup olamayacağı sorulduğunda Sovyetler buna olumlu cevap vermiştir. Deniz kuvvetlerinin Çin kıyısına yaklaşmasından dolayı Çin'deki harekâtların önemi artıyordu. Amerikan güçlerinin burada yapmış olduğu yardım (44 bin tonluk) General Marshall'a göre tarihteki en büyük başarının tamamlanması anlamına geliyordu. Böyle bir başarı karşısındamasanın etrafında oturanlarla işbirliği yapmak nispeten daha kolay olacaktı.

General Antonov'un Burma'daki harekâtların birinci derecede mi yoksa ikinci derecede mi değerlendirildiği sorusuna ise Burma'daki harekâtların tamamının Japon güçlerinin hepsinin Burma'dan temizlenmesi amacı taşıdığı karşılığı verildi.

Antonov'un diğer bir sorusu, Uzakdoğu ve Avrupa'da kesin sonuç alabilmek için yeterli kuvvet olduğu düşünülürse, ana cephenin konsantrasyonu ek kuvvetler sağlanarak Avrupa'daki savaşı ve Japonya'ya karşı yapılan savaşın bitimini hızlandırıp hızlandırmayacağıydı. Bu soruya verilen cevapta Burma'da çoğunlukla büyük kısmı Hindistan'dan gelen yerel güçlerin kullanıldığı ifade edilmiştir. Ancak Hindistan'ın doğu sınırlarını korumak ve aynı zamanda Çin'e bir kara yolu açılması gerektiği de belirtilmiştir. Yapılmak istenen bütün harekâtların tatbik edilebilmesi için çok daha fazla güç gerekliydi. Önceden de bahsedildiği gibi Japonya'ya karşı savaşı bitirmek için Almanya ile olan savaşın tamamlanmasından sonra mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kuvvetleri transfer edebilmeye yönelik planlar hazırlanmıştır. O ana kadar Almanya birincil, Japonya ise ikincil düşman olarak görülüyordu (ta ki Almanya bütün kuvvetleriyle yenilene kadar).

Amerika Birleşik Devletleri'nin politikası hem Burma'daki harekâtlarda hem de Çin'deki mevcut rejimin sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Askeri açıdan Çin'in tamamı Japon kontrolüne girmiş olsaydı çok daha büyük bir sorun ortaya çıkabilirdi. Nakliye uçakları haricinde sadece küçük Amerikan kuvvetleri kullanıldı. Bu harekâtların Pasifik'te kalmaması zorunluydu. Bu durum Japonların söz konusu alanlarda sağlam bir hat oluşturmasına olanak sağladı. Savaşın ilk yılında Pasifik'teki güçlü deniz kuvvetlerine yardım etmek için sadece küçük bir kara ve hava gücü mevcuttu.

Antonov Birleşik Devletleri'nin Pasifik'teki denizaltı harekâtları hakkında bilgi edinmek istediğinde Amiral King bu soruya Amerikan denizaltı kuvvetlerinin Japon sevkiyat gemilerinin en çok olduğu bölgelerde harekât yapıldığını söyleyerek cevap vermiştir. Ana denizaltı gücü, Hawaii üssünü ana üs olarak kullanmış ve genellikle 20° Kuzey enleminde görev yapmıştır. Daha uzaktaki denizaltı gücü Avustralya'daydı ve ciddi miktarda İngiliz denizaltısıyla desteklenmekteydi. Bu güç Doğu Hint Adaları'nda görev yapmaktaydı. Pasifik'teki müttefik denizaltılar Japon gemilerinden oldukça ağır geçiş ücreti almıştı fakat sonraları bu ücret düşürüldü. Japonların buradaki kayıpları denizaltılar, hava araçları ve deniz yüzeyinde bulunan taşıtlar olmuştur. Amerika'nın denizaltı kayıplarının oranı ise ayda iki tane olacak şekildedir. Bu oran oldukça durağandır. Ayrıca Amerikan denizaltı harekâtları da gittikçe artmaktadır. Kesin olan bir şey var ki harekâtlar Japonlara ne kadar yakın olursa sadece denizaltılar için değil hava, deniz ve kara kuvvetleri için de o kadar çetin olmaktadır.

Rus yetkililerin denizaltılar hakkında öğrenmek istedikleri bir diğer husus, Amerikan denizaltılarının Japon Denizi'nde de faaliyet göstermesinin planlanıp planlanmadığıdır. Buna olumsuz yanıt verilmiştir. Amiral Kuznetsov Japonların deniz ulaşım hatlarını Japon Deniz'ine kaydırmayı teklif etmiş ve buna cevap olarak bu tür bir hattın Manchuria ve Kuzey Çin sahillerinde zaten mevcut olduğu belirtilmiştir.

4.1.5 Uzakdoğu'ya İlişkin Görüşmeler ve Pazarlıklar

Çarşamba, 7 Şubat 1945

Sovyet yetkililer ile görüşülmesi için buluşma teklif edilmesine karar verildi. Rus General Antonov'a iletilen teklif 8 Şubat'ta saat 15.00'da gizli bir toplantı yapılmasını öngörüyordu.

Çarşamba gününe ait tutanaklarda, bu çalışmanın konusu ile ilgili kapsamlı başka bilgi bulunmamaktadır. Liderler Çarşamba günü yaptıkları toplantıda Almanya'nın parçalanması, Polonya, Birleşmiş Milletler, Fransa'ya Almanya'dan bölge verilmesi ve Fransızların Kontrol Komisyonuna katılımı konularını görüşmüştü.

Perşembe, 8 Şubat 1945

Sovyetler Birliği ile yapılacak olan birinci görüşme öncesinde askeri yetkililer toplanmıştı. Sovyetlerin Amerika çıkarına olan konuları tartışmak istememesine rağmen bu toplantıya katılmak istiyor olmaları iyiye işaret olarak yorumlandı. Sovyetlere planlamacılar yoluyla yaklaşmanın tercih edilmesi gerektiğini savunan Amiral King'e General Deane de katıldı fakat Sovyetler önce girişimde bulunup öneri getirmezlerse kesinlikle Milepost operasyonunun durumu hakkında tartışılmasını onaylamadı. Ayrıca hava taşıtları gereksinimini karşılayamayacak olan stratejik bir Rus hava gücü oluşturulması teklifinden de vazgeçilmesini önerdi. Bunun yanında harekâtlar sırasındaki hava raporlarının da tatmin edici olmadığı ve Sibiry'a'daki meteoroloji istasyonlarının sayısında artış yapılması istenmeliydi. Sovyetlerin zaten Sibiry'a'da istasyon kurarken ulaşım ve haberleşme imkânlarının olmayışından dolayı gözle görülür zorluklarla karşılaştığı biliniyordu. Kendi personel ve ekipmanlarını kullanan Sovyetlere eğer daha fazla istasyon kurulması önerilecekse, Amerikan ekipmanlarının kullanılabilmesi de belirtilmeliydi. Toplantı sonunda 7 Şubat tarihli J.C.S.²²² 1227/4 ve 1227/5 sayılı kayıtların Sovyetlerle yapılacak olan görüşmede kullanılmasına karar verildi.

J.C.S. 1227/4 sayılı memorandum askeri planlamacılar tarafından hazırlanmıştı. Memorandum 5 Şubat'ta Stalin'e sorulması istenen Sibiry'a'daki ikmal hattı ve ABD

²²² Milli Savunma Bakanlığı içinde bir heyet.

Hava Kuvvetleri'nin üs kurmasına ilişkin sorularını kapsamaktadır. Bunlardan ikinci soruya²²³ eğer olumlu cevap verilirse Amerikan keşif ekibinin Komsomolsk-Nikolaevsk bölgesine erken bir tarihte girişi için anlaşma yapılmalıdır. Bunun yanında aşağıda listelenen konular hakkında sorular sorulacaktı:

1. Rusya'nın Almanya ile olan savaşın bitiminden 3 ay sonra Japonya'ya karşı savaşa gireceği varsayılırsa -ki Ekim ayında Stalin öyle söylemişti- yılın o zamanında Sibirya'daki hava durumunun nasıl olacağı
2. Japonya ile savaş başladığında Kamçatka'yı savunurken ABD'nin yardımına ihtiyaç olma ihtimali
 - Japonya ile savaş başlamadan önce Kamçatka'daki üsleri, özellikle hava üslerini geliştirmeyi düşünüp düşünmedikleri
 - Daha önce Kamçatka keşif grubu hakkında gönderilen memorandum ile ilgili görüşleri²²⁴
3. Doğu Sibirya planları ile ilgili olarak, Güney Sahalin'i işgal niyetinin olup olmadığı
 - Eğer işgal edilecekse La Perouse Boğazı'nın gemilere açılıp açılmayacağı
4. Moskova'da oluşturulan gruba yapılacak katkılar
5. Hava operasyonları yapabilmek için hava raporlarına olan ihtiyaçtan dolayı daha fazla meteoroloji istasyonu kurulması
6. Milepost operasyon hakkındaki gelişmeler

Yapılacak olan görüşmede bu maddeleri ifade ederken Amerikan tarafının açıkça vurgulaması gereken bazı noktalar vardı;

- a) 1945'te, Kuzey Pasifik'te çıkarma harekâtının mümkün olmadığı,
- b) Eğer Ruslar Kuzey Pasifik'ten ikmal hattı yapılmasını isterse, karşılığında Doğu Sibirya'daki hava kuvvetlerine kolaylıklar sağlanması.

J.C.S. 1227/5 sayılı memorandum ise Sovyetlerin yorumlarının ve fikirlerinin öğrenilmesi amacıyla önceden hazırlanmıştı. Sovyetler ile yapılacak görüşmelerde sorulmak üzere hazırlanmış sorular şunlardır:

²²³ 5 Şubat görüşmesinin olduğu başlık, 2. b şıkkı.

²²⁴ 5 Şubatta gönderilen birinci memorandum.

1. Daha önceden konuşulmuş,²²⁵ Sovyetlerin Uzakdoğu'daki operasyonları ile ilgili değişiklik var mı?
2. Japonya ile savaş başladıktan sonra Sovyetlerin Pasifik ikmal hattına ihtiyacı olacak mı?
3. Komsomolsk-Nikolaevsk bölgesindeki ABD Hava Kuvvetlerinin operasyonu için onay verilecek mi?
4. Kamçatka'nın savunması için ABD güçlerine ihtiyaç var mı?
5. Sovyetler Doğu Sibirya ve Kamçatka'da Amerikan stoklarının depolanması, inşası ve alınmasında savaştan önce hazırlık yapacak mı?
6. Kamçatka keşif heyeti 15 Şubat 1945'te Fairbanks'tan hareket edebilir mi?
7. Sovyetler Güney Sahalin'i işgal edecek mi, ne zaman edecek, La Perouse boğazından geçişlere izin verilecek mi?
8. Moskava'da ortak bir planlama grubunun oluşturulmasına karşılıklı teminat verilecek mi?

a) Roosevelt-Stalin Görüşmesi

ABD'nin Pasifik bölgesine uzaklığı dolayısıyla sağlıklı bir planlama yapabilmesi için cevaplanması gereken soruları vardı. Bu yüzden Roosevelt-Stalin görüşmesinden yarım saat önce Uzakdoğu'daki askeri problemlerin tartışıldığı bir görüşmede ABD tarafı hazırlamış olduğu memorandumları Sovyetlere sundu. Fakat Sovyetler adına konuşan General Antonov Uzakdoğu ile ilgili karar verme, söz verme veya kesin cevaplar verme yetkisi olmadığını ifade eden Antonov, sorular hakkındasadece şahsi fikrini söyleyebileceğini belirtti.

Daha sonra 8 Şubat saat 15.30'da Roosevelt-Stalin görüşmesi gerçekleşti. Görüşmede Avrupa'daki durum da tartışılmıştır. Bu çalışmanın konusunu ilgilendiren başlıklar ise Uzakdoğu'daki hava üsleri, Rusya'nın Uzakdoğu'da ne istediği ve vesayet sistemidir.²²⁶

1. Uzakdoğu'daki hava üsleri

Manila'nın kaybedilmesinden sonra Pasifik'teki savaş yeni bir sürece girdi. Amerikan tarafı Bonins ve Formosa adaları yakınlarında üsler kurulmasını ve Japonya'ya ayrıca

²²⁵ General Deane ve Sovyet elçisi Harriman'ın Sovyetler ile yaptığı görüşme.

²²⁶ Trusteeships orijinal kelime: Birleşmiş milletler adına bir bölgenin yönetilmesi anlamında Kore için kullanılmıştır.

bir bombalı saldırı yapılmasının yanında, Japon adalarının işgaline gerek olmadığını ve işgalin kesinlikle gerektiği takdirde yapılması gerektiğini belirtti. Roosevelt 400.000 kişilik Japon ordusunun ve Amerikan hayatının kurtulması için Japonya'nın yoğun bir şekilde bombalanması ve yerle bir edilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Stalin ise ABD'nin Komsomolsk ve Nikolaevsk'te üslere sahip olmasına karşı olmadığını ve ilkinin Amur Nehrinin daha aşağısındaki bir alanda, ikincisinin ise girişinde kurulabileceğini söyledi. Fakat Kamçatka'daki üs göz önünde tutulduğunda, Japon Konsolosu'nun varlığı önemli kararlar almayı zorlaştıracağından dolayı bu meseleyi ertelemek zorunda kalma ihtimali vardı. Pasifik ikmal hattı meselesi de Stalin'in isteği üzerine detaylıca açıklandı ve Doğu Sibirya'dan Sovyetlere ulaşmanın kolay olduğu savunuldu.

2. Sovyetlerin Uzakdoğu Üzerindeki İstekleri

Uzakdoğu'daki askeri sorunların tartışılması esnasında önemli meselelerden biri de Sovyetlerin Japonya ile savaşa girmesinin karşılığında öne sürdüğü şartlardır. Daha önce Harriman ile bu konuyu görüşen²²⁷ Stalin'e, savaş sonunda Sahalin'in güney kısmı ve Küril adalarının verilmesi konusunda bir zorluk çıkmayacağı belirtildi. Zaten Tahran Konferansı'nda Sovyetlerin Uzakdoğu'da sıcak deniz limanlarına sahip olabilmek ihtimali konuşulmuştu. Bu sebeple Güney Mançurya demiryolunun sonunda yer alan, Kwantung Yarımadası'ndaki Dalian limanı'nın verilmesi uygundu. Fakat bu konu henüz Çin lideri Chiang Kai-Shek ile görüşülmemişti.

Sovyetlerin bu limanı elde edebilmesinin iki yöntemi olduğu ifade edildi. Biri Çin'den karşılıksız kiralama ve ikincisi Dalian limanı'nı uluslararası bir komisyonun yönetiminde serbest bir liman yapmaktır. Roosevelt Hong Kong'a ilişkin problemler yüzünden ikinci seçeneği daha makul bulmuştur. Çünkü İngiltere'nin Hong Kong'un egemenliğini Çin'e devretmesini ve böylece uluslararası bir liman olabileceğini düşünüyordu. Fakat Churchill'in buna şiddetle karşı çıkacağı da biliniyordu.

Diğer bir sorun ise Rusya'nın Mançurya demiryollarının kullanılması ile ilgilidir. Rus çarlarının bu yolu Manchouli'den Harbin'e, Dalian'dan Port Arthur'a, ayrıca Harbin'den Nikolsk-Ussurisk'in doğusuna, Khabarovsk-Vladivostok çizgisine kadar

²²⁷ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 378-379.

kullandığı ifade edilse bile Amerikan tarafı bu konuların Chiang Kai-Shek ile görüşülmediğini belirterek iki yöntem konusunda ısrar eder; Rus kullanımı için kiralamak, ya da bir Çinli bir Rus'tan oluşan komisyon düzenlemek.

Bu durum karşısında Stalin isteklerinin kabul edilmediği takdirde Sovyet halkına neden Japonya ile savaşa girdiğini açıklamakta güçlük çekeceğini belirterek Almanya örneğini verdi. Almanya'nın Rusya'nın varlığı için açık bir tehdit olduğunu anlayan Sovyet halkına, aralarında büyük bir sıkıntının olmadığı Japonya ile savaşa girilmesinin nedenini anlatmak zor olacaktı. Fakat bu istekler karşılanırsa Sovyet halkı ulusal çıkarlarını anlayacak ve verilen savaş kararı daha kolay açıklanabilecekti.

Bu kararların Çin ile konuşulması durumunda bütün dünyanın öğreneceğini düşünen Roosevelt'e Stalin destek verdi ve Chiang Kai-Shek ile daha sonra görüşülmesi uygun bulundu.

3. Vesayet sistemi (Trusteeships)

Roosevelt'in isteğiyle Kore için Sovyetler'den, ABD'den ve Çin'den birer temsilci oluşturulması gündeme geldi. Bu konu hakkında daha önceki tek tecrübe Filipinler'de kazanılmıştı. İnsanların kendi kendini yönetebilmesinin yaklaşık 50 yıl olarak öngörüldüğü Filipinler örneğinde, Kore'de bunun 20-30 yıl sürebileceği belirtildi. Sürenin ne kadar kısa olursa o kadar iyi olacağı ve Kore'ye yabancı birliklerin aktarılması gerektiğini de belirten Stalin'e ise Roosevelt karşı çıktı.

Kore gibi Hindi Çin²²⁸ için de böyle bir sistemin gerektiğini belirten Roosevelt bölgenin önemini belirtmiştir. Bu fikre katılmayan İngiltere ise Burma'daki kazanımlarının etkilenmesinden çekinerek bölgeyi Fransızlara vermek istedi. Stalin ise mevcut durumda zaten Burma'yı bir kere kaybeden İngiltere'nin bölgeyi koruyabilecek doğru güç olmadığını ifade etti. Bu konunun dışında Çin'in iç meselelerinin de tartışıldığı toplantıda Çin'in ayakta kalabilmesi için Amerikan tarafının uğraşları ifade edilmiştir. Çin'in hayatta kalacağını düşünen Stalin ise Chiang Kai-Shek gibi yeni liderlere ihtiyaç olduğunu hatta Kuomintang içinde iyi insanlar olmasına rağmen neden ortaya atılmadıklarını da merak ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca komünistler ile Chungking hükümetini kuzeyde bir araya getirme yolunda büyük ilerleme sağlandı. Daha önceden

²²⁸ Kamboçya, Laos, Malezya, Myanmar, Singapur, Tayland ve Vietnam'ı kapsayan coğrafi bölge.

Japonlara karşı oluşturulan birliktelik devam etmediği için Kuomintang ve Chungking hükümetinin birlikte hareket etmesini sağlamak Chiang Kai-Shek'in amacı olmalıydı.

Cuma, 9 Şubat 1945

Saat 11 sularında İngiltere ve ABD askeri yetkililerinin yaptığı toplantıda Roosevelt ve Churchill'e sunulmak üzere konular belirlenmişti. Öğlen yapılan toplantıda Roosevelt ve Churchill bir araya gelip durum değerlendirmesi yaptı. Askeri yetkililerin ortaklaşa hazırlamış olduğu rapor²²⁹ Roosevelt ve Stalin'e sunuldu. Savaşın genel amacı Rusya ve diğer müttefikler ile birlikte hem Almanya'nın hem de Japonya'nın koşulsuz teslim olmasını sağlamak olarak belirlendi. Savaşın sürdürülmesi için genel stratejik konsepti, bu konsepti destekleyebilecek temel girişimleri ve bunun düzenlenmesi için gerekli şartları içeren bu rapor iki liderin de Yalta Konferansı'nda üzerinde anlaştıkları metnin özetini içermektedir. Bu rapor temel alınarak Japonya'ya karşı yapılan savaşta belirlenen stratejik noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Japonya'ya karşı yapılan savaş konusunda Japonya'yı koşulsuz teslim zorlamak için her iki tarafın da üzerinde anlaştıkları genel amaçlar şu şekilde açıklanabilir:
 - a. Japonya'nın direncini kırmak için deniz ve hava ablukası oluşturmak, yoğun hava saldırıları düzenlemek ve Japonya'nın hava ve deniz kuvvetlerini yok etmek
 - b. Japonya'nın endüstriyel merkezindeki hedefleri istila etmek ve onlara el koymak.
- 2- Pasifik bölgesinde yapılacak olan harekâtlar için ABD'nin hazırlamış olduğu planların ve operasyonların uygulanması²³⁰
- 3- Hindistan-Burma'daki ABD varlığının Güneydoğu Asya'daki operasyonlar için üzerinde anlaşılan konular:
 - a. Birleşik Devletlerin Çin ve Hindistan-Burma hareket alanındaki birincil askeri amacı Çine yapılacak yardımın büyük ölçüde kesilmemesi ve Japonya'ya karşı operasyonlarda bölgenin ve kaynakların tamamının kullanılmasına izin vermek olacaktır. Böylece doğrudan ya da dolaylı olarak Çine destek sağlamak için Hindistan-Burma'da ABD kaynakları konuşlandırıldı. Bu güçler ve kaynaklar sadece Çin'deki Çin ve ABD kuvvetleri ile iletişimin temelini ve hattını yönetmek için değil aynı zamanda Çin'e

²²⁹ C.C.C. 776/3 sayılı rapor: detaylar için United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 827.

²³⁰ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 395-396.

gönderilmesi gereken malların arttırılması ve Çin'in kullanımı için acil bir rezerv oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

b. ABD, Hindistan-Burma'daki kaynaklarının SACSEA tarafından kullanımı için yapılmış anlaşmada değişiklik olmadığını belirtti.

- 4- Burma'daki mücadelenin ilerleyişi gözden geçirildi ve SACSEA'nın uygulayacağı talimatlar üzerinde anlaşıldı²³¹.
- 5- Almanya ve Japonya savaşının bitiş tarihinin planlanmasında ve kamuya ilan edilmesinde anlaşmak çok önemlidir. Savaşın bitimi için planlanan tarihler üretim ve emek gücünün dağılımı için gereklidir. Belirlenen en erken tarih ise 1 Temmuz 1945'tir. Ayrıca savaşın uzaması halinde ise son tarih 31 Aralık 1945'tir. Japonya ile yapılan savaş tarihinin bitişi ise Almanya'nın mağlup edilmesinden sonra 18 ay içinde oluşturulacaktır.

Bu görüşmelerden sonra Amerika ve Sovyet askeri yetkililerin toplantısı başlamıştır. Daha önceki görüşmede tartışılan bütün meseleleri Stalin ile gözden geçiren General Antonov, bu sefer şahsi fikri olarak değil, resmi olarak açıklayacaktı. J.C.S. 1227/5 sayılı memoranduma Sovyetlerin verdiği cevaplar ise şöyledir:

- 1- Ekim ayında Harriman ve General Deane'e tanımlanan Uzak Doğu'ya ilişkin planların genelinde amaç olarak bir değişiklik olmadığı ancak planların yürütülmesinde küçük değişikliklerin olabileceği belirtildi. (Sovyet tarafı zaten 1944 Ekim ayında, Uzakdoğu'ya gönderilecek olan birliklerin planlamasının yapıldığını ve 1945 yılının başlarında Uzakdoğu'ya gönderileceğini belirtti.)
- 2- Sovyet-Japon savaşı başladıktan sonra Sovyetlerin belirli ikmal hatlarına ihtiyacının olacağı belirtildi. Deniz güzergâhı gıda ve her türlü yakıt ve diğer petrol ürünlerini sağlamak için gerekliydi. Aynı zamanda hava güzergâhları da kullanılacaktı.
- 3- ABD Hava Kuvvetleri'nin Komsomolsk-Nikolaevsk bölgesindeki operasyonları için gerekli anlaşma izni verildiği ifade edildi. Üst düzey keşif ve harita ekipleri erteleme olmaksızın bölgeye gönderilebilirdi.
- 4- Sovyet askeri güçlerinin geniş alanlara yayılması sebebiyle Kamçatka'nın savunulması için ABD'nin desteğinin yararlı olacağı belirtildi.

²³¹ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 833.

- 5- Doğu Sibirya ve Kamçatka'da inşa, alımlar, elde bulunan Amerikan stokları ve depolamayı içeren hazırlıkların savaş öncesinde Sovyetler tarafından düzenleneceği dile getirildi.
- 6- Keşif heyetinin Fairbanks'tan Kamçatka'ya gitmesi için yola çıkışı son ana kadar ertelenmesi gerektiği vurgulandı. (Kamçatka'daki Amerikan varlığının Japonlardan gizlenemeyeceği düşünülmüştür.)
- 7- Savaş başladıktan sonra ABD desteği olmaksızın Sovyetlerin Güney Sahalin'i alacağı ileri sürüldü. Detaylı planların henüz yapılmamasına rağmen Güney Sahalin'e karşı yapılacak olan operasyon Sovyetlerin ilk operasyonlarından biri olacaktı. Ayrıca La Perouse Boğazı'nın geçişlere açık olması konusunda da Amiral Kuznetsov ve Amiral King arasında yapılan görüşme yeterli görülmüştür.

Bu görüşmede Amerikan ve Rus tarafı bir araya gelmiştir. Rusların bilgi almak istedikleri konuları kısaca şöyle sıralayabiliriz: Milepost operasyonu ile ilgili olarak Ruslara gemilerin transfer edilmesi; gemilerin teslimi ve Rus mürettebatının eğitilmesi için uygun yer bulunması; (Rus teklifi, Dutch Harbor veya Kodiak, Amerikan tercihi Cold Bay) Murmansk'tan Rus mürettebatının Cold Bay'e ulaştırılması hususları.

Sırasıyla verilen cevaplar ise Atlantik'teki saldırgan Alman denizaltılarına rağmen gemilerin teslimi için takvimin hazırlanabileceği, en iyi seçenek olarak Cold Bay'in uygunluğu ve Rus mürettebatının taşınmasının mümkün olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak 8 Şubat'ta yapılmış bu görüşmede²³² La Perouse boğazı ana konu olarak konuşulmamıştır. Mevcut kayıt içinde de alınmış bir karar bulunmamaktadır. Fakat bu görüşmede Amiral King'in Kuznetsov'un cevapları arasından La Perouse konusunda bir çıkarım elde ettiği düşünülebilir.

8- Moskova'da ortak planlama grubunun dinamik bir şekilde yürütüleceği belirtildi. Bunun yanı sıra ABD'nin istekte bulunduğu Sibirya'da daha fazla meteoroloji istasyonu kurabilmesi de onaylanmıştır. Detayları ise daha sonra belirlenecekti. Ayrıca toplantının geri kalanında konuşulan meseleler Rus ordusunun ne kadar sürede Doğu'ya taşınabileceği, haftada kaç bölük transfer edilebileceği, Sovyet-Amerikan hava operasyonları kısmı ve bu konuşulan bütün konuların Japonlardan gizli kalması için

²³² United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 761.

ekstra özen gösterilmesi gerektiğidir. Sovyet-Amerikan hava operasyonları konusunda görüşülen bazı meselelerden kısaca şöyledir: ABD'nin Sibirya'da kurulacak olan meteoroloji istasyonları için ihtiyaçları, ABD'nin stratejik bombalama araştırması, B-29 ağır bombardıman uçakları için Komsomolsk-Nikolaevsk veya daha uygun bir alanda iki geniş üssün kullanım için tahsis edilmesi ve gerekli olan insan gücü (genellikle mühendis...).

4.1.6 Değerlendirmelerin Yapılması ve Nihai Anlaşma

Cumartesi, 10 Şubat 1945

Sovyetlerin Japonya'ya karşı savaşa girmek için öne sürdüğü koşulların 10 Şubat'ta yapılan toplantıda netleştğini ve üzerinde anlaşılan metnin oluşturulduğunu görüyoruz. Bu toplantı saat 14.00'da başlamış ve üç görüşmeden oluşmuştur. Birinci görüşme Harriman, Molotov ve Pavlov arasında, ikinci görüşme Harriman ve Roosevelt arasında, son görüşme ise Roosevelt, Harriman ve Stalin arasında olmuştur. Genel hatları ile zaten oluşmuş olan anlaşma maddelerinin ilk görüşmede tartışıldığı, ikinci görüşmede Harriman ile Roosevelt'in teklifleri müzakere ettiği ve son görüşmede Stalin ile Roosevelt'in anlaşma taslağını oluşturduğu görülmektedir. Churchill'in de dâhil olduğu resmi görüşmenin yapılmasından sonra Stalin Harriman'a Dalian limanı ve Port Arthur limanı hakkında değişiklik yapılmasını istediğini iletti. Roosevelt'in de onayı ile istenen değişiklik yapıldı. Mançurya demiryolu ve Dış Moğolistan'daki durum ile ilgili olarak Roosevelt Stalin'e, bu meseleleri T.V. Soong Moskova'ya geldiği zaman konuşabileceğini ya da istese kendisinin konuşabileceğini belirtince Stalin Roosevelt'in konuşmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir. Aslında bu konu hakkında dışişleri temsilcisi Grew'in²³³ 5 Şubat tarihli yazısı Sovyet-Çin ilişkilerini özetler niteliktedir. Soong Sovyet hükümeti tarafından Çin liderinin temsilcisi olarak şubat sonu veya mart başında kabul edilecekti. Planlanan tartışmalar daha yakın ilişkiler kurulmasını, Japonya'ya karşı Sovyetlerin savaşa katılmasını, Mançurya ve Kore'deki Sovyet-Çin ilişkilerini, savaş sonrası ekonomik gelişmeleri ve Çin-Sovyet sınır konularını kapsayacaktı. Ayrıca Chiang işbirliği kurmak isteyen biriydi. Rusya, Çin'deki komünistlerin desteklenmediğini ve Çin ile daha yakın ilişkiler kurmak istediğini

²³³ Joseph Grew: Türkiye Cumhuriyeti'nde görev yapan ilk ABD büyükelçisidir.

belirterek Çin’de çekişme istemediklerini belirtti.²³⁴ Grew’in 9 Şubat tarihli yazısında ise Sovyetler Soong’un Moskova’ya yapacağı bu görüşmeyi, Avrupa’daki savaşın durumunu gerekçe göstererek ziyaretin ertelenmesini istemiştir.

Pazar, 11 Şubat 1945

11 Şubat Pazar günü öğle saatlerinde yapılan toplantıda gündem maddelerinin neler olduğuna dair Bohlen Koleksiyonu’na ait kayıt bulunmamaktadır. Bohlen kayıtları dışında mevcut olan belgelerden son toplantı kararlarını öğrenebilmekteyiz. Genel olarak söylemek gerekirse toplantıda Roosevelt, Churchill ve Stalin konferansın bütününe ilgilendiren maddeler üzerinde anlaşma sağladı. Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve Uzakdoğu başlığını ilgilendiren anlaşma da Japonya’ya karşı savaşa girmeyi kabul eden Sovyetlerin öne sürdüğü koşullar sonucu müzakere edilen ve imzalanan anlaşmadır. Belirlenen bu maddelerden birincisi için Amerikan tarafının değil, Sovyetler tarafının hazırlık yaptığı ve girişimde bulunduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Çünkü Dış Moğolistan’ın durumu Yalta Konferansı tutanaklarında tartışılan ağırlıklı konulardan biri değildir. Fakat Sovyetlerin, Çin ve Japonya arasında kullanabileceği bir bölge olarak nüfuzunu yayması açısından önem arz eden bir bölge olması sebebiyle Sovyetler için değerlidir. Diğer maddeler ise 1904 Rus-Japon harbinde Çarlık Rusya’sının ağır yenilgi sonrası Japonya’ya vermek zorunda kaldığı bölgeleri tekrar ele geçirmesi ve daha fazlasını kontrol etmesi anlamına geliyordu.

Anlaşmayı şekillendiren görüşmelere kısaca göz atacak olursak, J.C.S 1227/4 sayılı memorandumun yanında Roosevelt tarafından sorulmuş sorular ile Rusların amaçları anlaşılmaya çalışıldı. J.C.S. 1227/5 sayılı memorandumda Sovyetlere yöneltilen sorulara önce Antonov tarafından 8 Şubat tarihinde şahsi fikri olsa da cevap alınmış, özellikle 8 Şubat’ta Livadia Sarayı’nda yapılan Stalin-Roosevelt görüşmesinde Stalin’in açıkladığı koşullar iki tarafında niyetini açık ve net ortaya koymuştur. J.C.S. 1227/5 sayılı memorandumu da Stalin ile müzakere eden ve sonucunu 9 Şubat’ta ABD’ye açıklayan Antonov, Japonya’ya karşı savaşa girme karşılığında belirlenen koşullara son halini verme çalışmalarını başlatmıştır. 10 Şubat’taki toplantıda isteklerini taslak halinde sunan Stalin Dış Moğolistan’daki mevcut durumun korunmasını, Sahalin’in güneyi ve etrafındaki adaları, Port Arthur ve Dalian’ın kiralanmasını, Rus-Japon

²³⁴ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 952-953.

savaşından önce Rusya'nın sahibi olduğu Doğu-Çin hattı ve Mançurya demiryolu hattının yeniden düzenlenmesini istemiştir.²³⁵ Bu taslak halinde sunulan metinde Harriman'ın birkaç değişiklik önerisi olsa da nihai karar metni içinde yer almamıştır.

Sonuç olarak, Japonya'ya karşı Sovyetlerin savaşa girmesine ilişkin 3 büyük güç tarafından (Sovyetler Birliği, ABD, Büyük Britanya) imzalanan bu antlaşmaya göre Almanya'nın teslim olmasından ve Avrupa'daki savaşın sonlanmasından iki ya da üç ay sonra Sovyetler Birliği'nin müttefikler tarafında, şu koşullar altında savaşa girebileceği belirtildi:

1-Dış Moğolistan'daki (Moğolistan Halk Cumhuriyeti) şu anki durum muhafaza edilecek.

2-Rusya'nın, Japonya'nın 1904'teki haince saldırısı ile zarar gören birincil hakları iade edilecek. Yani:

a) Sahalin'in güney kesimi ve komşu adaları Sovyetler Birliğine geri verilecek.

b) Dalian ticari limanı uluslararası olacak, Sovyetler Birliği'nin bu liman'daki öncelikli çıkarları muhafaza edilecek, Port Arthur limanı'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği için deniz üssü olarak kiralanması yeniden yürürlüğe konacak.

c) Dalian için çıkış sağlayan Çin-Doğu ve Güney Mançurya demir yolları birleşik Sovyet-Çin firmasının kurulması ile ortaklaşa yönetilecek, bundan anlaşıldığı üzere, Sovyetler Birliği'nin öncelikli çıkarları muhafaza edilecek ve Çin Mançurya hâkimiyetini devam ettirebilecek.

3) Küril Adaları Sovyetler Birliği'ne verilecek

Açıktır ki Dış Moğolistan limanlar ve demiryolları ile ilgili yukarıda belirtilen maddeler, General Chiang Kai-Shek ile anlaşılmasını gerektirecektir. Roosevelt Stalin'in de söylediği üzere Chiang Kai-Shek ile görüşme yaparak henüz kurulmuş olan fikir birliğinin varlığını sürdürebilmesi için önlem alacaktır. Ayrıca Sovyetler Birliği Çin hükümetiyle Çin'in Japon esaretinden kurtulması amacıyla, Çin ve silahlı kuvvetlerine

²³⁵ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 896.

yardım etmek için Çin ve Sovyetler arasında bir dostluk ve müttefiklik paktının hayata geçmesi için hazır olduğunu ifade etmiştir.²³⁶

Son olarak değinilecek nokta ise Stalin'in sunmuş olduğu taslak ve nihai anlaşma metni arasındaki 2/b ve 2/c maddelerinde göze çarpan değişikliktir. 2/b maddesinde Port Arthur limanı ve Dalian limanı'nın kiralanması yöntemiyle Rus yönetiminde olmasını talep eden Stalin, anlaşma metninde Dalian limanı'nın uluslararası komisyona devredilmesini kabul ederek liman'daki çıkarlarını koruyabilmiştir. Roosevelt, daha önce yaptıkları görüşmelerde komisyon seçeneğini daha uygun bulduğunu açıklasa da Stalin'in sunmuş olduğu taslak metinden anlaşıldığı üzere Dalian limanı'nı tamamen kontrol altına almak istediği anlaşılmaktadır. Port Arthur limanı'nın ise Sovyetlerin deniz ordusunun kullanımı için üs olarak kiralanması seçeneğinde uzlaşmıştır. 2/c maddesinde ise Dalian limanı'na pazar sağlayan Doğu-Çin demiryolu ve Güney Mançurya demiryolunun işletilmesi için 1904 Rus-Japon savaşı öncesi Rusya'nın sahip olduğu haklar yeniden Çin'in Mançurya üstündeki egemenliği devam edecek şekilde düzenlenmelidir. Burada da Stalin ortak bir komisyondan bahsetmemesine rağmen demiryollarının yönetimi için Sovyet-Çin şirketi kurularak işletilmesini kabul etmiştir. Fakat Dalian limanı meselesinde olduğu gibi Sovyet çıkarları yine güvenceye alınmıştır.

Böylece üç büyük lider Sovyetler Birliği'nin taleplerinin Japonya'nın yenilgisinden sonra sorgusuz yerine getirileceği konusunda anlaşmış oldu.

4.2 YALTA KONFERANSI SONRASINDA ALINAN KARARLARIN YENİ DÜZENE ETKİSİ

4.2.1. Bitmeyen Rus-Japon Mücadelesi: Sahalin ve Küril Adaları

1945'te Rusların Mançurya'ya girmesi ile başlayan Sovyet-Japon mücadelesi dâhilinde, Küril Adaları tekrar iki ülke arasında büyük bir mesele haline dönüştü. Aynı yıl içerisinde, güneyde bulunan ve Japonya'ya çok yakın olan dört adanın da Sovyet ordusu tarafından işgal edilmesiyle, ertesine sene, çok büyük bir Japon nüfus Hokkaido'ya göç etmek zorunda kalacaktı. Tüm bu adalar Yalta Konferansı'nda alınan kararların

²³⁶ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 984.

sonucunda, Sovyet Rusya'ya savaşa girmesi karşılığı verilen topraklardan bir kısmıydı. Ancak Japonlara göre, bu hareket yasal değildi zira güneyde bulunan dört ada- Kunashiri, Etorofu, Shikotan ve Habomai- aslında Hokkaido'ya bağlı olan bölgelerdi ve Küril Adaları ile ilgileri yoktu. Bu nedenle söz konusu topraklar Japon mülküydü. Nitekim bu durum Yalta Konferansı'ndan önce, ABD Başkanı Roosevelt'e verilmesi düşünülen brifing içerisinde de ele alınmış ve bahsedilen adaların Sovyet Rusya'ya verilmesinin ilerde Japonya açısından büyük bir açmaza neden olabileceği bildirilmişti.²³⁷ En azından güneyde bulunan dört ada, silahsızlanma kabul edildiği takdirde Japonya'ya bırakılmalıydı. Fakat bu durumu SSCB kabul etmemiş ve tüm adaları kontrol altına almıştı. Japonlar başta Pasifik Müttelik Orduları Genel Komutanı General Douglas MacArthur olmak üzere birçok üst düzey kimseyle görüşse de, istenilen sonuç çıkmayacaktı.²³⁸ SSCB'nin bu ani işgali ise Japonlar tarafından "*Kajiba Dorobo-Yangından mal kaçırmak*" minvalindeki deyim ile değerlendirilecekti.²³⁹ Japonların, işgalini bir türlü kabul etmediği Güney Küril Adaları'nın durumu Yalta'dan sonra yapılan Potsdam Konferansı'nda da tartışılmış ve Japonya'nın egemenlik alanı net bir şekilde dört ada- Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku- ile sınırlandırılmıştı. Ancak Japonlar, hala, Güney Küril Adaları'nı Sovyetlere verilmesi gereken adalar olarak görmediler.

Güney Küril Adaları'nın Hokkaido'ya bağlı olduğunu savunan Japonlar, ABD'nin arabuluculuğu ile 1951'de Küril Adaları'ndaki haklarından vazgeçtiğini ilan etse de, Sovyet Rusya bu anlaşmayı imzalamadığı için her iki ülke arasındaki savaş devam edecekti.²⁴⁰ Ancak hala, Japonlar Güney Küril Adaları'nın Hokkaido'ya bağlı olduğunu ve kendilerine bağlanmaları gerektiğini iddia edecekti. Nitekim iki önemli Japon tarihçisi tarafından bu durum şöyle tanımlanacaktı:

"Japonların, Güney Küril Adaları'nı da kapsayan kimlik algısı henüz tamamlanmadı ve adalardaki yabancı işgali sona erene veya bu toprakların artık Japonya'nın toprağı

²³⁷ United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 379- 383.

²³⁸ Brad Williams, *Resolving the Russo-Japanese Territorial Dispute Hokkaido-Sahalin relations* (Londra: Routledge, 2007), 27- 28.

²³⁹ A.g.e, 23.

²⁴⁰ Bu durumun, aslında, savaş sonrasında ABD'nin kontrolüne verilen Okinawa'nın durumu ile yakından alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Zira Japonya'nın ayak diretmesinde bu bölgenin 1972'de tekrar Japonya'ya bırakılması önemli rol oynamış ve bu olay adeta Japonlara adalar için büyük bir ümit vermiştir.

olmadığı düşüncesinin ortaya çıkmasına kadar Japonlar, kendilerini, kendi topraklarının efendileri olarak görmeyeceklerdir".²⁴¹

Küril Adaları gibi, Sovyet Rusya ve Japonya arasında, büyük bir problemin kaynaklandığı diğer bir bölge ise Sahalin'dir. 1855'te Shimoda Anlaşması ile hem Japon hem de Rus vatandaşlarının adada bulunması fikri kabul edilmiş ve her iki devlet kendi etki bölgelerini inşa etme fırsatı bulmuştu. 1875'te ise imzalanan St. Petersburg Anlaşması ile Küril Adaları ve Sahalin, Japonya ile Çarlık Rusya'sı arasında takas edilecekti. Sonrasında, 1905'te Japonya'nın kazandığı Rus- Japon Harbi sonucunda imzalanan Portsmouth Barışı ile Sahalin adası "50. Kuzey Paraleli" esas alınarak, ikiye ayrılacaktı. Buna göre, bu paralelin güneyinde kalan yerler Japonya'ya bırakılırken, Rusya kuzeyde muktedir olacaktı. Fakat Japonya'da adanın hepsinin alınması gerektiğini savunan güçlü bir kamuoyunun olması neticesinde, 1920'de Japonya adayı tekrar işgal etti ancak 1925'te ada tekrar ikiye ayrılacak ve Japonya'ya bir takım imtiyazlar sağlanacaktı.²⁴² Adanın iyiden iyiye önem kazanması ise sahip olduğu doğalgaz ve petrol yataklarının büyüklüğünün anlaşılması ile başlayacak ve burası her iki ülkenin göz ardı edemeyeceği bir toprak haline gelecekti.

1945'te ise Mançurya'yı işgal ederek, Japonya'ya savaş ilanında bulunan Sovyet Rusya birkaç gün sonra, Sahalin'de kurulmuş ve Japonya'ya bağlı olan Karafuto'yu da ele geçirecekti. Böylelikle, adada "*Sahalin Oblast*" adıyla, Sovyet Rusya'ya bağlı yeni bir yönetim kurulacaktı. Tıpkı Küril Adaları gibi, bu ada da Yalta Konferansı'nda Sovyet Rusya'ya Japonya'ya karşı savaşa girmesi halinde verilmesi taahhüt edilen topraklardan biri idi. Ancak bu duruma, Yalta Konferansı'ndan önce hazırlanan bir memorandumda değinilmiş ve ABD Başkanı Roosevelt'e bazı karar tavsiyelerinde bulunulmuştu. Zira bu tavsiyelere göre, "*Karafuto*" olarak adlandırılan Güney Sahalin'de yer alan nüfusun % 99'u -yaklaşık 400.000 kişiye karşılık gelmekte- Japonlardan oluşmakta ve bu nüfusun, olası bir Sovyet Rusya işgali sonrasında, ne yapacağı konusunda ciddi kuşkular vardı.²⁴³ Nitekim bu nüfusun Japonya'ya gönderilmesi demek savaş sonrası ekonomisini düzeltmesi gereken bir ülke için ciddi bir yük anlamına da gelebilmekte idi. Bu yüzden, tavsiye edilen esas karar olarak, bu

²⁴¹ Masato Kimura ve David Welch, Specifying "interests": Japan's claim to the Northern Territories and its implications for international relations theory', *International Studies Quarterly*, no. 42 (1998), 232.

²⁴² United States, *Malta and Yalta: Pre-conference documents*, 385- 388.

²⁴³ A.g.e, 385- 388.

bölge, Sovyet Rusya yerine, Japonlara verilmeli ve silahsızlandırılmalıydı. Lakin Sovyet Rusya'ya göre, bu bölge, aslında, 1943'te Kahire'de alınan kararlardan biri olan "*Japonların zorla aldıkları yerlerden çıkarılmaları*" fikrine atıfta bulunarak,²⁴⁴ Japonlar tarafından zorla alınan bir noktadır. Bu nedenle, bu bölge, kendi topraklarına dâhil olmalı idi. Nitekim kısa bir süre sonra Rusya bu bölgeyi kendine bağladığını açıklayacaktı ve adada yer alan Japonları adadan yollamaya başlayacaktı.

1951'de ise San Francisco Anlaşması ile bu bölgedeki haklarından vazgeçtiğini açıklayan Japonya'nın bu adımına karşı, Sovyet Rusya bu anlaşmayı imzalamamış ve fiilen aralarındaki savaş devam etmiştir.²⁴⁵ Sonrasında bölge Sovyet Rusya toprağı olarak değerlendirilse de, bu bölgenin statüsünü ortaya koyan herhangi bir anlaşma yapılmamıştır. Bu nedenle, ada hala her iki ülke arasında, Küril Adaları gibi, oldukça problemli bir konu olarak süre gelmiştir.

4.2.2 Soğuk Savaş Dönemi'ne Giriş: Mançurya ve Rus-Çin Mücadelesi

Potsdam Konferansı'nda Sovyet stratejisinin savaş zamanındaki müttefikleri yeni sosyalist devletlerin oluşabilmesine sempati ile bakmışlardı. Bunu kanıt olarak kullanan Sovyetler Çin'deki iç savaşa yönelik bir politika izledi. 1945 yılı Ağustos ayında Moskova, Japonya'ya karşı Çin'in milliyetçi lideri Chiang Kai-Shek ile dostluk anlaşması imzaladı. Chiang Kai-Shek bu anlaşmayı Japon tehdidinden kurtulabilmek ve 1895'ten beri işgal edilen bütün topraklarını geri alabilmek için yaptı. Çünkü bu anlaşma Roosevelt'in desteğini alarak Rusya'nın Pasifik'te savaşa girmesini sağlamanın tek yoluuydu.²⁴⁶ Bu anlaşma Sovyet güçlerinin Port Arthur limanı ve Dalian'daki varlığını hukuki olarak güvence altına almasının yanında Mançurya demiryollarının kontrolünün Moskova'ya verilmesini ve Dış Moğolistan'a özgürlüğünün verilmesini

²⁴⁴ İlgili madde "*Japan shall be expelled from all territories which she has taken by violence and greed*". Konferans sonuç bildirgesi için bakınız; http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryō/01/002_46/002_46_001r.html (Erişim: 23 Nisan 2015).

²⁴⁵ 1951 San Francisco Anlaşması'nda yer alan 2. Maddede Japonya daha önce Portsmouth Anlaşması ile aldığı yerlerden vazgeçtiğini kabul etmiştir. İlgili madde ve anlaşma metni için bakınız; United States Department of State, *Foreign relations of the United States: Asia and the Pacific*, Vol. VI. (U.S. Government Printing Office, 1951), 1120.

²⁴⁶ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 246.

sağladı.²⁴⁷ Bu anlaşma sağlanmadan önce Moskova'ya anlaşma şartlarını görüşmeye gitmiş olan Dr. T.V. Soong'a Mançurya'daki askeri hareketlilik devam ederken yapılacak olan dostluk anlaşması için Stalin gayet tatmin edici koşullar sundu. Ayrıca Stalin, Çin Komünist Partisi'ne ve asilere destek verilmeyeceğini de belirtti.²⁴⁸ (12 Temmuz 1945)

14 Ağustos 1945'te Japonya teslim olunca Stalin hemen Mao'yu bilgilendirip Çin Komünist Partisinin Chiang Kai-Shek ile görüşmesini ve aradaki farklılıkların ortak bir anlaşmayla çözülmesini önermişti. Böylece Stalin'in bu hamlesi ÇKP ile Sovyet ilişkilerinde yeni bir sayfa açtı.²⁴⁹

Sovyetler Birliği'nin burada karşılaştığı problemin kaynağı, Yalta'da gizli olarak kararlaştırılan hükümlere göre elde ettiği kazanımları nasıl ifade edeceği, Çin-Sovyet anlaşmalarını nasıl gerçeğe uygulayacağı ve sahip olduğu pozisyonu yeni uluslararası yapıda nasıl koruyacağıydı. Stalin Mao'yu bilgilendirerek ABD ve Chiang Kai-Shek'in hükümetine Yalta ve Moskova görüşmelerinde verdiği sözü yerine getirmek istedi. Bunu hem ABD hem de Chiang Kai-Shek istemişti. Stalin'in özel bağlantılarını kullanarak ÇKP'yi Sovyetler Birliği ve ABD arasında yapılan anlaşmayı kabul etmeye zorlayacaktı, yani diğer bir deyişle siyasi olarak Çin'in Chiang Kai-Shek liderliğinde birleşmesini kabul ettirecekti. ÇKP Stalin'in önerisini kabul etti ve Chiang Kai-Shek ile görüştü. Mao, Yunanistan nasıl İngiltere için müdahale edebileceği bir devletse, Çin de ABD için aynıdır diye sonuca varmış ve "Eğer Sovyetler Birliği bizi desteklerse, ABD kesinlikle Chiang Kai-Shek'i destekler."²⁵⁰ demiştir. Böyle bir ihtimalde savaşın çıkması ve barışın bozulması büyük bir ihtimaldi. O yüzden Sovyetler Birliği Mao'ya açıktan destek vermemiştir.

Diğer tarafta ise Chiang Kai-Shek, ABD'nin desteğini alsa da en önemli sorun ÇKP'nin oluşturduğu tehlikeyi nasıl bertaraf edeceğiydi. Sahip olduğu güçlü konumunu Mao ile yapılan pazarlıklarda kullanmış fakat ülkede birliği sağlayamamıştı. Üstünlük sağlamak için ülkede hala mücadele eden iki partinin görüşmeleri kesmeyeceğine dair tek umut

²⁴⁷ Ronald Grigor Suny, *The Cambridge History of Russia: Volume III*, (New York: Cambridge University Press, 2006), 667.

²⁴⁸ United States, *Potsdam Conference: Far East Questions*, 863.

²⁴⁹ Odd Arne Westad, *Brothers in Arms: The Rise and Fall of The Sino-Soviet Alliance: 1945-1963*, (New York: Stanford University Press, 1998), 52-53.

²⁵⁰ A.g.e, 53.

“partilerin bu yola başvurması veya düşmanlıklarını tekrar canlandırması halinde, hem ülke içi hem de uluslararası desteği kaybetmekten korkmalarına bağlanmıştır.” Bunun yanında barışı tehlikeye atan önemli iki sorun daha vardı: birincisi, 1946 yılından sonra ABD-SSCB ilişkisinin soğuması ve aralarının bozulmasıydı ki Chiang Kai-Shek bunu kullanarak ABD desteğini almayı ve siyasi çözüm yerine savaşmayı tercih etti. İkincisi ise Kuzeydoğu Çin’de, Yalta sonrasında Mançurya’nın Sovyetler tarafından işgal edilmesiyle paralel olarak ÇKP’nin bölgedeki gücünü artırmasıydı. Chiang Kai-Shek Rusların geri çekilirken bölgede ÇKP’nin etkinliğini kırmak amacıyla ordularını bölgeye nakletmesi sonucu Çin’de iç savaş başladı.²⁵¹

Genel olarak bahsetmek gerekirse, iç savaş süresince ABD Çin’i Japonya ile birlikte Sovyetlere karşı bir denge unsuru olarak görmüş ve desteklemiştir. Kore’deki bölünmüşlük, Japonya’nın işgal altında olması, Çin’de artan komünist faaliyetleri Sovyetlerin desteklemesi gibi nedenler ABD’yi buna mecbur kıldı. Sovyetler ise başlarda aksini yapmasına rağmen sonradan ÇKP’ye olan desteğiyle Mao’nun zafere ulaşmasını istemiştir. Bu durum Sovyetler bloğunu özellikle ABD karşısında güçlendirecek fakat aynı zamanda bazı problemlere de yol açacaktı. Çünkü Çin, Bulgaristan veya Çekoslovakya’nın olduğu gibi SSCB etrafında bir uydu devlet olmayacaktı.²⁵²

Yeni Çin politikasına karar vermeden önce Stalin’in ÇKP ve onun güncel politikaları hakkında daha çok bilgiye ihtiyacı vardı ve bu yüzden Anastas Mikoyan’ı görevlendirdi. 31 Ocak 1949’da ÇKP liderleri ve Mao ile görüşen Mikoyan ÇKP’nin iç ve dış politikalarını öğrenmiş oldu. Yapılan bu görüşmelerde özellikle ÇKP’nin stratejisi, güncel politikaları, SSCB ile ilişkisindeki geçmiş problemler, Kuzeydoğu, Xinjiang, Moğolistan ve Çin’in ele geçirilmesinden sonraki ilişkinin kurulması meseleleri konuşuldu. Burada Mao, yeni devlet kurulduktan sonra Sovyetlerin tamamen Çin egemenliğinde olacak şekilde Kuzeydoğu’yu geri vermesini istemiştir. Fakat Mikoyan, Stalin’in planına göre ÇKP kontrolü aldığı anda Sovyetler önce Japonya ile barış anlaşmasını imzalayıp daha sonra güçlerini Lüshun’dan çekecekti. Eğer ÇKP bunu kabul etmezse, Sovyet güçleri bu bölgeden hemen de çekilebileceğini belirtti. Mikoyan

²⁵¹ Best ve diğerleri, *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*, 247.

²⁵² Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi*, 583.

ayrıca, Xinjiang'ın bağımsızlığına karşı olduğunu fakat Sovyetlerin Dış Moğolistan'ın bağımsızlığının ise devam etmesi gerektiğini söyledi. Görüşmeler pozitif sonlanmış, iki lider arasında iyi ilişkiler kurulmuş olsa da Çin ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkinin nasıl yürütüleceğine dair ana problem henüz çözülmemişti.²⁵³ Bunun yanında yeni ülkenin acilen ekonomiyi yeniden yapılandırmak ve geliştirmek için Sovyetlerin yardımına ihtiyaç vardı. Bunu zorunlu kılan en önemli sebeplerden biri, Çin'in bütünlüğünün Mao'nun liderliği altında sağlanmasıydı. Yalta Konferansı, 1945 Dostluk ve İşbirliği Antlaşması altında Sovyet hükümeti, Mançurya'daki- Doğu Çin'deki ortaklık mecburiyeti, Güney-Manchuria demiryolları (Bugünkü adı Çin Changchun Demiryolu), Dalian imanının uluslararası konumu ve Port Arthur limanı'nın donanma üssü olarak kullanılması- Çarlık Rusya'sından kalma haklarını kurtarmıştı. Eğer ÇKP Stalin'i kızdırırsa bu bölge tamamen Rus kolonisi olabilirdi. Zaten böyle korkuların varlığından dolayı Mao Stalin'le anlaşmayı istiyordu.²⁵⁴

1949 yılının Mart ayında, Çin Komünist Partisi'nin Ulusal Kongresi'nin ikinci bölümüne katılan Mao Sovyet yardımını ve desteğini öven bir konuşmada Çin ve Sovyetlerin kardeş gibi yakın olduğunu ve müttefik olarak aynı tarafta durmaları gerektiğini söylemiştir. Böylece Yeni Çin'in Sovyetlerden yana olduğunu ve diplomatik ilişkilerini buna göre şekillendireceğini ilan etmiştir. Bu ilandan kısa bir süre önce de, ÇKP kaynaklarının edindiği bilgilere göre ABD'nin Çin politikasının ana fikri yeni hükümet içinde etkili bir karışıklık çıkarmaktı. ABD Çin'i tanıyacak fakat karşılığında Çin'in yeni hükümeti hem ABD'nin kabul edeceği bir muhalefet partisini kapsayacak hem de Shanghai ve Qingdao'daki tren istasyonlarının asker hakkını ABD'ye verecekti. ABD'nin çıkarlarını ön plana koyan bu mesajlara Mao çok sert bir şekilde karşı çıkmıştır.²⁵⁵

Japonya'nın teslim olmasından sonra Yalta Konferansı'nın gizli görüşmelerinde edindiği kazanımlara karşı çıkabilecek bir Çin olmayışından dolayı Sovyetler Birliği bölgeyi istediği gibi kontrol etmiştir. 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyetini kuran Mao ve Stalin arasında yapılacak barış öncesi konuşulan problemlerden biri de Çin-Rus

²⁵³ Westad, *Brothers in Arms: The Rise and Fall of The Sino-Soviet Alliance: 1945-1963*, 66.

²⁵⁴ Roderick Macfarquhar ve John K. Fairbank, *The Cambridge History of China: Volume 14*, (New York: Cambridge University Press, 1987), 264.

²⁵⁵ Westad, *Brothers in Arms: The Rise and Fall of The Sino-Soviet Alliance: 1945-1963*, 68.

sınırdır. Mao, Sovyetlerin eski hükümet (milliyetçiler) ile anlaşma yaptığını ve anlaşmanın eşit olmadığını söylemiştir. Çünkü önceki dönemde Chiang Kai-Shek ile ÇKP hükümeti aynı değildir. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği ile dostluk anlaşmasını oluşturmak için hazırlıklar tamamlandı. Stalin'in ekonomik, teknolojik, askeri ve diplomatik desteğini içeren bu anlaşma Şubat 1950'de imzalanmıştır.²⁵⁶ Fakat Yalta Konferansı maddelerine dokunmamak için Stalin, Yalta kararları ile çelişen yeni Çin-Sovyet Anlaşması'nı imzalamak istememişti (özellikle 1945 Çin-Sovyet Anlaşması'nın Yalta Konferansından sonra imzalanmasında beri). Soğuk Savaşın başlamasına rağmen ne ABD ne de Sovyetler Birliği Yalta Anlaşması'nın temel dinamiklerine zarar verecek bir harekette bulunmayı istemişti. Bundan dolayı, Stalin anlaşmayı imzalarken 1945 Çin-Sovyet Anlaşması hükümlerinden farklı olan kararları yeniden düzenleme yoluna giderek öncekini korumak istedi.²⁵⁷ Yapılan yeni düzenlemeye göre Çin-Sovyet Anlaşması'nın temelini oluşturan maddeler şu şekildedir:

- 1- Sovyetler Lüshun limanı'ndaki askeri varlığını üç yıl içinde çekecek
- 2- Çin hükümeti, Sovyetlerin hala vekâleten kontrolünde bulunan hem Dalian'daki bütün girişimleri hem de şehrin yönetimini hemen devralmaya yetkili olacak
- 3- Sovyetlere ait Changchun Demiryolu ve ona ait mülkler üç yıl içinde Çin hükümetine verilecek.

Buna karşılık Sovyetlerin ısrarla üzerinde durduğu koşul ise Çin hükümetinin Lüshun limanı'ndaki deniz üssünde inşa edilen yapılar ve ilgili bütün askeri tesisler için ödeme yapmasıydı.²⁵⁸

Bu anlaşmadan sonra Çin, Sovyet ekonomik modelini temel alan bir programı uygulamaya başladı. Tabi ki en büyük desteği ve yardımı yakın dostu Sovyetlerden gören Çin, ne yazık ki beklentisini karşılayacak ölçüde yardım alamamıştır. Kısaca söylemek gerekirse;

“1950 Şubatında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması çerçevesinde Sovyetlerin yapmaya başladıkları yardımları, daima belirli bir ölçünün içinde kalmıştır. Zira Çin'in hızla kalkınması, bu ülkenin hızla Moskova'nın kontrolünden çıkması demek olurdu. Bu

²⁵⁶ A.g.e, 71.

²⁵⁷ Bruce A. Elleman ve Stephen Kotkin, *Manchurian Railways and the Opening of China*, (New York: M.E. Sharpe, 2010), 176.

²⁵⁸ Detaylar için: The Sino-Soviet Alliance and Nationalism: A Contradiction <http://www.php.isn.ethz.ch/publications/areastudies/documents/sinosov/Kuisong.pdf>

*sebeple, Moskova'nın Pekin'e gösterdiği yakınlık, Pekin'i elinin altında tutabilme faktörüne bağlı kalmıştır.*²⁵⁹

Devletler arasında oluşan bu soğukluk zamanın getirdiği problemlerle daha da keskinleşecek ve önceleri komünist devletler olarak bir blok oluşturan bu iki gücün karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olacaktı.

Yalta Konferansı sonrası alınan kararlardan biri olan Dış Moğolistan meselesi Çin'i sürekli rahatsız eden bir konuydu. Burada Sovyetlerin ekonomik, politik, kültürel ve askeri bağlarının güçlü olmasını istemeyen Çin Halk Cumhuriyeti 1952 yılında Moğol hükümetiyle anlaşma yaparak işbirliğini geliştirmeyi denedi. Hatta 1960 yılında Moğolistan'a yapılan 200 milyon rublelik yardım ile Çin, Moğolistan'a uzun vadeli kredi sunmuştu.²⁶⁰ Ancak Moğolistan SSCB'nin uydusu olarak kaldı.

²⁵⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980*, 544.

²⁶⁰ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 533.

5. BÖLÜM: SONUÇ

II. Dünya Savaşı genel anlamda yıkıcı bir savaş olmuş ve bu yıkım insanların hafızalarında kalıcı izler bırakmıştır. Bu yüzden savaş öncesinde sağlanamayan barış ortamı savaş sonrasında dünya güçlerinin önemli kararlar almasında etkili olmuştur. Alınan kararlara etki eden unsurlardan biri de savaşın bitimine yakın düzenlenen Yalta Konferansı'dır. Yalta'da yapılan görüşmeler sonucu dünyanın önemli güçlerinden biri olan Sovyetler Birliği'nin Avrupa ve Asya kıtalarında takındığı tutum tarihin önemli bir dönemine yön vermiştir. Özellikle Asya kıtasında yaşanan Uzakdoğu ile ilgili gelişmeler Soğuk Savaş'ın başlangıcına etki eden unsurlardandır. Bu sebeple, dönemin iyi çözümlenebilmesi ve anlaşılabilmesi için doğru ve birinci el kaynaklardan elde edilmiş bilginin işlenmesine ihtiyaç vardır. Konferansla ve Sovyetler Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya ile gizli anlaşma yaparak edindiği kazanımlarla ilgili yeterli literatür çalışması mevcut olsa da spesifik olarak Üç Büyüklerin Yalta'daki sekiz gün boyunca Uzakdoğu hakkında yapmış oldukları görüşmelerle ilgili doğrudan yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca kronolojik olarak hem Malta'da hem de İskenderiye'deki²⁶¹ Roosevelt-Churchill arasında yapılan görüşmelere yakın olması Yalta Konferansı kararlarının ne kadar önemli olduğunu görmemizi sağlar. Bu yüzden bu çalışma gizli anlaşma maddeleri üzerinde nihai kararın verilmesine kadar olan süreci aktararak alınan kararların oluşumunda devletlerin karşılıklı çıkarlarına dikkat çekecektir. Böylece Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu politikasına paralel olarak konferansın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında, Çarlık Rusya'sının gelişimi ve Bolşevik İhtilali sonrasında Sovyetler Birliği'nin Asya kıtasındaki politikası kısaca açıklanmıştır. İkinci kısımda ise 1919-1939 yılları arasında SSCB'nin Avrupa'daki ve Asya'daki devletlerin yanında Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkisi ifade edilmiş; II. Dünya Savaşı öncesinde dünyadaki büyük güçlerin birbirleriyle olan ilişkilerinden bahsedilmiştir. İki savaş arası dönemin olayları her ne kadar Sovyetler Birliği için odak noktası olmasa da özellikle Asya kıtasındaki gelişmelerin her biri, Sovyet Rusya'nın politikasını az ya da çok

²⁶¹ <http://www.fdrlibrary.marist.edu/daybyday/daylog/february-15th-1945/>

ilgilendirmekteydi. Bu bilgiler ışığında dünyanın genel durumu ifade edilerek savaş döneminde uygulanan stratejilerin ve düzenlenen konferansların önemi vurgulanmak istenmiştir.

Üçüncü kısımda savaş başladıktan sonra Uzakdoğu'da Pasifik cephesinde mücadele eden büyük güçlerin hedeflerine ve stratejilerine değinilmiş ardından II. Dünya Savaşı'nda düzenlenen önemli bazı konferanslara yer verilmiştir. Savaşın gidişatı ve savaş sonrası düzenlemelerin tartışıldığı bu konferanslar hakkında kısaca bilgi verilerek Yalta Konferansı'nın düzenlendiği 4 Şubat 1945 tarihine kadar olan gelişmeler özetlenmeye çalışılmıştır.

Dördüncü kısımda ise Yalta Konferansı ile ilgili kayıtlar konferans öncesi yazışmalar da dâhil olmak üzere ABD Dışişleri belgeleri esas alınarak incelenmiştir. Konferansın ayarlanması sonrasında bir araya gelen Roosevelt, Churchill ve Stalin'in Uzakdoğu üzerine yapmış olduğu görüşmeler temel alınmak şartıyla Sovyet Rusya'nın Japonya'ya karşı savaşa girmesi konusu detaylıca bahsedilmiştir. Daha sonra Sovyetlerin Yalta'ya kadar olan Asya'daki politikası ve Yalta sonrasındaki Uzakdoğu politikasının kısa dönemde etkileri aktarılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin I. Rus-Japon Savaşı'ndan sonra kaybettiği toprakların ekonomik değeri yüksekti. Sıkıntılı bir dönemden sonra ideolojisiyle dünya sistemi içinde yer edinmeye çalışan Sovyet Rusya, eskiden sahip olduğu toprakları elde edebilmek için uygun bir zaman dilimini bekledi. Önce Hitler ile anlaşsa da, sonra ABD-Büyük Britanya tarafına dâhil olan Stalin, Japonya'ya karşı savaşa girmek için bazı taleplerde bulundu. Yalta Konferansı'nda alınan kararların yanında elde ettiği tavizleri gizli bir anlaşma ile elde eden Stalin istediği fırsatı bulmuştu. İmzalar atılana kadar geçen süreci ise üç başlık altında ifade etmek yanlış olmayacaktır.

1. Konferansın Başlaması ve İlk Resmi Temasların Kurulması,
2. Uzakdoğu'ya İlişkin Görüşmeler ve Pazarlıklar,
3. Değerlendirmelerin Yapılması ve Nihai (Gizli) Anlaşma.

Yalta belgelerinin içeriği kısaca şöyle ifade edilebilir: Roosevelt'in Yalta'ya gelmesinin ardından 4 Şubat 1945 tarihinde ABD askeri yetkililerinin kendi aralarında yaptıkları

toplantı ile başlar. Alınan kararlar sadece bu görüşmelerde değil konferans boyunca Roosevelt'in Churchill ve özellikle Stalin ile yapılacak görüşmelerde hangi konuların ele alınacağı ve nasıl hareket edileceğine dair önemli bilgiler içermektedir. Konferansın ilk günü olması dolayısıyla, sekiz gün boyunca tartışılacak gündem maddeleri Roosevelt'e ifade edilmiş ve her bir madde konferans belgeleri içinde detaylıca açıklanmıştır. Daha sonra yapılan görüşmelerde Sovyetlerin Japonya'ya karşı savaşa girmesiyle ilgili tartışmalar yapılmış ve Rusları daha iyi anlayabilmek için bazı problemlerin çözümüne karar vermeden evvel cevaplanması gereken soruların belirlenmesi sağlanmıştır. Sovyetlere sunulan memorandumlar karşılıklı stratejilerin oluşturulmasına katkıda bulunmuş olsa da ABD heyetinin karşılaştığı bazı güçlükler rağmen (Rus yetkililerin üst izin olmadan fikir değişikliğine gitmemesi gibi) Uzakdoğu için planlamalar yapılmıştır. Japonya'yı kendi topraklarına hapsedme odaklı operasyon planlamaları için en önemli konulardan biri de Avrupa'da olan askeri birliklerin Uzakdoğu'ya en erken ne zaman nakledilebileceğiydi. Bunun yanında Burma, Çin ve Pasifik'te devam eden mücadelelerin tartışıldığı bu görüşmelerde devam eden harekâtların durumu ifade edilerek stratejik hedeflerin belirlenmesi ve uygun saldırı planlarının yapılması tartışılmıştır.

Sonrasında Almanya'nın mağlup olmasının ardından savaşa girmesi için Sovyetlerin önceden yapılan yazışmalarda da belirttiği üzere işgal etmek istediği toprakların durumu ile ilgili görüşmeler başlamıştır. Amerikan tarafı detaylı bilgi paylaşmayan Rus tarafının verdiği tepkileri bile ölçme yoluyla Rusların yaklaşımını öğrenmeye çalışmıştır. Askeri yetkililerin görüşmesinde General Antonov'a sorulan sorular Antonov'un resmi olarak cevap veremeyeceğini belirtmesi yüzünden kesin sonuca ulaşamamıştır. Fakat şahsi fikrini söyleyerek her soruya cevap veren Antonov'un, Stalin'le görüştüğünden sonra 9 Şubat'ta cevaplayacağı aynı sorulara neredeyse yakın cevaplar verdiği görülecekti. Burada tarafların yapılacak olan anlaşma öncesi birbirini ölçmek, tartmak, karşı tarafın ne düşündüğünü öğrenmek ve hatta kendi düşünceleriyle ilgili en ufak bir ipucu vermemek kısacası rengini belli etmemek amacıyla hareket edildiği anlaşılmaktadır. Hatta bu duruma konferansın bitimine kadar psikolojik bir üstünlük elde etme çabası bile denebilir. Sovyet tarafının nihai anlaşma sağlanmadan önce elde edebileceğinden daha fazlası için girişimde bulunduğunu da söylemek yanlış olmaz.

Roosevelt-Stalin görüşmesinde Rus tarafı ile stratejik planlama yapılması ve Sovyetlerin Uzakdoğu'daki istekleri tartışılmıştır. Roosevelt-Stalin görüşmesinde Rus tarafının neyi ne kadar istediği açıkça ifade edilince Amerikan tarafının bu isteklerin bazılarına karşı çıkmadığı bazılarında ise değişiklik önerdiği görülür. Daha sonra Japonya'ya düzenlenecek olan saldırının stratejik planlamaları detaylıca tartışılmış ve bu arada ABD'nin Sibiryaya bölgesinde operasyonlar yapabilmesi için gerekli desteğin SSCB tarafından verilmesi istenmiştir. Karşılıklı çıkarları ön planda tutan bu gelişmelerin ardından nihayet konferans sonu değerlendirmeler yapılmış ve Sovyetler kendi isteğine uygun anlaşma metnini kabul ettirebilmek için zaman harcamıştır. Fakat kendisine Uzakdoğu'da daha fazla göz yumulmasını isteyen Sovyet Rusya, Japonya'nın teslim olmasını beklemek zorunda kalacaktı.

Konferansta Polonya, Almanya ve Birleşmiş Milletler organizasyonu gibi meselelerin kayıtları bu çalışmanın odak noktasında olmadığı için çıkarılmıştır. Sovyetlerin Japonya'ya karşı savaşa girmesini ve Asya'daki durumu anlatan konferansın diğer belgelerinden elde edilen bilgiler ise özellikle şu noktaları kavrayabilmemize katkı sağlar:

- 1- Üç büyük liderin görüşmeler sonuna kadar uyguladıkları yaklaşım biçimlerini,
- 2- Sovyet Rusya'nın Uzakdoğu'ya dair isteklerinin kaynağını,
- 3- Alınan gizli kararların ileride nasıl ve ne şekilde uygulandığını,
- 4- Asya'daki hedeflerine ulaşabilmek için Sovyetler Birliği'nin stratejik bir basamağı (Yalta görüşmeleri) nasıl geçtiğini ve özellikle,
- 5- 1945'te, savaş döneminin sonlarına doğru ABD-SSCB ilişkisinin bir çıkar ilişkisi mi yoksa ortaklık ilişkisi mi olup olmadığını.

Konferansı genel olarak değerlendirdiğimizde Hitler'e karşı oluşturulan mecburi ittifakın büyük bir üyesi olan Sovyet Rusya'nın kendi planlarını uygulayabilmek için yavaş bir şekilde ABD-Büyük Britanya karşısına geçmesini bütün dünya adım adım takip edildiğini görürüz. Bu karşıtlığın yapı taşlarından biri de Roosevelt'in ölümü üzerine başkan olan Hary S. Truman'ın Yalta'da, Polonya hakkında alınmış karar ile ilgili Molotov ile gerçekleştirdiği görüşmedir. Truman Polonya ile ilgili kararın daha sonra Sovyetler tarafından ihlal edilebileceği endişesini taşıyordu. Polonya kararının

değiştirilmesini isteyen Truman Molotov'a asıl amacının Birleşmiş Milletlerin diğer üyeleri ile birlikte ne tür zorluklar çıkarsa çıksın Dünya Teşkilatını oluşturabilmek olduğunu açıkça ifade eden keskin bir cevap verdi.²⁶² Bazı tarihçiler gergin bir şekilde devam eden toplantının Soğuk Savaşın ilk raundu olduğunu söyler. Molotov Sovyetlerin tutumunu yansıtmaya çalışsa da Truman'a göre iki devlet arasındaki işbirliğinin devam edebilmesi Sovyetlerin son düzenlemeyi kabul etmesine bağlıydı.²⁶³ Truman'ın görüşmedeki tavrına etki eden faktör ise Byrne tarafından Yalta maddelerinin yorumlanmasındaki hatasıdır. Polonya ve Kurtarılmış Avrupa Deklarasyonu maddelerinin yanlış yorumlanmasındaki bu hata Sovyetlerin Yalta kararlarını ihlal edebileceğine dair Truman üzerinde güçlü bir etki bıraktı.²⁶⁴

Yalta belgelerinin yayınlanması ise The New York Times'ın konferanstaki gizli anlaşmaların belgelerine sahip olduğunu iddia ederek dışişlerini protesto eden Cumhuriyetçi senatörlerin girişimiyle oldu. 1955 yılının Mart ayında açıklanan bu belgelere, hem İngilizler hem de Yalta Anlaşmasına imza atmış yaşayan tek lider olan Churchill sert tepki gösterdi.²⁶⁵ Belgelerin açıklanmasından sonra üzerinden 10 yıl geçmiş olan Yalta kararlarını eleştirenlerden Ernest K. Lindley "*Eğer Yalta olmasaydı ne olurdu?*" sorusunu gündeme getirdi. Eğer Roosevelt, Churchill ve Stalin bir araya gelip savaş devam ederken bu toplantıyı yapmasaydı ne olurdu? Polonya ve Doğu Avrupa'da zaten komünist rejim hızla kendine yer edinmekteydi. Özellikle Polonya Rusya'nın arka bahçesiydi. Doğu'da ise Sovyetler Mançurya gibi diğer bölgelerin de neredeyse tamamını alabilecek pozisyondaydı ve 40 yıl öncesinden Japonya'ya ait bazı yerler hakkında tarihsel bağlarını öne süren iddialarda bulunmaya başlamıştı. Yalta ise Rusya'nın Polonya'daki ve Doğu Avrupa'daki demokratik gelişmeler için söz vermesini sağladı. Ayrıca Yalta Sovyetlerin bazı haklar karşılığında Mançurya'daki Çin egemenliğini kabul etmesini ve Çin'deki milliyetçi hükümet ile dostluk anlaşmasının imzalanmasını sağladı. Peki, ne değişti? Stalin hepsini olmasa bile vermiş olduğu sözlerin çoğunu tutmadı (özellikle Polonya ve Doğu Avrupa konularında). Bunu durdurabilmek için Roosevelt ve Stalin'in bulabileceği tek çözüm Rusya ile savaşa girmekti ki bu da on yıl öncesi atmosferde mümkün görünmüyordu. Yani "*Yalta*

²⁶² Truman, 96-98

²⁶³ Leffler, 88.

²⁶⁴ Leffler, 119.

²⁶⁵ The Milwaukee Journal, Mart 17, 1945, sayfa 1.

olmasaydı ne olurdu?” sorusuna verilebilecek tek bir cevap vardır: sadece Stalin vermiş olduğu sözleri bozmak zorunda kalmayacaktı.²⁶⁶ Yalta'nın başarısızlığını henüz anlaşmanın üzerinden iki ay geçmişken fark eden Roosevelt Anna Rosenberg'e “*Averell haklı. Stalin ile çalışmak mümkün değil. Yalta'da verdiği her sözü çiğnedi.*” diyecekti.²⁶⁷ Bunu kanıtlar niteliğe sahip bir diğer gelişme de anlaşmanın üzerinden henüz kısa bir süre geçmişken basında yer alan haberlerden biridir. The Daily Illini yazarı Drew Pearson'a göre, Yalta zaten belirsiz ve şüpheliydi. Hatta bunu Yalta'dayken kendisine hatırlatan danışmanlarından birine Roosevelt “*Biliyorum, Rusları anlaşmaya ikna etmek için 6 hafta burada kalmadan elimden gelenin en iyisi bu ve ben burada 6 hafta kalmak istemiyorum.*” demişti.²⁶⁸ Diğer yandan, Stalin'i anlayabilmek için onun dünya görüşünün bilinmesinde fayda vardır. Stalin Ortodoks bir Marksist olarak komünizmin dünya genelindeki zaferine inanıyordu ve buna ulaşmanın en iyi yolu dış kaynaklı bir ihtilal yerine askeri metotların kullanılması gerektiğidir. Yani zaferi sağlayacak etkenin devrim değil savaş olduğunu ifade eden Stalin'i ve yaptıklarını anlayabilmek ve dolayısıyla Rusya'nın rolünü anlayabilmek kolaylaşacaktır.²⁶⁹

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı konferanslarının içinde önemli bir yeri olan Yalta'nın özellikle Sovyetlerin Asya kıtasındaki Japonya'ya karşı olan varlığı ve ona karşı savaşa girmek için edindiği kazanımlar ABD Dışişleri belgelerine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada kullanılan konferans belgeleri: Ruslarla veya İngilizlerle yapılan uluslararası yazışmaların kayıtları, konferansta yapılan uluslararası görüşmelerin kayıtları ve konferans gündemine ait Amerikalı yetkililerin arasında yapılan tartışmaların kayıtları içinden özenle seçilmiştir. Sovyetlerin Asya'daki çıkarlarının ne olduğuna dair yapılan her kayıt yorumlanmaya çalışılmıştır. Fakat belgelerdeki bazı eksiklikler alınan kararların detayı hakkında bilgi sahibi olabilmemizi engellemektedir (Roosevelt-Churchill arasındaki özel görüşmenin kayıtlarının olmaması gibi).²⁷⁰

²⁶⁶ The Milwaukee Journal, Nisan 4, 1955, sayfa 18.

²⁶⁷ Arnold Beichman, 104.

²⁶⁸ The Daily Illini, Mayıs 19, 1945.

²⁶⁹ Lee, *Aspects of European History: 1789-1980*, 156.

²⁷⁰ Malta'daki Roosevelt-Churchill görüşmesinin de kayıtları bulunmamaktadır aynıysa İskenderiye'deki görüşme için de geçerlidir. United States, *Malta and Yalta: Introduction*, XV.

Eksik kaynakların temin edilmesi yoluyla detaylı bir biçimde yapılacak daha sonraki çalışmalar için bu çalışmanın yönlendirici nitelikte olması önemlidir. Böyle bir çalışmayı özellikle Rusça literatürü kullanarak desteklemek çalışmanın daha verimli olmasını da sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

BİRİNCİ EL KAYNAKLAR

United States Department of State: Foreign Relations of the United States. Conferences at Malta and Yalta, 1945. U.S. Government Printing Office, 1945. Wisconsin Üniversitesi Dijital Kayıtlarından bu belgeye ulaşmak için gerekli URL: <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1945>

GAZETE&DERGİ

The Daily Illini. Erişim 8 Haziran 2015, <http://idnc.library.illinois.edu/cgibin/illinois?a=d&d=DIL19450519.2.24&srpos=14&e=-----en-20--1--txt-txIN-yalta-----#>

The Milwaukee Journal. Erişim: 8 Haziran 2015, https://news.google.com/newspapers?nid=jvrRlaHg2sAC&dat=19450317&b_mode=2hl=en

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

A National Initiative on American History of Civics and Services. Erişim: 23 Nisan 2015, <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?doc=55>

BBC News. Erişim: 23 Nisan 2015, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/15/newsid_3529000/3529447.stm

Curtin University. Erişim: 23 Nisan 2015, <http://john.curtin.edu.au/pmportal/text/00468.html>

Engines of the Red Army in WW2. Erişim: 23 Nisan 2015, <http://www.o5m6.de/Routes.html>

Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. Erişim: 23 Nisan 2015, <http://www.fdrlibrary.marist.edu/daybyday/daylog/february-15th-1945/>

Kuisong, Yang. (2005). *The Sino-Soviet Alliance and Nationalism: A Contradiction*.

Erişim: 23 Nisan 2015, <http://www.php.isn.ethz.ch/publications/areastudies/documents/sinosov/Kuisong.pdf>

National Diet Library. Erişim: 23 Nisan 2015, http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46_001r.html

New Orleans National WWII Museum. Erişim: 23 Nisan 2015,

<http://www.nationalww2museum.org/learn/education/for-teachers/lesson-plans/pdfs/by-the-numbers.pdf>

San Diego State University. Erişim: 23 Nisan 2015, <http://www.rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brianl/docs/1941LendLeaseAct.pdf>

San Diego State University. Erişim: 23 Nisan 2015,

<http://www.rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brianl/docs/1934PhilippineIndep.pdf>

The Russo-Japanese War Society. Erişim: 23 Nisan 2015,

<http://www.russojapanesewar.com/top.html>

Truman, Harry S. (1955). *Memoirs: Year of Decisions: 1945*. Erişim: 23 Nisan 2015,

https://archive.org/stream/yearofdecisionsv030151mbp/yearofdecisionsv030151mbp_djvu.txt

United States Holocaust Memorial Museum. Erişim: 20 Temmuz 2015,

http://www.ushmm.org/wlc/en/media_nm.php?MediaId=5800

United States Holocaust Memorial Museum. Erişim: 20 Temmuz 2015,

http://www.ushmm.org/wlc/en/media_nm.php?ModuleId=10005155&MediaId=463

Sakhalin and Kurile Islands. Erişim: 20 Temmuz 2015, [http://www.reddit.com/r/worldnews/comments/26duso/putin_says_russia_ready_for_talks_with_japan_o](http://www.reddit.com/r/worldnews/comments/26duso/putin_says_russia_ready_for_talks_with_japan_over/)

[ver/](http://www.reddit.com/r/worldnews/comments/26duso/putin_says_russia_ready_for_talks_with_japan_over/)

KİTAP&MAKALE

- Acar, Kezban. (2009). *Rusya: Orta Çağdan Sovyet Devrimine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akaha, Tsuneo ve Murakami, Takashi. (1993). *Russia and Japan: An Unresolved Dilemma Between Distant Neighbors*. Tsuyoshi Hasegawa, Jonathan Haslam, ve Andrew Kuchins (Ed.). *Soviet/Russian-Japanese Economic Relations*. Berkeley: University of California Press.
- Armaoğlu, Fahir. (1987). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Barthold, Vasilij Viladimiroviç. (2000). *Asya'nın Keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*. İstanbul: Yöneliş.
- Becker, Seymour Becker. (2004). *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva: 1865-1924*. New York: Routledge Curzon.
- Beichman, Arnold. (2003). Roosevelt's Failure at Yalta. *Humanitas, Volume XVI, No 1* (97-106). Maryland: National Humanities Institute.
- Best, Antony ve diğerleri. (2006). *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*. İstanbul: Yayınodası.
- Bodur, Harun. (2013). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Callahan, Raymond. (2005). Coping with Disaster Allied strategy and command in the Pasific: 1941-1942. David Marston (Ed.). *The Pasific War Companion* (s. 59-74). Cambridge: Osprey.
- Cashman, Greg ve Robinson, Leonard. (2007). *An Introduction to the Causes of War: Patterns of Interstate Conflict from WWI to Iraq*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Dallek, Robert. (1995). *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945: With a New Afterword*. Oxford: Oxford University Press.

- Elleman, Bruce A. Ve Kotkin, Stephen. (2010). *Manchurian Railways and the Opening of China*. New York: M.E. Sharpe.
- Foley, Matthew. (2010). *The Cold War and National Assertion in Southeast Asia: Britain, the United States and Burma, 1948–62*. Oxon: Routledge.
- Fulbrook, Mary. (2004). *Almanya'nın Kısa Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Hart, Liddell. (2002). *II. Dünya Savaşı Tarihi: Cilt I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawm, Eric. (2012). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Horner, David. (2002). *the Second World War (1): The Pacific*. Oxford: Osprey.
- Horner, David. (20013). Australia 1942: A Pivotal Year. Peter Dean (Ed.). *In the Shadow of War (s. 11-28)*. Melbourne: Cambridge University Press.
- Hosking, Geoffrey. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kimura, Masato ve Welch, David. (1998). Specifying “interests”: Japan’s claim to the Northern Territories and its implications for international relations theory. *International Studies Quarterly*, (213-244). no. 42. New Jersey: Wiley.
- Kort, Michael. (2008). *A Brief History of Russia*. Oxford: Oxford University Press.
- Kotani, Ken. (2005). Japanese Planning and Command Structure. David Marston (Ed.). *The Pacific War Companion (s. 30-44)*. Cambridge: Osprey.
- Kurat, Akdes Nimet. (1999). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lee, Stephen J. (2007). *Aspects of European History 1789-1980*. London: Routledge.
- Leffler, Melvyn P. (1986). Adherence to Agreements: Yalta and the Experiences of the Early Cold War. *International Security: Volume 11, Number 1* (88-123). Cambridge: The MIT Press.

- Macfarquhar, Roderick ve Fairbank, John K. Fairbank. (1987). *The Cambridge History of China: Volume 14*. New York: Cambridge University Press.
- MacMillan, Margaret. (2002). *Paris 1919: Six Months That Changed the World*. New York: Random House.
- Pike, Francis. (2010). *Empires at War: A Short History of Modern Asia Since World War II*. New York: Palgrave.
- Rawson, Andrew. (2013). *Organizing Victory: The War Conferences between 1941-45*. Britain: History Press.
- Riasanovsky, Nicholas V. ve Steinberg, Mark D. (2011). *Rusya Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Roberts, John Morris. (1999). *Twentieth Century: The History of The World, 1901 to 2000*. New York: Viking.
- Roudik, Peter L. (2007). *The History of the Central Asian Republics*. Londra: Greenwood Press.
- Sander, Oral. (1998). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıca, Murat. (1982). *Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da barışı kurma ve sürdürme çabaları: 1919-1929*. İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Schoenbaum, Thomas J. (2008). *Peace in Northeast Asia: Resolving Japan's Territorial and Maritime Disputes with China, Korea and the Russian Federation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Stephan, John J. (1994). *The Russian Far East: A History*. Stanford: Stanford University Press.
- Stilwell, Alexander. (2004). *The Second World War: a World in Flames*. Oxford: Osprey.
- Suny, Ronald Grigor. (2006). *The Cambridge History of Russia: Volume III*. New York: Cambridge University Press.

- Titherington, Richard H. (1900). *a History of the Spanish-American War of 1898*. New York: D. Appleton& Co.
- Toland, John. (1982). *Infamy, Pearl Harbor and its Aftermath*. New York: Doubleday&Co.
- Turnbull, Constance M. (2009). *a History of Modern Singapore, 1819-2005*. Singapur: NUS.
- Üçok, Coşkun. (1975). *Siyasal Tarih*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Vernadsky, George. (2009). *Rusya Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Westad, Odd Arne. (1998). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of The Sino-Soviet Alliance: 1945-1963*. New York: Stanford University Press.
- Williams, Brad. (2007). *Resolving the Russo-Japanese Territorial Dispute Hokkaido–Sahalin relations*. Londra: Routledge.
- Woodruff, William. (2002). *a Concise History of the Modern World:1500 to the Present: a Guide to World Affairs*. New York: Palgrave.

Ek 1

YALTA (KIRIM) KONFERANSI ÜZERİNE NOTLAR

Büyük Britanya Başbakanı Winston S. Churchill, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Mareşal J.V. Stalin Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanları ve danışmanlarla sekiz gün boyunca Kırım'da görüşmelerde bulunmuşlardır.

Bu üç devlet büyüğüyle beraber aşağıdaki ismi belirtilen kişiler de konferansa katılmışlardır:

Amerika Birleşik Devletleri adına:

Edward R. Stettinius, Jr., Dışişleri Bakanı;

Oramiral William D. Leahy, Başkanlık Heyeti Kurmay Başkanı;

Harry L. Hopkins, Başkanlık Özel Danışmanı;

Yargıç James F. Brynes, Harp Seferberliği Ofisi Müdürü;

Orgeneral²⁷¹ George C. Marshall, Birleşik Devletler Kara Kuvvetleri Komutanı;

Oramiral Ernest J. King, Donanma Harekatları Başkanı ve A.B.D. Donanması Başkomutanı²⁷²;

Korgeneral Brehen B. Somerville, Ordu Hizmet Kuvvetleri Komutanı;

Koramiral Emory S. Land, Harp Deniz Nakliyatı Yöneticisi;

Tümgeneral L.S. Kuter, Ordu Hava Kuvvetleri²⁷³ Komutanı;

W. Averell Harriman, A.B.D. Moskova Büyükelçisi;

H. Freeman Matthews, Dışişleri Bakanlığı Avrupa Dairesi Müdürü;

Alger Hiss, Dışişleri Bakanlığı Özel Siyaset Ofisi Müdür Yardımcısı;

Charles E. Bohlen, Dışişleri Bakan Yardımcısı;

ve birçok siyasi, askeri ve teknik danışman.

²⁷¹ General of the Army: Ordu Generali. Mareşallik rütbesinden, zamanın Genelkurmay Başkanı'nın soyisminin de Marshall olmasından dolayı vazgeçilmiştir.

²⁷² "Chief of Naval Operations": Donanma Harekatları Başkanı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na denk bir rütbedir ancak deniz kuvvetlerindeki hiçbir gemi üzerinde emir sahibi değildir. Bu yüzden ayrı olarak başkomutanlık mevkii vardır.

²⁷³ Hava Kuvvetleri 1947'ye kadar Kara Kuvvetleri'nin bünyesinde bulunmaktaydı.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adına:

V.M. Molotov, SSCB Dış İşlerinden Sorumlu Halk Komiseri;

Amiral Kuznetsov, Donanmadan Sorumlu Halk Komiseri;

Orgeneral Antonov, Kızılordu Genelkurmayı 2. Başkanı;

A. Ya. Vyshinski, SSCB Dış İşlerinden Sorumlu Halk Komiser Yardımcısı;

I.M. Mainsky, SSCB Dış İşlerinden Sorumlu Halk Komiser Yardımcısı;

Havacılık Mareşali²⁷⁴ Khydyakov;

F.T. Gousev, SSCB Londra Büyükelçisi;

A.A. Gromyko, SSCB Washington Büyükelçisi.

Birleşik Krallık adına:

Anthony Eden, Dışişleri Bakanı;

Lord Leathers, Harp Ulaştırmacılığı Bakanı;

Sör A. Clark Kerr, Majestelerinin Moskova Büyükelçisi;

Sör Alexander Cadogan, Dışişleri Bakanlığı Dış İlişkiler Geçici Müsteşarı;

Sör Edward Bridges, Harp Kabinesi Sekreteri;

Mareşal Sör Alan Brooke, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı;

Mareşal Sör Charles Portal, Hava Kuvvetleri Komutanı;

Donanma Amirali Andrew Cunningham, Denizcilik Bakanı²⁷⁵;

General Sör Hastings Ismay, Savunma Bakanlığı Kurmay Heyeti Başkanı,

beraberinde

Mareşal Alexander, Akdeniz Harekat Alanı Kıdemli Müttelik Komutanı²⁷⁶,

²⁷⁴ “Marshall of Aviation”: Sovyetlerde havacılık, barış zamanı Havacılık Bakanlığı altında faaliyet gösterirken, savaş zamanı bu kurum askeri bir yapıya dönüşmektedir.

²⁷⁵ İngilizlerde denizcilik faaliyeti Amirallik Dairesi (Admiralty) adlı, hiyerarşik sırayla toplanmış beş lordun oluşturduğu bakanlık seviyesinde bir yürütme kurulu tarafından denetleniyordu.

²⁷⁶ Harekat Alanlarında, teamüller gereği her ülkenin komutanı eş seviyede olmakla beraber, komuta-kontrol hiyerarşisinin bozulmaması ve savaştaki başkomutanlık vasfının kaybolmaması için komutanlar arasından bir “kıdemli” seçiliyordu.

Mareşal Wilson, İngiliz Müşterek Kurmay Heyeti, Washington Başkanı,
Amiral Somerville, İngiliz Müşterek Kurmay Heyeti, Washington,
ve birçok siyasi, askeri ve teknik danışman.²⁷⁷

²⁷⁷ United States, *Malta and Yalta: Yalta Conference*, 968-969.

Ek 2

1942'de II. Dünya Savaşı'nın Durumu ve Japonya'nın Etki Alanı

278

²⁷⁸ Harita için link: http://www.ushmm.org/wlc/en/media_nm.php?ModuleId=10005155&MediaId=463

Ek 3

1942'de Sovyetler Birliği

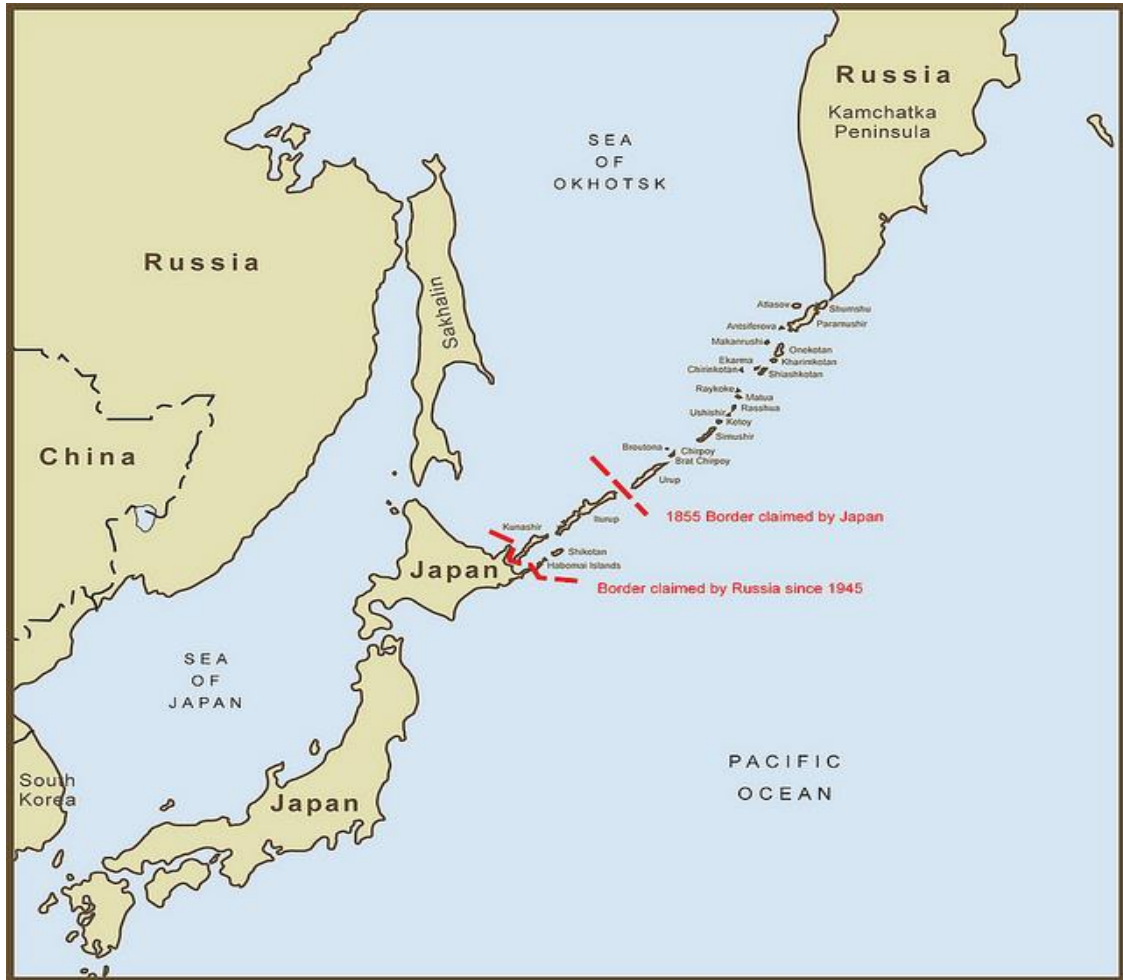

279

²⁷⁹ Harita için link: http://www.ushmm.org/wlc/en/media_nm.php?MediaId=5800

Ek 4

Sahalin Adası ve Rusya-Japonya Arasındaki
Problemlili Küril Adaları Sorunu

280

²⁸⁰ Harita için link: https://c2.staticflickr.com/2/1226/5162963995_9c4c250a75_z.jpg

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 27/07/2015

Tez Başlığı / Konusu: YALTA KONFERANSI'NA GÖRE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ASYA POLİTİKASI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 128 sayfalık kısmına ilişkin, 28/06/2015 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dahil
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
27.07.2015

Adı Soyadı: Cihan Bilgili
Öğrenci No: N12126901
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tarih
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Erkin Ekrem

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF HISTORY**

Date: 27/07/2015

Thesis Title / Topic: ACCORDING TO YALTA CONFERENCE SOVIET UNION'S ASIA POLICY

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 28/06/2015 for the total of 128 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 7 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited included
3. Quotes included
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
27.07.2015

Name Surname: Cihan Bilgili
Student No: N12126901
Department: History
Program: History
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Dr. Erkin Ekrem

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 27/07/2015

Tez Başlığı / Konusu: YALTA KONFERANSI'NA GÖRE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ASYA POLİTİKASI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
27.07.2015

Adı Soyadı: Cihan Bilgili

Öğrenci No: N12126901

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç. Dr. Erkin Ekrem

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY**

Date: 27/07/2015

Thesis Title / Topic: ACCORDING TO YALTA CONFERENCE DOCUMENTS SOVIET UNION'S ASIA POLICY

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
27.07.2015

Name Surname: Cihan Bilgili
Student No: N12126901
Department: History
Program: History
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assoc. Prof. Dr. Erkin Ekrem

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Cihan BİLGİLİ
Doğum Yeri ve Tarihi : Gümüşhane, 03.10.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : cihanbilgili@gmail.com

Tarih : 07.07.2015